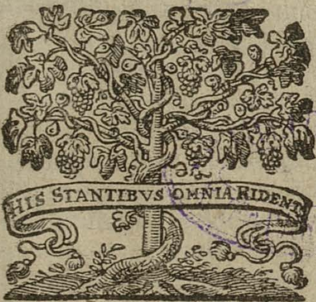

Johannis Barclay Icon Animorum
Suum cuique
I P Thelott f

Joannis Barclaii

ICON ANIMORUM.

Editio indice, Capitum, rerum & verborum, auctior.

Francofurti & Marburgi
Sumpt. Christiani Hermsdorffii.
Typis Pauli Hummii.

M. DC LXVIII.

(o)

Sereniſſimo & Potentiſſimo Principi,

LUDOVICO XIII.

Franciæ & Navarræ Regi Chriſtianiſſimo, *Euphormio* Felicitatem, Victorias, Triumphos.

MOrtalium Animos ſeria contemplatione deprehendi, Ludovice Rex Chriſtianiſſime, & veluti oculis ſubjici poſſe, ille ſciebat qui in Oraculi modum edidit, ut ſe quiſque cognoſceret. Sed privatum bonum eſt, ad ſuæ unius mentis notitiam pervenire. Plurimorum autem varios genios, impetuſque Animorum, curioſa diligentia poſſe diſtinguere, res adeo publicæ utilitatis, ut nec indignum duxerim munus, quod Tuæ Majeſtatis adoleſcentiæ traderetur, hanc mentium morumque picturam: In qua, ut potui fideliſſime, Naturæ lineamenta ſequutus ſum, & aliquot diſcrimina adumbravi, quæ in hominum Animis eadem Natura conſtituit, ſive terrarum, ubi

oriuntur, ſpiritu, ſive Fortunæ, in quam naſcuntur, aut perveniunt, ſorte; ſive etiam variarum ætatum diſcrimine, aut illorum affectuum, qui pene diverſi ſingulos agunt. Non indulgeo, Rex Sereniſſime, intempeſtivæ, & ſuperbæ ſapientiæ, ut his ſcriptis informare adoleſcentiam tuam ſtudeam, & inter diſciplinas, quæ jam primam tuæ Majeſtatis ætatem feliciter exercent, non rogatæ ſententiæ ſuffragio audiri. Habes Juventutis tuæ Rectores, quos Burrhum & Senecam appellarem, niſi quod in Trajanum inciderunt. Habes utriuſque parentis ſacratiſſimum genium, o Rex, illumque præterea qui à Numine eſt, vobis ſuæ Majeſtatis vicariis incubantem. His, tu Optime, indolem tuam credes. Nobis tamen, in parendi ſortem genitis, ſi templa adornare & coronas licet aris appendere, cur non & pietati videamur operari, cum ipſos ingenii noſtri cenſus, velut in ſacrum Numinum veſtrorum ærarium, ingenua devotione conferimus? At quid (inquies)

quies) externæ gentis homo divertit ad peregrini Numinis cultus ? Nunquam erit (Rex) ut meo Regi domeſticus me apud te ducam externum. Tuæ enim fortunæ magnitudo non in Galliarum adeoque nec terrarum finibus hæret. Tranſit quoque maria , obtinetque amicitiæ jure Britannias, quod perſæpe eſt ipſo ſervorum & civium ſacramento validius. Fœdus dies, ſeculoque pudendus , qui parricidio ſupra omnem atrocitatem horribili inclytum tuum Patrem Orbi ademit, tibi fidem tuorum amicorum approbavit certiore experimento , quam etiam ipſi vellent. Inter omnes nemo Regum Principumve Sereniſſimo meo Rege, aut verius , defuncto Henrico ingemuit, aut ſincerius timuit viventi Ludovico. Neque vero cunctatus eſt , dum cognito rerum eventu poſſet perfunctoria & ſecura pietate ſe jactare. Sed cum adhuc in tanto rerum articulo extrema timerentur , in hanc vocem ad immortale amicitiæ exem-

plum erupit, *Se* tecum communicaturum pericula, venturasque in sortem Britannias quamtumque ille turbo tuis Galliis fecisset. Nec deinde degeneravit Rex maximus à suorum verborum sanctitate, affectu annisque tibi Pater, & antequam velles, Frater communione dignitatis. Hac tanta animorum utrimque mixtura, & Gallica decet in Britanniis vota fervere, & nostra apud vos exaudiri. Et ea mihi publica ratio (nam privata tacuerim) nuncupandi Tuæ Majestati donarii. At nunc quidem Iconem *Animorum*, Rex potentissime, tibi vovi, mox quoque Tui Animi & Majestatis imaginem Posteritati paraturus, cum te ad illa, quæ Orbis expectat purpura tua digna, major ætas propulerit, spiransque in oculis atque ingenio tuo Maximi Patris virtus, qui bello ac pace mirabilis, æmulorum invidiam vicit, & amicorum fidem. Galliam suam agentibus fatis insanam armis fregit; quid in Cæsaris laudibus majus? *Suum* deinde in victoria animum clementia exarmavit:

mavit: nec id potuit Alexander. Tu tanti Patris hæres, tu ſpes metuſque populorum: jam famam impleviſti quantamcumque capere tam teneri anni poſſunt. Dum creſcis, dum in vires ſummis rebus maturas exurgis, Tuæ Majeſtati in hæreditatis interim partem laus Parentis, triumphique, & cæteræ dotes erunt, quibus æternitatem emit. Sed & hæc ipſa; licet patria, aliena eſſe cenſebis; voleſque tuis titulis niti, ubi eoſdem poteris per ætatem meruiſſe.

Vale.

Index Capitum.

Icon

Icon Animorum.

CAPUT I.

Ætates hominis quatuor, pueritia, adoleſcentia, ætas virilis, & ſenectus.

HUmani generis, ſicuti ceterorum omnium, præcipua in cunabulis cuſtodia eſt. In arboribus rami naſcentes obſequuntur Agricolæ: cujus ductu vel in altum enituntur, vel ad terram proni deflectunt. Ita puerorum animi, parentum velut obſtetricum manibus fingi poſſunt, certa & in ſequuturam ætatem manſura imagine. Semina maxime, & veluti fundamenta virtutum, his antiquo præaltoque affectu inſinuanda ſunt; ut deinde ignorent, natura an præceptis acceperint, parentibus obnoxio ingenio eſſe, facilique præcipientibus; intemperantia, mendacio & fraude, veluti inſolentia prodigiorum, exterreri; præcipue vim Numinis venerari, nunc beneficio nunc vindicta ſuſpiciendam. Et hæc ipſa non atroci aut moleſta ratione urgenda ſunt. Nam quæcumque ſuppliciorum metu colimus, eadem triſti faſtidio ſolemus averſari: & concepta à puero odia, neſcio qua horroris conſuetudine, ad ſenium quoque deducimus. Sed aſſiduis ſermo-

nibus imbuendi sunt de fastigio præmiisque virtutum: flagitia cum supercilio ac verecundia apud illos nominanda; quæ omnino nesciant sæpe publice nec jam cū infamia regnare. Tam lenibus rudimentis initiati, oderint vitia: virtutesque tanquam feras aut rigidas non timebunt; & faciles ad hæc prima rectæ disciplinæ initia accedent, parentum magistrorumque auspicio, quorum sententiis veluti divinæ mentis oraculis, detinētur imbecilli in illis animi, nec dū judicandi ambitione solicitati. Accedit, quod non emitur promissis adulantiū vitiorum haud intacta modo ætas, sed incapax voluptatis. Itaq; rem turpem judicio suorum, & sibi nullis lenociniis commendatā, facilime proscribunt. Neque hic pueritiam initiamus ad superstitiosæ & anxiæ pietatis supplicium, sed ad virilem cautamque virtutem. Nam, cum animus hominis ingenerato pondere in prava deflectat, necesse est adhuc faciles ramos in contrarium cogi, ut deinde impetu suo redeuntes medium inter naturam & institutionem teneant.

In hac autem puerorum disciplina, gloriæ quoque stimuli passim infigendi sunt sentientibus animis, ut jam tum suos honores assuescant suspirare, &, sive scholis sive ludis exerciti, eminere æqualibus labore dulcissimo contendant. Præterea, cum ætate sensim veluti ex captivitate deducendi sunt, ut & mitior majestas parentum sit, & illi etiam non subito aut improviso libertatis incremento lasciviant. Suis etiam studiis relinquenda est pue-

itia, ne videamur Naturam arguere, quæ hanc ætatem imbecillem esse jussit, & intempestiva semente sapientiæ nondum præparatum ingenium corrumpamus. Sit illis innoxia lasciviendi venia, studium literarum magis ad mutationem ludi, quam ad fastidium, minusque supplicii ex supercilio parentum, quam timoris; fruantur denique adhuc miserantis Naturæ indulgentia, nec ante humanarum mentium supplicia, quam meruerint, tolerent. Nisi forte putamus in levibus malis esse, cum pueri à ludo in totum prohibentur, omnemque strepitum fascium cum illius Stolonis conjuge exhorrent: & sapientiæ, quam nondum capiunt, acerba documenta, tanquam mimum, aut exhibent aut revolvunt. Qui sensus est ad miserias acerrimus, in hanc ætatem cadit: dum teneræ mentes nec timorem regere possunt, & pejus de incognitis malis judicant. Ac, ut viri quos Fortuna ingentibus malis fregit, quã capaces animos habent, totos implent suarum miseriarum contemplatione, atq; sensu: sic & in pueris, dum incidit quod miserrime expavescunt, omnis vis timendi dolendique consumitur. Interrogatus qui prædones laqueum minitantes evaserat, quo animo expectasset mortem; quo, inquit, olim puer flagrum expavi. Sed & illa in pueris perpetui metus acerbitas succum absorbet, quem Natura ad laxandos corporis artus, & incrementa adolescentiæ, exundare voluerat. Non enim suam vim ventriculus habet, evocato ad laborantis cerebri præsidiũ igne, neq; actu lætitiæ diffunditur

 sangui-

sanguinis impetus, qui omni interpellatione tristitiæ marcescit Ita hæc ingenia, inter ægræ custodiæ vincula, vel territis vel exhaustis viribus sic subsistunt, ut, qui supra pueros sapuerant, postea infra decus virilis prudentiæ delirent. Equis certe, juvencisque, in primorum annorum libertate incuriosos impetus effundere concedimus, ne tunc primum robur enascens timeat ad vincula accedere. Adeo cææ mentes, quod in ceteris animantibus videmus, in nostris pignoribus aut negligimus, aut nescimus. Neque tamen in infinita libertate prima hæc ætas dimittenda est. Sit illis mediocris terror supplicii, summa parentum reverentia, & semper quantum sibi liceat ignorent. Nam si procax est alicujus pueritia, nimiaque ferocia exuberat, tunc facessant lenitatis ista præcepta, tumorque, naturæ vitio enascens, quem sæpe parentum lenitas ad ulceris maturitatem fovet, adhuc crudus ac facilis exsecetur.

Hoc modo lepida pueritia suæ & parentum voluptati relinquetur, &, postquam expleverit stultitiam innoxiarum cupiditatum, ipsa ætas paulatim studia mutabit, radicesque virtutum adolescent, quas ipsi jam non impetu, sed judicio amabunt. Tunc afferent ad adolescentiam, & ad crepusculum prudentiæ, mentem liberam placidamque, quæ ad illius lucis pulcritudinem vi suæ institutionis obversa sit.

Sed ut omnis rectitudo diversis vitiis oppugnatur plus inter se, quam cum media virtute luctan-

luctantibus: ita qui acerbos adhuc animos vocant ad nimiam maturitatem studiorum, non durius oportet accusari, quam ignaros virium quas Natura ejusmodi ætati concessit. Nam præterquam quod quibusdam est præcox ingenium, & Curiæ capax prætexta Papyrii, est etiam à natura illis annis dos sua atque sensus; vis scilicet capacis facilisque memoriæ; quæ in pueris summa est, & quicquid iis temporibus acceperit, pertinaci felicitate servatura: sed crescentibus sensim annis hebescit, instar roris ad nostrorum corporum salubritatem eximii, qui in ferventibus plagis ilicibus inhærens, nisi excipitur prima luce, ad surgentis Solis radios expirat. Multis ideo sermonibus, mox uberi historiarum lectione, dum licet, serendus est ille campus, ut nec cogitantes pueri bona concipiant, deinde vel cum invitis adolitura. Linguarum quoque varietas, quæ tot vigiliis nobis constat, surgentibus ad pueritiam infantibus per colloquentium commercium pulcre accedit. Hæc scilicet minimi laboris opera, nulliusque judicii, ubertim exequitur illa ætas, nec labori idonea, nec matura judicio. Quod si arescere siverimus facilem humentemque memoriam, erunt longo laboris fastidio quærenda eadem, quæ tunc melius, & absque nausea, habuissemus. Nam quid miserius, quam hoc tempus, quod prudentiæ idoneum nobis in virili ætate conceditur, licet breve, nec jam tot scientiis artibusque sufficiens, in his etiam sæpe consumi, quæ vacua pueritia, si eam excoluisses, ita in recessus memo-

memoriæ, ut in penariæ cellæ latebras, condidisset?

Sunt autem in ejusmodi quoque annis quædam omina crescentium vitiorum aut futuræ virtutis; moliente jam Natura aptum unicuique indoli fundamentum. Adhuc Cyrus, qui Persarum imperium condidit, pastore genitus credebatur, cum in eo emicuit animus, quo deinde toti pene Orienti jugum imposuit. Puer cum parium annorum cœtu ludebat: rex forte ludendi à jocantibus factus, vere jus regium in sodales exercuit: contumaces verberibus cecidit, sat superque idonea majestate. Res ad Astyagem delata est ab eorum parentibus quos Cyrus verberaverat. Et is jussit Cyrũ ad se perduci, qui ad solii tiaræque conspectum non vili aut puerili timore emarcuit. Regem se ajebat à pueris constitutum, &, quod regium esset, egisse. Hinc majora suspicatus Astyages, quam quæ præsens pueri fortuna jubebat, in illius genus & parentes quæsivit, mox suum ex filia nepotem agnovit. Cato autem, qui à fatali sibi Utica nomen traxit, paulo supra infantiam erat, cum Legati Latinorum, suæ genti jus civitatis oraturi Romam perveniunt, adeuntque Livium Drusum Catonis patruum, apud quem ipse educabatur. Hunc puerum cum legati per jocum rogassent, ecquid illos juvare apud patruum precibus vellet, hæsit immotus, eos etiam acri vultu perstringens. Et ipsi tantulæ ætatis contumaciam admirati, in experimentum indolis ulterius blanditias, moxque minas ingerunt, nec verbum extorquent:

quent: tandemque correptum extra altioris triclinii fenestram, ut in terram projecturi, aliquandiu versant. Sed is timere dedignatus, pejus quoque supercilium arctavit. Tanquam in severæ rigiditatis auspicium, qua ipse deinde tota vita inhorruit. Errant tamen haud raro qui ex puerorum moribus temere de futurorum affectuum ratione conjiciunt. Nam oportet grave esse judicium, & supra illius ætatis levitatem pertinax; quod sit efficacis argumenti ad motus venturorum & flexilium animorum deprehendendos. Unum est quod vix fallit præsagium, scilicet lacrymarum profuse excidentiũ facilitas. Qui enim ad primum perculsæ mentis ictum veris gemitibus madent, sunt illi naturæ mollioris & ad humanitatem amoremque compositæ. Alios videas magnis quidem clamoribus, & simulantibus fletum, siccos tamen oculos inter parentum minas & verbera tenere; feri isti plerumque, si adoleverint, aut certe in opacis pectoribus nec teneros affectus, nec justos etiam timores admissuri.

In adolescentiam deinde productos, primamque juventutem, ipse impetus sanguinis, viresque jam se nimis cognoscentes, prorsus immutant, & animum abripiunt per inconsultæ fiduciæ ac securitatis æstus. Tunc primum idonea deliciis ætas est, nec plus de voluptatum sensu gaudet, quam quod illas audeat impune experiri. In posterum consulere ideo nesciunt, quia adhuc crudæ vires non reputant se obnoxias esse Fortunæ: & præterea lætarum rerum species tunc animos ita implent, ut

severi-

ſeveriori prudentiæ, quæ primo aſpectu moleſta eſt, in iis nihil vacet. Et tunc quidem, jam non vano aut diſſimulato impetu, ſua quemq; natura in ſtudia abripit, ad quæ potiſſimum factus eſt. Nam quos ad vilia artificia ignobilis indoles ducit, ii deſtinatam ſibi artem monſtrantibus fatis agnoſcunt: tum quibus potior militaris diſciplina: tum quos ingenii vigor ſive Muſis ſive negotiis dicavit: omnis denique ſpecies animorum in ſuam tribum adoptatur, præeunte Natura: Quæ niſi quemdam impetum ac ſuavitatem adjungeret huic utilitati laborum quos præſcribit, certe adoleſcentia juventuſque, vix ducta ratione nec durum aliquid in ſe audens, penè cum venia erraret.

Verum & in ipſa incuria eorum, qui omnino à labore ac officio recedunt, plerumque illa vis emicat ad ſe vocantis induſtriæ: veluti herbarum ſemina per ſaxorum latera, quæ naſcentibus obſtant, exili cacumine enituntur, ut ſaltem ſe oſtendant enecari. Sive enim ignavia adoleſcentes perdiderit, ſive luxus, aut comeſſationum inſana dulcedo, quoties ſuis voluptatibus ludiſque laſſati recedunt interdum ad aliquam laboris ac induſtriæ ſpeciem, cui perfunctorie incubant, &, tantum ad mutationem voluptatis, ad eam potiſſimum partem divertunt, cui diligenter excolendæ idoneam mentem geniumq; acceperant. Adeo non poteſt in totum interire Fatorum ſtimulus in certa munera unumquemque pulſantium.

Ut vero arbores, quæ multo ac valido ſucco in inutiles ramos exuberant, tandē matureſcente

[c]ente illa luxurie felicissimos proventus alere [p]ossunt; ita juvenis nimio æstu exultantem li[b]erumque animum nactus, aliquando justa & ad sapientiam sufficiente moderatione resi[d]ebit: quod si jam ab ipsa adolescentia matu[r]am sobriamque vim sortiatur, certe languore inutili ante primam senectutem marcebit. Sed hoc maxime est ad judicium futuræ virtutis, si ipse inter cætera studiorum aut affectuum genera aliquid valde volet, id quicquid est, nimio ac veluti præcipiti fervore complectens. Nam hæc acris cupiditas saltem ostendit illũ vero & per hoc laborioso impetu, in sua studia posse ferri: sine qua indole nemo virtutem vere colet, aut gloriæ litabit.

Ceterum quamvis adolescentiæ interdum sint ingrata senectutis consilia, tamen ipsa conscientia sapientiæ, nondum in suis annis maturæ, nescio quid de iis altum sentit, qui jam ante experti juventutem, per eam commeantibus iter ostendunt. Animus autem in hoc ætatis flore prima cupidine laudis ardet, impatiens contumeliarum; non diu eadem consilia probare, aut exequi, facilis; etiam plurimum sibi placet, nec satis amicitias potest eligere, nec postea adversus succrescens fastidium tueri. Quicquid autem subito mentis acumine inveniri aut perfici potest, non aptiores in mortalibus habes, quam in illo flexu annos. Ut videatur pueritiæ esse, facta majorum, vel dicta, indefessa memoria adipisci; juventutis autem, & facere nova, & loqui; sequentis deinde ætatis, se ex utrisq; moderari.

Excipit

Excipit juventutem ſtata ætas ac virilis, media inter adoleſcentiæ præcipitia, pondusque ſenectutis. In hac adeo cũ animo corpus viget, ut tunc demum vere hominem eſſe credideris, datumque in illorum annorum gratiam quantacunque eſt mortalibus vita. Hic ingens corporum & animorum mutatio, ut ciborum plerumque ac voluptatum alius tunc delectus, ita mores alii, & in novum efformatæ cupiditates. Robuſtus animus, & veluti ab adoleſcentiæ caligine emiſſus, primum ſolet de anteactis erroribus atroci cenſura judicare; mirarique, ſe tam improvide potuiſſe peccare.

Illinc ſtatim utilis pœnitentiæ. & ruinas, quas juventus fecerat, emendantis ſedulitas, opum honorumque præcipuus amor eſt; & quaſi nunquam de vita deceſſuri, ita avide ad illam ſubſidium & ornamenta quærunt. Simulare amicitias, ſuiſque deſideriis imperare, non alii magis ſciunt. Veram quoque fortitudinem habent caſtigato impetu, neque extincto, quo ad iram vindictamque adoleſcentia fervebat. Tunc demum vis integra ſolerſque judicii, in incitato torrente juventutis, non feſſi corporis ægritudine laborans: Cauta illis vitia, ac plerumque nec virtutem ſine præmio colunt.

Sed hanc denique pulcerrimam vitæ partem ſenectus, velut aliquo æſtu ſenſim inundans, ſanguini primum, & mox ingenio, ſuum frigus inſinuat. Hæc diverſa habitu, affectibus, moribuſque, priorum annorum virtutes partim auget, partim avertit in vitia. Timiditas maxime inſidet, & aptam alioqui prudentiæ ſedem

sedem infestat. Quippe senes hoc pectoris igne defecti, qui fortitudinem inspirat, nec aliter quam per sua aliorumque pericula in tantum ætatis provecti, omnia solent nimis anxia cogitatione versare, tam quæ ipsi effugêre, quam quæ alios perdiderunt. Hinc illa vis consilii, atque prudentiæ, quæ maximam senectutis dotem facit, sæpissime nimio pavore corrumpitur, dum omnia etiam tuta circumspicit, mavultque interdum malo otio vulnera tegi, quam in periculum venire medicinæ. Felix ille Cunctator, qui furentem Annibalem vallo castrorum, velut clypeo, à pernicie Italiæ submoverat. Ille Fabius penè Imperii Urbisque assertor, quid abfuit, quin religiosa supra modum timidaque sententia, redeuntem felicitatem à Romanis liminibus arceret? Scipio trajiciendi in Africam consilium impetumque sumpserat. Ita extorquendus erat Annibal, & ad patriæ clades de visceribus Italiæ revocandus. Tam salubrem optimi ducis mentem, simulque incolumitatem Imperii, penè ille Fabius intervertit, omnia tantæ expeditionis pericula anxie reputans: cum ad naturam sua sponte cunctantem senectus accessisset. Sed hunc in senibus nævum facile virtutes excusant, maximeque conjiciendi futuri sagacitas, quæ in illis edocta per præteriti temporis memoriam, quo minus corporis vinculis obligatur, eo purius omnia & quasi comunicato cum sideribus consilio prospectat.

Quot urbibus, quotque Imperiis hæc sapientia saluti fuerit, quanta etiam privatis hominibu

nibu

nibus utilitas, qui se senum consiliis permiserunt, plena sunt vetustatis monumenta, & quotidiano usu unusquisque perdiscimus. Et fortasse hinc senibus illa ingens & plerumque indefessa loquendi cupiditas, quasi datus à Natura stimulus, ne illi docere gravarentur qui omnium optime possent.

Sed plerique eorum non satis in hac parte modum tenent, ut quisque se juvenum illis applicuerit, per suorum annorum rerumque gestarum seriem infinita oratione euntes; ac, quod molestissimum putes, ne una quidem & simplici vexatione contenti, quotiescumque in eumdem inciderint rursus, pari sermoni aut invenient causam, aut facient. Etiam quo patientior aut verecundior erit, quem ad illud audiendi supplicium rapuerint, hoc miserius eum plectent.

Nec audiri tantum amant: sed ubi consuluntur aut etiam sponte monent, sibi fidem haberi, componique omnia in quem modum præscripserint, nimis interdum pro imperio volunt; urgentque nolentes; rati ab iis se contemptos qui abnuunt regi. Juvenum virorumque consilia pervicaci fastidio & veluti de altiori scena despiciunt. Tu, si dignus es, quem aliquando in senectute peccantem juventus, quæ ventura est, excuset, jam mulcebis animos innoxio gaudio exultantes, facilisque dicentibus, fronte saltem ac luminum nutu, quicquid dixerint, lætus accipies. Nam quæ minor reverentia provectis his annis & patrium cultum merentibus potest haberi,

quam

uam ut saltem simulemus probari à nobis uæ edicunt, facilique & nihil auferente of- cio tantæ venerationis ætatem suo gaudio erfundamus?

Eadem autem rerum humanarum experi- ntia, quæ illos per reliquas ætates ad senectu- em deduxit, simulque eorum exempla, quos iderunt in egestatem labi, agere solent ad imiam domesticæ rei curam. Quis ferat hoc nortalitatis ludibrium, tunc fortunas avidis- me experi, cum nec diu manere, nec jam so- citare pretiosis deliciis effœtum corpus pos- nt? Viget hoc tamen in siccis pectoribus ma- um, labensque Natura timet scilicet ad in- piam pervenire, à qua non possit jam lassis vi- ibus, in dies morientibus, vindicari.

Illis vero qui in senectute hæc vitia, velut yrtes, effugiunt, nihil est ad omne consorti- m commodius, res publicas atque privatas eliciffime regere: despicere malos impetus, ac incere, qui animos nostros inconsulte diripi- nt: & consulere juventuti, & parcere; quid psi fuerint, quid tunc senserint, nondum im- nemores: digni denique qui longa senectute iasapientia fruantur, Orbemque illa velutiex- ertæ Philosophiæ disciplina componant.

CAPUT II.

ecula penè singula suum genium habere, diversumque à cæteris. Esse præterea cuilibet regioni proprium spiritum, qui animos in certa studia & mores quodammodo adigat. Hos spiritus investigari operæ pretium esse.

GRenovicum pervetuſtaRegum Britannicorum domus eſt, milliaria IIII ſub Londino, ad Tameſis ripas. Mons imminet Regiæ, modico ſupercilio ſubjectum oppidum fluviumque deſpiciens. Brevibus tumulis in illum aſcenditur: verticemque deinde ingenti ambitu planicies extendit. Forte in eũ bene mane conſcenderam: & ſolitudo circum erat, ut nemo interpellare poſſet cogitationum ludũ dulciſſima libertate errantium. Sed memorabilis amœnitas penè citius animum quam oculos diffudit: aſpectu, non Britannia tantum, ſed fortaſſe tota Europa pulcerrimo. Ingens planicies aliquot ſuſpenſa colliculis, rurſus montes in orbem effuſi, neq; cito caſtigabant oculos, neque illos per immenſum cœlum ſpargebant. Tameſis lætiſſima ubertate in viciniam exudat, & ad radices montis redeuntib[9] in gyrum fluctibus inſulam penè molitur. Paſſim toto alveo naves, & omnis generis onerariæ: ut proximas quidem totas aſpicerem, cæterum longius ſtantes, aut ſub altiori ripa, ex malis antenniſque tanquam nudam & brumalem ſilvam cognoſcerem.

Nihil illa plaga viridius, Paſcuorum utilitas eam frugibus abſtulit: & vix alibi felicior in gramina terrarum luxuries. Privatorũ quoque fundos, de more patrio, perpetuæ foſſæ & pleræque in marginibus arbores ſepiunt: Maxime vias publicas altiſſimæ populi à lateribus tuentur, ut de monte deſpicienti perpetua facies hortorum videatur ſaltuumve factorum ad ambulationis voluptatem. Præcipua

pua est tam varia viriditas, penè in diversos colores distributa. Nam quæ longius absunt, velut cærula incumbentis cœli facies opacat; propiora, densiore fronde in arboribus nigra sunt, vel humi tenui herbarum virore nitentia. Sed pulcerrimum spectaculum præbebat ipsa urbs, inter eximias Europæ celebrata, Londinum, innumeris domibus, vix tamen populi sui capax: Quippe ad alteram Tamesis ripam late effusum est, vicinisque annexum oppidis, & penè continua ædificia per quatuor milliaria protendens. Per hoc spatium non privatæ tantum domus, sed & fana crebro fastigio eminent, & media civitas tanquam umbone, ita præcipui templi mole distincta est.

Cum his ego nec provisa voluptate deducerer, tandem revocare animū cœpi, & sic mecum reputare: quid esset quod incogitantē rapuisset: unde ille aspectus sic placeret: quæ occulta vis, quæ ratio meam mentem tetigisset? num ipsa urbs, num fluminis cursus, montesve, an campi, an imago silvarum? Horum omnium nihil unum: sed tantarum varietas rerū, & velut iNaturæ suas opes explicantis industria. Subiit inde cogitatio, nihil esse in mortalium rebus ad suā pulcritudinem sic exactum, quod tandem non fatiget contemplantem, nisi, ad hunc quem intuebar modum, adversarum dotium beneficio in aliā aliamq; venustatē mutetur, semperque lassatos improvisa novitate reficiat: & quoniam ad omnis decoris fastigiū perducendus Orbis erat, nequaquam tantæ artis oblita natura est: Regiones aliquas mōti-

bus ſuſtulit, alias in planiciem deduxit: has æſtu torruit, has damnavit ad brumas: reliquas, nec quidem æquali ingenio; temperavit.

Fœcunditatem, aut ſqualorem, non modo non ubique, ſed nec in perpetuum impoſuit: olim felices proventibus terræ, nunc ſterilibus arenis informes ac vaſtæ ſunt: & quæ quondam crudo aere horrebant, non tantum jam in fruges, ſed & in voluptatum inſtrumenta luxuriant. Adeo eſt ex totius Orbis pulcritudine, illius partes in multiplices habitus vultuſque tranſire. Neque aſtra, licet certis itineribus ſemper curſum tenentia, aëri motus eoſdem & effectus ſolent infundere: Ideoque quamvis iiſdem ſpatiis omnes anni in orbem excurrant, nullus tamen in totum aut eum imitatur qui præceſſit, aut exemplum eſt ſequuturo.

Sed ille cujus gratia ceterarum rerum ornatus inſtitutus eſt, ille ad divinitatis memoriam ſpecimenque homo compoſitus, præcipue naſcitur in hujus varietatis venuſtatem. Nam nõ modo diverſos in corporibus habitus ſortiti mortales ſunt. ſed & animos adeo multis ſimul rebus idoneos, ut nulla pictura pluribus coloribus poſſit, aut lineis, delectare intuentes, quam quas in hominibus fata duxerunt. Quæ virtutum aut vitiorum ſeries, quæ artium ſublimitas, quodve calliditatis ingenium, non eſt in hoc ſapientiæ penetrali à Natura reconditum? Nulla tamen quam magis admirere diverſitas, quàm in libertatem homines naſci (qui enim aliter ſe regere poſſent, laudemque, vel

vel cum pœna infamiam, ex susceptis studiis mereri?) simulque servire, ad quosdam scilicet affectus, ac vivendi penè normam, sua indole vel temporum sorte adacti. Nam omnia secula genium habent, qui mortalium animos in certa studia solet inflectere. Quædam ætates præcipue armis exercitæ, mox omnia in quietem composita; tum Regnorum, tum Rerumpublicarum in populis amor: nunc veluti in barbariem homines nasci, deinde faciliori-bus animis mansuescere, & post secula aliquot ad stipatum prima caligine ingenium redire. Ita sæpius Orbis cultis hominum moribus enituit; subsidensque deinde industria, velut quadam nube, subducta est. Florentibus Græciæ rebus, quid ad humanitatem, aut astum, illis gentibus defuisse existimes? Artificiorum tanta vis, ut in auro, vel saxis, sive hominum, sive pecudum formas, penè etiam animarent: ea eloquentia, in Poëtis suavitas, ut illam sibi sumeret Romana ambitio, quam imitaretur, non vinceret. Inde in alias terras concedente Fortuna, nulli ipsis Græcis dolentius ad Majorum memoriam suspirabant, à quorum ingeniis exciderant.

Sed Romani Imperii vices, & quæ inde propius ad nos ætates sunt, multo certius illos mutabiles seculorum genios prodent. Sub Augusto composita Roma omnis humanitatis cultu suam magnitudinem ornavit, ac inter cætera velut ad fastigium Latinæ venustatis profecta est. Nihil vetat ab exiguis quoque rebus magna colligere, Unde tunc Poetarum examen

felicissimis numeris ludentium, nisi à quodam spiritu tum mentes agente, qui neque labores Poëtarum in Italia afflaverat, & paulo post in idem studium incumbentes destituit? A Nerone in Trajanum, pauci anni multos quoque Poëtas habuerunt, ingensque tunc numerus in Rhetorum arena sudantium: in quibus jam labentis linguæ indicia, & pro nativi decoris, quod perierat, pompa, tumor obscurus, & ad sapientiæ specimen subornatæ sententiæ. Eadẽ tempestate sub Nerone excussa pax, qua Orbis Romanorum in quietem componebatur: & mox turbo ubiq;, & in omnium animis bellũ, à Gallia, Germaniaque, ad ultima Orientis sensim infusum, quid erat nisi arcana vis, quod propemodum Fatum appellem, ad certa & destinatas vices corda mortaliũ propellens? Quæ secuta est ætas, jam quidem plurimum exciderat de antiqua venustate dicendi: &, quod milites omnia possent, mores quoque ad feritatem recedebant. Tamen humanitas cum illis malis luctata est, donec externæ gentes in Imperium invaserunt: & quod luctuosissimũ fuit, extincta scientia vix sui memoriam reliquit. Nati sub hæc tempora homines velut ad barbariem facti, non illam quidem feram, sed quæ obtusa ingenia tristi nocte spissabat. At tunc plerique Majorum, quorum scriptis vel præcepta vetustatis vel gesta inerant, omissis per incuriam libris, secunda & pejore morte oppressi sunt. Artificiorum quoque alia rudioribus præceptis procurata; alia in totum perierunt. Nec multo post rursus hominibus scien-

ſcientiæ amor increvit: Sed in illorum ſeculorum infelicitatem damnati, non quam optare; tam invenire ſcientiam poterant, ſi ſcientiam appellamus antiquarum notitiam rerum, & acumen, non in ſcholarum modo argutiis, ſed altius ac nobilius ſpirans, denique eruditionem ejuſmodi, qualem veteres in ſui ſeculi literatis coluerant.

Erat tamen ſcientiæ quoddam genus, animis & temporibus illis aptum: Philoſophiam, reſque divinas, immenſo diſputandi ſtudio aut evolvere, aut miſerius impedire: tum in Jure reſponſa Prudentum, Imperatorumque reſcripta, vel quæ Pontificibus placuerunt, inſanis & inconditis voluminibus ad æternos diſcentium labores augere. Pluribus verò hæc ratio tunc ſcribendi, ut quodcumque argumentum ſibi ſumerent, priorum auctorum de eadem re verba atque ſcientias, tanquam ſua, lectoribus darent. Sic unius ſæpe error cæteris lubricum fuit, quo temere laberentur, viciſſimque de unius recta ſententia mutuam ſapientiam multi ſumebant.

Etiam quoſcumque titulos libris ſuis facerent, ad univerſa digredi tunc decorum. Quæ illa tempeſtate hiſtoriæ à condito Orbe non exorſæ? Quæ pars rerū humanarū à rudibus ingeniis, quotieſcumq; ſcriberent, velut in chaos non coacta? At ut ſcias illos homines non defuiſſe Naturæ, ſed illam tunc anguſtam, & propemodum ægram; certe non parcebant laboribus, nec deerant in illis indicia ſinceræ prudentiæ, ubi eas ſcientiarum partes obibant,

quas tunc ſolas illi ſeculo Fortuna indulſerat. Hoc erat, in Philoſophis quædam arguta diſputandi ratio: in Juriſperitis autem, quid legibus caveretur potius noſſe, quam formularum vim, cauſaſque factionum aut ætates diſtinguere.

Iſto denique ſeculo hæc ex hominum animis caligo evanuit, jam ad omnis generis aſtum lucrumque compoſitis.

Nec tantæ mutationis indicium in literis tantum & ſcholis exiſtit. Regnorum, & rerum publicarum momenta multo callidius procurata; bella ingenioſius aut illata, aut repulſa: & in multorum artificiorum culturam tanta felicitas, ut quidquid invenuſtum ac rude eſt, id vel dignum eſſe, vel natum incultis majorum moribus. cum faſtu jactemus. Nec aliunde tanta mutatio quam veluti ab iſtius ætatis indole: cujus præſtantia, ubi poſt definita tempora expirarit, tradet Orbem alteri, ac, quod timeri poteſt, rudiori genio; fortaſſe & ipſa poſt aliquot deinde annorum ſpatium reditura. Ita ſeculorum ætatumque diſcrimina, non melius ex ſiderum motu, quam ex humani generis in varia ingenia ac ſtudia deflexione, diſtinxeris.

Sed alius præterea impetus animos rapere ſolet, certiſque affectibus addicere; ille nimirum ſpiritus, qui ſingulis regionibus proprius, naſcentibus hominibus patriæ habitum & cupiditates ſtatim ingenerat. Nam, ut iidem cibi pro condientium arte ſaporem quidem mutant, ceterum interna vis alendi aut nocendi nullis blandimentis in totum corrumpitur: ita

n omni gente per æſtus ſuccedentium ſeculorum, mores animoſque mutantium, hæret quædam vis inconcuſſa, quam hominibus, pro conditione terrarum in quibus naſci contigerit, ſua fata diviſerunt. Hinc illa ab antiquo vitia, & patriæ ſorte durantia, quæ totas in hiſtoriis gentes aut commendant, aut notant: ut ſtic naturalis levitas populos agat, turbidiſq; incerta conſiliis: illic pingues graveſque animi triſti ſuperbia, tanquam ſpecie arcanæ ſapientiæ, ferociant. illi ſitim non tolerent: alii in mutationem, nec proviſa conſilia, temporariis ingeniis incumbant: apud ceteros placari non poſſit ultionis ingenium: Rurſus virtutum æternitas, velut hæreditatis jure ſancita, in quibuſdam ſimplex fides, in aliis acumen animorum, in pluribus fortitudo.

Et quoniam nihil utilius, quam ex genio variarum gentium ſic animum inſtruere, ut diverſus ſit cum diverſis, cognoſcatque quid à quaque expectandum, aut timendum: operæ pretium erit aliquot populorum præcipuos mores in conſpectum ita dare, ut, ex communi multorum hominum indole, privatam in ſingulis deprehendas. Nec invenietur, opinor, tam ſuperſtitioſus amator ſui ortus, cui grave ſit, in recenſione patriæ ſuæ, etiam vitia nominari. Si enim neminem Natura mortalium tam conditis moribus finxit, in quo non aliquid deſideres, velut ultimam artificis manum; cujus ſupercilii eſſet, totas Provincias publico fato velle eripere, & indignari, ſe, ubi peccatur, id eſt inter homines, natum eſſe?

Facessat in omnibus suæ gentis præceps favor, simulque cæterarum aversatrix invidia: Et nostra vitia fideliter agnoscamus, & virtutes in aliis nos delectent.

Igitur sequestro omni injecturi contemplationem in indolem Populorum, primum Orbem è specula despiciamus, & quales sive incolas, sive dominos hac tempestate sortitus sit. Asiæ Africæque sub Barbaris Imperiis casus, & Græcorum Thracumque calamitas, præcipua humanitatis commercia in ultimam Europam coegit; ut tot cladibus à Barbaris domiti; & veluti feliciori parte execti, nostras vires possemus recognoscere, aut timere alienas Nos verò ad malorum omnium sensus pestifero sopore torpentes, nec divinam vim horruimus, ac ne in barbararum quidem gentium minas tot Provinciarum quæ restabant valiturum citavimus robur. Etiam omni discordiarum genere laceravimus nostras opes, indigno prorsus facinore, ut, quod uno corpore vix sat erat, bellis odiisque in diversa discederet. Tandem sive expirantibus tot motuum flammis, sive per malam requiem pejora concipientibus, posita penè ubique arma miscent hodie mutuis consortiis populos, qui ut ingeniis linguisque diversi, ita nec una arte possunt esse tractabiles. Hi sunt Galli, Britannique, Itali, & Hispani, & quos jam immensa Germania suo nomine occupavit. Pannonum quoque reliquiæ, & quod de Illyrico & Dalmatia nobis superest; tum illi Sarmatæ, atque Scythæ, quos Polonos Moscosque appellamus:

Cim-

imbri etiam, & quidquid sub Danico aut Sue-
ico sceptro componitur. Nec adeo (proh do-
or!) à Turcis recessimus, ut pigeat mores il-
orum, vivendiq; consuetudinem, cognoscere.

In istorum populorum moribus licet utilis-
ima contemplatione versari, & Naturæ divi-
ias numerare, quæ tot habitus, mentiumque
ariarum impetus, una membrorum similitu-
line obtexit. Ceteras verò plagas eadem dili-
entia scrutari, minus fuerit ad consortii usum,
quam ad curiosam voluptatem. Nam Africam
qui hodie præter mercatores adeunt, in ipsis
itoribus, aut si forte nonnihil ulterius à flu-
minum ostiis in regionem invehuntur, cum
ncolis subita nec ad amicitiam valida pacta
ungentes? Persas autem à nobis non super-
stitionis magis impietas, quam ingens ter-
rarum cœlique divortium discrevit. India
pari modo à mercatoribus tantum nautis-
que lustrata: si Lusitanos excipias, ibi per-
tinacius inhærentes. Chinenses autem cum
exteris consortium ultro refugiunt. Nec ul-
lus ex hominibus nostris curat cum Tartaro-
rum fœda & ut plurimum misera gente mi-
sceri. Americam, qua cultum animorum passa
est, Hispani sic tenent, ne ullis extra hos unos
impune liceat commeare. Ita solis & licet,
& est commodum, illarum gentium indo-
lem pernoscere. Qua verò in eadem parte ter-
rarum, nuda barbaries, & generi humano pu-
denda, efferavit animos incolarum, nullis le-
gibus, nulla industria temperatos, diligenter
annotarunt quos illuc opum spes à regionibus

nostris trahit, inconditi populi ingenium nostros cultus non capere, ad se advectos plerumque tanquam insidiatores libertatis pro hostibus ducere, nec deesse tam rudibus animis in flagitia calliditatem; crudelitatem, atque perfidiam, his non raro prudentiæ & fortitudinis loco esse.

Horum ulterius mores tradi quid juvet, qui fero impetu Naturam videntur exuisse? Præsertim cum suis litoribus terrisque contenti sint; neque ad se commeantes, nisi subacti, aut in solum subitæ mercaturæ usum, excipiant.

Sed, ut à gentibus abeamus, vel ignotis, vel nimio terrarum mariumque discrimine à nostra familiaritate subductis; de nostri Orbis incolis genioque quærentibus, ne quidem supervacua disceptatio erit de regionum cultu, de conditione terrarum, cœloque propitio, vel alterutra intemperie gravi.

CAPUT III.

Galliæ dotes, & ingenium incolarum.

GAllia penè provinciarum in Europa amplissima, si eam intra veteres terminos æstimes, Romanorum quondam terror, Græciæ Asiæque victoriis clara, jam in varia imperia moresque distincta est. Quidquid Rheno, Oceano, Pyrenæis, Alpibusque clauditur, Gallia erat. Ab alio deinde Alpium latere ad Rubiconem pertinebat. Romanorum cervicibus gravis. Quippe fortissimi hominum Galli, cum in Italiam penetrassent, capta incensaque Roma tantum terroris attulere, ut deinde cave-

retur,

retur, ne, quoties Galli tumultum intulissent, sacerdotibus senibusve ab armis vacatio esset. Et domita quidem à Romanis vicissim Gallia est, sed per partes, & inter se domestica æmulatione commissa.

Neque integra aut agnovit suas vires, aut in Italiam experta est. Post hæc Franci è media prorupere Germania; & videbantur ad secundam servitutem Gallias vocaturi.

Sed mox victores miscuere se victæ genti, ne tam Gallias quam Romanos in Galliis vicisse viderentur. Jam verò divisis in plerosque Principes terris, penè in tantum Galliarum nomen obtinet, quod in iis occupant Franci, gens virtutibus factisque eximia, & quæ meruit, ut communis fabulæ vanitatem ad suæ stirpis præconium Scriptores usurpent, dicanturque Trojanorum reliquiæ esse.

Hæc igitur omnium regionum, quæ ad Occidentem recesserunt, felicissima, soli bonitate cum genio & indole incolarum certavit.

Ager vini & frumenti passim ferax: olea quoque insignis, & omnibus pomis quæ crudum aërem non ferunt; qui ad Alpes & Ligusticum mare porrigitur, aut viciniore Occidente intepuit. Nec ulla provincia in Orbe terrarum pro suis finibus tot incolis divitias indulsit. Adeo omnis generis clara, ut exterorum mercatorum commercia penè ad solam voluptatem exceperit. Nam & luxus Transalpino serico pretium fecit, & artificia Germanica opulentum populum ad peregrinas delicias adverterunt. Britannicæ tamen merces, si non

necessariis, utilitatis certe plenissimis navigiis subvehuntur, quæ plumbo atque stanno, ubere etiam croco, tam quotidianis usibus, quam altiori elegantiæ ministrant. At Gallia præter messes, quibus solitudinem Hispaniæ levat, vina etiam in frigidiorem viciniam dispensata, multa carbaso & cannabi dives, necessaria plerisque gentibus vela, rudentesque, & quæ cætera ex funibus in classium armamentis idonea, subministrat. His & aliis dotibus, aurum, quod in venis suis vix habet, largissimo proventu excipit, ut, qui illud anxia & crudeli diligentia effodiunt, qui ab extremo devehunt Sole, plerumque videantur Gallicæ felicitati famulari.

Tam diffusa regione, tot provinciarum vario nexu composita, vix sterilis aut inculti soli glebam indulgentia Naturæ omisit. Nam & vasta aliquot in Aquitania loca, ne incolis quidem sunt vacua, vel ingrata, pinetis frequentibus, & succo fructibusq; pretiosis; Avibus quoque catervatim provolantibus, quæ in deliciis solent haberi: ut aeri illa plaga tantum debeat, quantum de justo telluris officio arena subduxit.

Gallia ad utrumque mare pertingens, Oceano alluitur, & pelago quod ab Hispaniæ Africæque faucibus positas ad Ægyptum terras interfluit. Ita commodus nauticæ rei situs, & qui classes per omnis nominis maria litoraque possit emittere, si Galli quam equis tam navali industriæ assuescerent, spesque, ut subitas, ita longas ferre possent.

Toti

Toti populo ingens amor & patientia dominantis. Apud illos vere regnatur, nefaſque, quantum Regi liceat, dubitare. Gens armis ſtrenua; ſed equeſtri certamine melior, ignara perfidiæ, publico præſertim conſilio? indomitæ intra ſe molis; & ubi in exteros exundat ſtatim impetus ſui oblita: eo modo nec diu externum imperium tenuit, & ſola eſt in exitium ſui potens. Longobardiam, Neapolim, Siciliam, & pleraſque alias per Orbem terrarum provincias, frequentibus victoriis ſubegere. Sed mox hoſtes male domitos fidentius quam par erat contemnere, aut ſimulantibus obſequium credere, inconſulta laxaq; bonitate. Tum licenter uti victoria, & præter illarum gentium indolem laſcivire. Ad extremum oblaviſci armorum, aut ad patriam ſuam reſpicere, cujus diu abſentiam ferre non poſſunt. Per hæc vitia ceſſere in prædam his ipſis de quibus triumphabant; læta ſemper bellorum initia atroci exitu corrumpentes.

Nullis mortalibus indoles ad ſpeciem virilis elegantiæ magis facta. Oris intrepidi habitus, motuſque, atque geſtus, qui totum corpus decent. Et hic decor virtutem ingentium virorum adornat; exiguis autem animis pro fuco eſt, ac veluti naturali munimento, quo ſuam humilitatem abſcondant aut mitigent. Sic venuſte compoſiti qualemcumque veſtitũ de ſuæ mutationis infinita ſerie, tanquam inexhauſto penu deprompſerint, quocumq; ſalutationis artificio corpus inflectant, putes nihil magis illa inſtitutione convenire. Vicinæ

autem

autem gentes ridiculo errore deceptæ; ad illorum quoque mores, per earumdem vestium ac motuum variam imitationem putant accedere; ignaræ, leporis & gratiæ virtute in nonnulles hominibus uno genio cuncta placere, in aliis autem, in quibus Natura ad hos mutabiles habitus propitia non est, ejusdem venustatis imitationem & curam ingratam ac ludicram esse. Nam virtutes & vitia, & quicunque alii motus ipsis animi recessibus inhærent, possunt à nobis non multum operosa simulatione effingi, quia adeo ingentibus latebris reconduntur nostri sensus, ut vix ullus deprehendat, verisan extemporaneis affectibus deducamur. Sic facile humilitatem simulabis; sic odium, amorem, pietatem. At verò quæ non magis imperio animi, quam usu, & externo corporis obsequio, perficiuntur, eorum imaginem in te transferre, reluctante natura, non poteris; ut est aptitudo corporis prompto habilique decore idonea, ut hilaris jocandi facilitas & omnino eloquentia, non in præcordiis, sed summo ore nata. Hæc autem cum in Gallia consuetudine emineant, ægerrime te ad illius similitudinem transferes; nisi se tuus genius huic indoli sponte admoverit.

Ceterum nunquam Orbis dignas gratias hospitali Galliæ habebit, quæ humanitatis templum videtur aperire, quo se omnium externorum fortuna conjiciat; Animum in hominibus, non patriam æstimat. Neque communi ceterarum regionum errore, in inquilinis, ac advenis, nascendi sortem punit. Ita candi-

candido simplicique amore virtutis eximios viros, undiquaque prodierint, sine invidia miratur, & sua opulentia gaudet augeri, & in tantæ humanitatis præmium habet publicam primum laudem; tum etiam tot hospitum fortunam, aut famam, qui Gallico corpori non indigna aut inutili adoptione inserti sunt. Neque illic hospitibus dediscendi sunt patriæ suæ mores, aut ad Gallicam similitudinem flectendi, dum superbia absit, aut inculta barbaries. Quippe, ipsa veluti professione exteri moris, sollicitabis curiosæ gentis studia, simplicius peregrina, quam sua æstimantis, etiam quædam vitæ aut corporis vitia, si modo aliunde advehantur, trahentis in laudem. Nam & peregrini hominis eloquentiam vidimus crebro linguæ errore favorem meruisse; & grandis opinionem scientiæ, quod non intelligeretur.

Plebis in amplioris fortunæ homines vera, nec ex metu, aut sola institutione, reverentia: Rursus primi Optimatum eodem genio culti ab illis, quia gratia aut genere perinde non excellunt. Sed superbiam fastumque non ferunt. Si videris dominari, servire erubescunt. Comitas, quæ frontis artificio, luminumque clementer vibrantium, vel per sermonum familiaritatem blanditur, fidelius purpuratorum latus clientibus cinget, quam potentiæ magnitudo. Opes omnes & ipse vilior honoribus sanguis. Præcipue Patriciorum spiritus in suum aut patriæ damnum sæpissime excrescunt, dum nemini eorum mercaturæ

aut

aut artificiorum utilissimam disciplinam capessere ipsa inopiæ experientia persuadet. Æmulari præpostero ambitu magnitudinem placet avorum, & fædari gentilitium sanguinem putant, si populum vivendi consuetudine arcesserint. Ita vanũ nobilitatis nomen, & magnifici otii improba species, ad patientiam tristium curarum sufficit, & in sola exeuntium morte. Et hæc animorũ celsitudo, quamvis sibi placeat, adeoque ab omnis generis sordibus videatur abire, tamen interdum pene necessariis facinoribus corrumpitur, in miserorum penatum angustiis turbulentam industriam exercens, ut vel publica violentia, vel arcanis sceleribus inopiæ squalorem repellat. Mercatura illic vilior quam tantæ utilitatis rem esse deceret, & quæ prima humanitatem per Orbem circumduxit. Solon quidem qui Athenis leges condidit, & plerique Græcorum, usque ad nos fama durantium, illo commercio suas res tulerunt ad exteros, vicissimque fecerunt ut exotica sui cives viderent. Nec abhorret ab hoc more Italia, in illustribus familiis opes eadem industria late componens. Britanniaquoque sanguinis claritatem illo vitæ genere fœdari non putat. At in Galliis hanc mutuæ utilitatis rationem non modo stirpes antiquæ aspernantur; sed & quasi mercatores sui puderet, ubi illis largius Fortuna indulsit, statim in aliam disciplinam filios suos agunt, jubentque majorem paterno fastigio scenam sperare.

Et quidem magnitudinem Gallicorum animorum nullibi efficacius videas, quam in ambitu

bitu Magistratuum, à quibus pervicax licitatio jam diu egentium virtutes exclusit. Exhaurire familias, nomina facere, rem fidemque consumere, decorum; dum inter æquales emineas vel sterili dignitate, vel pretio furtivorum munerum patrimonii ruinam reparante. Nec dubium quin illa libido titulorũ, nisi ipsa se frangat, curias, tribunalia, præfecturas, tandem sit viliori sanguine angustisq; animis maculatura.

Quippe è sordidissimis artibus multi compendiosius ad divitias properant, quam antiqua nobilitate spectabiles, paternisque opibus utentes ex majorum dignitate. Hoc modo, dum ad emendæ Curiæ, aut præfecturæ, ambitum, nummorum pugna initur, sæpissime ii vincunt, qui ut sanguine sic & ingenio cedunt. Accedit, quod vetustarum stirpium viri non tam pervicaci studio suas opes dignitatibus illis donant, quam homines adhuc novi, qui è latebris, quas auro condiderunt, eruere filios properant, & eam nobilitatis gloriam suæ genti emere, quam absque ullo sumptu in hæreditatis partem Patricii habent.

Sic paulatim hi honores sordidiorum esse possunt, (si pecuniæ tantũ conceditur) & forsan aliquando, in ignobilitatis suspicionẽ, eorum nominibus censeri. Neque ideo fisci industria maligna criminatione carpenda est, qui ejusmodi Candidatorum bonis excrescit. Nam cui non satius videatur professo pretio dignitates à principe molẽ publicã subeunte proponi, quam avaris Purpuratorum suffragiis in prædã concedere? qui, ubi hæc publica licitatio non est,

eſt, obtrudunt Regibus Candidatos, quos ſibi munere cariſſimos fecerint; & quod à domino impetrant, deinde clientibus vendunt. Ut nec meliore ſortitu delectos Reſpublica accipiat, nec interſit eorum qui ad tribunalia ſubvehi ambiunt, utrum cupiditatem dignitatis ſub Principe an ſub Optimatibus luant; utrumque pari ſidere in Patrimonii ruinam percurrente. Hæc igitur tolerabili inſtituta conſilio, jam ipſo furore licitantium in præceps abiere, qui & mediocris cenſus virtutem excludunt, & tota opum mole eos honores redimunt, quibus ipſi tam immodicum pretium fecere.

Ut vero, quo generoſius vina adolitura ſunt, eo adhuc recentia turbulentius deſpumant; ita iſtius gentis, ad humanitatem & , cum ſenuerit; prudentiam factæ, adoleſcentia ac juventus inſano incautoq; impetu ut plurimum fervet. Vana in ejuſmodi ætate libertas, nunc jocandi, nunc ignotos pariter notoſque laceſſendi, & ubique titulos nimiæ ſecuritatis affectans. Leves animi, & rumoribus rapti, jam impatientes otii, moxque tumultus. Oſtentatio libidinis ſupra naturæ deſiderium inepta, tum inconſulti riſus, neminique parcentes; vis etiam intra ſe irrequieta , per varium ac multiplicem tumultum erumpens. Quidam tamen in omnium exordiis rerum induunt non veram & ideo majori ſpecie ſubornatam prudentiam: Veluti matura ſapientia compoſiti, verba tarde euntia deducunt, lento vultu, & aſtum cum humanitate fingente. Ex re quoque factum nomen, ut appellent frigiditatem. Sed

& vir-

& virtutis ſimulatio tunc eſt ingrata, nec diu tamen ſcientia perſonæ impatientem omnis veli levitatem abſcondit. Media autem indoles, quæ nec Gallis certe deeſt, lætitia capacis animi exuberans, eique non efficta prudentia frenum imponens, eademum omni pretio major, & ad ſapientiæ ſimulque hilaritatis imaginem exacta eſt.

Illud autem in Gallicis moribus, ac veluti fatis, triſte, quod benevolentiam, quã in ſua regione hoſpitibus indulgent, extra patriam vix in ſuos cives expromunt.

Quis credat in exteris tam humano populo non ſatis convenire? Aves quoque in caveam deductæ roſtra & iracundiam vix ſtringunt, & ſocietas fati peregrinationem ferarum conciliat extra ſilvas quærentium prædam.

Soli Galli quocumq; in peregrino ſolo conſederint, præſertim ſi miſeri, & ad opem alienam converſi, ſæviſſima æmulatione decertant. Tum occulta ludibria, livorque deformis, tum profeſſa odia, & rixarum etiam ad peregrina tribunalia concives vocantium deriſa improbitas Sic inter ſe certantes neſcio qua infamia apud imperitos inundant ſuam gentem, quaſi in invidiam nata ſit, exorſque quietis, ac amoris, quo unius patriæ cives arcana vi Natura conjunxit.

Et hæc Gallorum extra patriam ſuam labes. Adhuc autem fœdius in Galliarum viſceribus peccant, qui paſſim tanquam gladiatores ad arenam damnati, ſubitis odiis, armiſque privatis, ad ultima diſcrimina committuntur. Rem imma-

immanem, & ad iſtius ſeculi probrum: leve jurgium, ſolaque altercantium ambitione increſcens, aut revera innocens jocus, plerumque autem turbulenti ingenii præcipitatio ad famam, ſæpe ad triſtiſſimas cædes & familiarum orbitatem, lymphatam juventutem propellit. Hinc toties miſerorum parentum intercepta conſilia, ſpeſque occiſæ, & propemodum fruſtra pax in Galliis, & quæ vix minus patricii ſanguinis, quam ſi bello certatum publice eſſet, in hac arena hauſit. Quæ hæc autem dementia? ritu ferarum, non ratione, ſed impetu injurias ulciſci, rerumque ſuarum judicium permittere penè ſcenicæ arti, fortunæque ſæpe fallenti ipſam artem, ut, quicumque felicius, ille & juſtius arma ſuſtulerit? Feræ gentes, & ab ipſa venientes barbaria, Orbem ſupra aliquot ſecula ſuis moribus polluerunt.

His auctoribus quondam factum, ut in dubiis judiciis, cum utrimque argumenta eſſent obſcura, armis litigantium crederetur In circum arenamve dimiſſi pugnabant, victus pro nocente habebatur: & inde veſaniæ origo hanc ætatem infeſtans, quæ jam auctis finibus cum olim in Magiſtratuum arbitrio eſſet, hodie ad privatorum libidinem delævit. Iſti tamen gladiatoriæ arti prætextus eſt, neſcias magnificentia an utilitate acceptior, peritia pugnandi. Nam cum arte gladio ferire, vel deflectere deſtinatos ſibi ictus, quis neget ad rem militarem pertinere? Hoc Græci Romaniq; & omnis gens armis ſtrenua, cũ ambitu quæſivit.

Nunc verò non tanquam in anguſtia ſeſe

pre-

prementium cuneorum (ut in justis præliis solet) sed veluti in apertæ arenæ libertate, per cursus recursusque, per omnem corporis habitum, per longam & disparem oculorum manuumque fallaciam, quis non potius privatorũ odiorum crudelitatem erudire, quam publicæ pietati suam fortitudinem parare videatur? Et verò nihil jam ad amentiam aut impietatem residuum in propinquos amicosque sævientibus. Sive sanguinis, sive familiaritatis jure conjuncti, non atrocibus injuriis, sed inani superstitione verborum, & propemodum gratis, dissociati, alterno cruore imbuuntur: quodque ultimum furoris gradum putes, ne inter se quidem læsi, sæpe aliorum inimicitiis tantum nefas tribuere amant, & in gratiam nihil ad se pertinentium odiorum seipsos & amicorum carissimos immolant; quippe à pugnaturis qui perire soli nolunt, veluti ad theatrum aut cœnam, ita ad hunc feralem ludum invitati, ultro subeunt; & quicquid hominibus aut dulce aut carũ est, violare non dubitant, ineptissimo desiderio famæ: ut jactentur magno vitæ contẽptu in arenam processisse, id est, truculentissimum facinus ausi esse barbara ignoratione virtutis.

Sed hæc mala, & , si quæ præterea maculæ se Gallicæ indoli interserunt, omnino donari eorum virtutibus debent, quos vel ætatis vel sapientiæ pondus ita composuit, ne æstu patriorum vitiorum diripi possint. In iis egregia comitas; non fucata, aut insidiose in hos ipsos quibus blanditur collocata. Non fraudibus,

non

non ſecretis odiis vacant. Dignari ſingulos qui acceſſum aut notitiam petunt, & pro ſua ſorte unumquemque mulcere.

Externo homini ad illorum conſortium admiſſo ſatis erit, aperto ſcelere aut nimia ineptia non peccare: ut quidem alibi in alienos mores, ne tibi noceant, intentus ſis, cum maturis autem & caſtigatis Gallorum animis teipſum reſpicias. Nec aliquid in humana ſocietate felicius, quam conſuetudinis tam politæ erecta viriliſque ſuavitas.

Caput IV.

Britannicæ Inſulæ: in quibus diverſi populi, Angli, Scoti, Hyberni.

Britannia per tot ſpatia diffuſa, tam diverſis pulſata fluctibus, tamen magis ad magnitudinis ſuæ fidem poteſt varios civium mores, quam tantorum litorum ſinus & nomina proferre Tanquã alium in Oceano Orbẽ faceret, omnis animi genera incolis inſevit. Non alia Inſula toto terrarum ambitu illuſtrior. Sicilia, Creta, Cyprus, viſæ regni fortunam ac nomẽ capere poſſe: non, ſi in unum corpus tranſeant, uni Britañiæ terrarum ſpatiis aut opibus pares ſint. Priſcis quoque temporibus, armis inclytis ſtrenua, materiam fabulis dedit, quæ plurimarum gentium ingeniis linguiſque vulgatæ ſunt. Quaſi nihil eximium fingi poſſet, quod non apte caderet in alumnos Britanniæ. Olim quidem inter novem Principes diſtributa.

Mox bellis atque fœderibus mutati cum Regibus gentium fines; donec tribus Dominis fortuna totius Inſulæ cederet: Saxonum coloniis, quos Anglos appellamus, ſub unius ſceptri felicitatem coactis; Britannorum verò reliquis, pertinaciter inſidentibus Cambriæ montes, (hæc nobis hodie Wallia eſt, & Scotis, quibus jam diu exciſorum Pictorum portio acceſſerat ad Septentrionem colentibus. Mox Cambria diuturnitate bellorum macerata totius Angliæ conſenſui impar fuit. At Scotia, ſpe quidem victoriæ minor, ſed cujus ſpiritus Anglia non domaret, velut in æmulationis argumentum, non pervicacius armis quam diverſa ab Anglis indole pugnare ſuos juſſit; donec noxioſiſſimam æmulationem fata damnarunt: nunc utriſque impoſito Rege, cujus ſpiritu Inſula in unum Imperium coaluit.

Anglia felicibus paſcuis, & ad multas variaſque arbores commoda humo, commeantium oculos pulcerrima viriditate mulcet; gratuitis etiam bonis plebis animos in ſegniciem exſolvens. Pabulum illic paſſim pinguibus campis abundat, boum equorumque armenta ad perpetuam ejuſmodi animalium aviditatem explens: alibi autem ſiccioribus arvis, & humili gramine induentibus terram, ſuper fidem multos greges educat, excuſatque utiliſſimam & ad ovilia factam ſterilitatem. Ne hiemis quidem rigor aſſueta libero aëri pecora (niſi forte ſupra morem inhorruerit) in ſtabula aut ovilia deducit. Iis ſufficere ſolent nuda ſub dio cubilia, herbæq; quas hibernus tepor alit.

Quippe hiemes non illic pro plaga & Septentrionis vicinia asperæ, cum vehementer Gallicā oram quatiant, qua Britaññiæ adversa est, multoque rigidius Batavorum cœlo incubent.

In tanta aëris indulgentia Britannicus ager omnis generis semina facile concipit atq; servat. Proceras habet lauros: Rorismarini planta, apud multas gentes ipsa cura qua educatur pretiosa, hic vulgaris, & nonnumquam in sepes velut ad hortorum custodiam stipata. Vitem alere potest, uvasque ad maturitatem perducere. Nam & Cantii amœnitas crebro collium dorso suspensa, & Wintoniensis regio, cum ceteris ad Meridiem Ortumve spectantibus, olim vineta habuere, quæ deinde pascuorum utilitas, viliusque redemptum ex Aquitania vinum, exemit, Lupi quoque ea insulæ parte exacti, nudos greges, & vix alicui molosso creditos, non infestant.

Nam diligentia antiquorum, cum grassaretur luporum rabies, curamque pastorum aut fatigaret aut falleret, totum in iis sedibus tam pervicacis feræ genus extinxit Ita Fortuna per patientiam pecorum sub dio durantium, & mirabile luporum exitium, profusas nec æstimatas opes videtur indulsisse. Cibo, corio, vellere, velut exundantis terræ muneribus, popul⁹ in otio, & plerumq; oblivione laboris, ditescit. Ne quidem in colendo croco labor, quem optimum habent; facili herba oblatas in floribus opes non in ullius curæ aut industriæ præmium aperiente. Et ne quid tam propenso fato desit, transmarinum militem ante aliquot æta-

ætates non viderunt. Domestici autem motus hoc seculo rari: neque in Anglia, ut alibi terrarum, solent bella consenescere. Sæpe octiduum ingentes simul turbas quam parit tam absolvit. In homines sæviunt, non in opes & tecta, & subitæ acies adhuc crudas surgentesque lites dirimunt.

Tam spontanea felicitas securum & opulentum vulgus non modico tumore sustollit, ut neq; pro consuetudine ceterarum regionum timida humanitas, & Patriciorum dignitatem reverita, mitiget mores plebis, & plerumque rudiora artificia tot divitiarum tantique otii crimen fiant. Nam artem aliquam professuri, septem annis, ut plurimum, tirocinia deponunt: ubi vero peractis rudimentis in Collegium Artificum adoptantur, quasi laboribus exempti, sub se alios tirones asciscunt, edoctosque breviter in officinis prostituunt: Tunc ipsi non solennes modo dies, sed & fastos (quis credat?) si sudum est, vario ludo in proximis campis exercent: nubilos in diversoriis oblectant: prorsus ut artificia impolitius habeant, quippe discipulorum peritiæ credita, & eorum redemtores contumacius urgeantur ad pretium, quo & tironum labor, & desidia magistri ali possit. Diligens tamen nonnullarum Operarum industria, exactis artificiis eminens, pretiumque per Orbem merentibus, satis prodit, in ea regione ejusmodi studia non stipatis cœli vitio animis, sed nimia felicitate laborare. Ut enim ad exstimulanda ingenia, artesque fovendas, nimis cruda aut

avara imperia nihil juvant, depreſſis populi mentibus, & deſperatione ſolutis, ita fortuna laſciviens, laborique haud aliter quam per ludum intenta, plebis ſolertiam non attollit ad exactam artium curam.

Nullibi in tam ingenti regno vectigal: non in urbibus pontiumve diſcriminibus publicanorum ſtationes: præterquam iis locis unde naves in exteras plagas ſolvunt. Nam importatas merces, aut quæ inde exportantur, profiteri apud eos neceſſe eſt, qui à Rege portorium conduxerunt.

Sed nec plebis ſuperbia acerbior peregrinis quã in Patricios ſuæ gentis exerta eſt, qui opulentiam ſuæ patriæ luunt ruſticorum faſtidio, ſeipſos penè primis ordinibus ſtirpibuſque æquantium; & indignationis ſuæ tam pretioſam cauſam odiſſe interdum non verentur.

Summa tamen apud omnes nobilitatis reverentia: quam intra brevem eorum numerum æſtimant, quos Dominos vocant. Hi ſunt Duces, Marchiones, Comites, & Barones; Ducum & Marchionum omnes liberi, ex Comitum filiis major natu. Illis quoque Epiſcopos, Majorum Pietas adjunxit. Apud hos, Proceres ad omnia obſequia deſcendere, non indignum; & ipſi velut in terram poſitos contemplantes ſuum faſtigium nõ ignorant. Nec illæ dignitates emptionis commercio producuntur in vulgus nummorumque fortunam: ſed ſucceſſionis ſerie tranſeunt in hæredem; vel beneficio Regis, novi quoque Optimates in hos gradus adoptantur. Et ne hoc inane exi-

existimes decus, multa publice constituta tam ambitioso nomini reverentiam cultumque conciliant. Si contigerit æri alieno impares esse, urgentibus creditoribus in eorum corpora nullum jus esse potest, quamquam in Anglia debitores etiam in judicium non vocatos sæpe carcer accipiat. Sed hoc illustrius, quod maximorum criminum accusati, scilicet in ipsam rempublicam iniisse consilia, de equuleo securi sunt. Veritatem ab iis per tormenta posse exprimi noluere qui leges condiderunt.

Anglis ut plurimum gravis animus, & in se velut ad consilium seductus; seipsos, & suæ gentis mores, ingenia, animos, eximie mirantur. Dum salutant, aut scribunt, descendere ad verba imaginariæ servitutis quæ istorum seculorum blandicies invenit, nisi forte externis moribus imbuti, non sustinent. Populus rei maritimæ studiosus, neque aliud tantæ Insulæ validius munimentum quam tot nautarũ sedulitas. Nec in castris quam navibus pejor miles, præsertim si externo aëri assuevit, cibisque, quos sæpe inexpertos avidius Angli gustant. Nam hæc gulæ incommoda à Britannia delatas legiones non semel absumserunt, & classem Elizabethæ Reginæ auspiciis Lusitaniæ litoribus applicatam, cum Angli stragem hostium & vastitatem fecissent, nimius æstus, & suavitas pomorum, ac baccarum, quas illa plaga habet, penè totam debellavit. Discrimina omnia, & adeo mortem, impetu plusquam judicio spernunt. Et hinc utilissimos militum dixeris, ubi ducum suorũ

consilio reguntur: Sua autem sponte ruentes, & illa audaciæ caligine pleni, de se sæpius post funestos exitus queri quam de fortuna debuerunt. In Belgio cum studia partium nuper & arma sævirent, milites Hispanicarum partium aliquot à Batavis capti erant, & suspendio conficiendi: (ita visum referre vicem hosti, qui captivos eodem lethi genere perdiderat.) Sed in omnes sævire non placuit. Ex quatuor & viginti (tot enim capti erant) octo ad laqueum destinantur: ceteris incolumitas promissa est. Demissæ igitur in cassidem sortes, jussique singuli suum fatum extrahere: qui tesseram sustulisset nulla nota insignem, periculum effugeret; qui ferali imagine impressam, statim ab infelici arbore penderet. Omnium mentibus ingens periculi imago inerrabat; quidam præcipue Hispanus votis lacrymisque misericordiam plurimorum, etiam aliquorum risum, elicuit. Erat in illa sorte ac periculo Anglus, è militum vulgo, qui ingenti vitæ neglectu accessit ad cassidem, & tesseram nil cunctatus eduxit: favit sors; erat illa salutaris.

Exemptus periculo accedit ad Hispanum: adhuc fatali cassidi manum cedere dubitantem: decemque aureos pactus, (fides Numinis!) Judices rogat, ut, Hispano extra aleam misso, sibi iterum liceat fortunam experiri. Furioso, vitamque tantulis nummis æstimanti, Judices annuerunt, & is rursus felici tessera evasit: non hac gemina modo, sed & simplici salute indignus, quam adeo vilem habuerat.

Leges

Leges quibus utuntur Angli, Gallica lingua, ſed veteri, & ab hoc ſeculo abhorrente, ii tradiderunt, quos Normannia ad eorum ſceptrum tranſmiſit. Paucæ illæ etiam, & plerumque ambiguæ. De cetero, conſuetudo & conſulta ſapientum ſufficiunt magno aditu ad lites, & infinitam judicum poteſtatem]: & arcanum populi ingenium, tanquam Neuſtricæ originis habitus retinens, ad ſubtilitates apertum eſt, quæ litibus forum implent. Et inde vulgatam fabulam crediderim, ineſſe Anglis caudas.

Conſuetudinum autem ac legum, quæcũque à majoribus inoleverunt, adeo patientes ſunt, ut jam olim ſancitas, rudi adhuc tam peccantium vitio, quam legum ſanctitate, etiam nunc mutare aut delere, religio illis ſit. Unde enim niſi ab hac majorum incauta bonitate lex viget, ut maritus jubeatur prolem agnoſcere, hæredemque habere, anno poſt aut amplius natam, quam ipſe ultimo ab uxore diſceſſerit, modo conſtet interim à Britannicis litoribus in exteras regiones non evectum?

In Philoſophia autem, ac Matheſi, Terrarumque & Aſtrorum ſcientiis, nulla eſt tam prodigioſa ſententia, quæ non ex hac regione auctores invenerit vel turbam amatorũ, vividam quidem, ſed modum curioſæ ſubtilitati & per innumeras diſputationes effuſæ non invenientem. Terram circumagi, non cælum, Solem cum ſiderum lata ſerie non inhærere cæleſtibus globis: ſed & globos ejuſmodi nuſquam eſſe, & quicquid

Philoſophi deliraverunt, multi ex his opinantur, aut credere ſimulant: tanquam altius ſupraque vulgi ingenium ſpiraturi, ſi videantur communem ſapientiam ut profanam vilemque negligere, altius in arcana Naturæ, quæ pauci deprehenderunt, intuentes.

Sed ut nihil animos magis agit, quam religionis ſenſus, ita multo acrius ejuſmodi diſputationibus incumbunt. Nec quicquam in numinis cultu modicum poſſunt, qualemcunque ſibi ſpeciem pietatis perſuaſerint. Prioribus ſeculis aucti opibus homines in ſolitudinem & eremum jurantes: adeo ut optima pars regni fundorumque huic pietati conceſſerit, nimis timido & periculoſo voto tam illorum qui dabant, quam eorum quibus hæc ipſa concedebantur; cum illi rempublicam exhaurirent; iſti autem in luxum ſe agi tantæ fortunæ vitio ſinerent, mox in invidiam ſecum quoque ſacra tracturi. Et hanc quidem colendi Numinis rationem jam Anglia publice ejuravit; multi autem ſic in contrarium divertere, ut, quo longius à veſtigiis patrum abſunt, eo ſe propiores cælo credant. Nec id tamen publico conſilio, aut ſi deprehendi contigerit, palam inulto, ſed eluſis per privatas ſuperſtitiones animis, novamque, ac propriam, & per hoc ſibi gratiorem pietatem fingentibus. Itaque quos hæc cepit ſuperba ſuavitas præter ceteros ſapiendi, in varia nomina abierunt, legeſque diverſas, non ipſa hominum auctoritate aut numero, ſed pertinacia ſancitas: & quod miſerabili riſu digniſſimum putes, crude-

crudelibus edictis illæ sectæ invicem sæviunt: unos se cælestium rerum participes, exortes ceteros omnes esse. Forte in unam superstitionem consenserat cum duobus liberis pater, è plebe vir, sive vulgus intra opum aut ingeniorum humilitatem æstimes. Illi tres unam rempublicam sectamque faciebant, (& sæpe non pluribus hæ religiones constant.) Tandem pervicacius inter se de divina re agentibus, abscessit primum à filiis pater, non quod meliora sentiret, sed diversa: & ab illis de communione sanctorum (nam sic nugatores dicebant) ejectus est. Porro sancti non his alii præter seipsos erant. Mox autem & discissis mentibus, alter fratrum alterum à cælesti consortio exclusit. Sic de angusta ecclesia, & trium hominum numero definita, tres quoque ecclesiæ natæ sunt; prodigioso scelere, & in amentiam prono. Nec perfunctorie vesani pro somniis suis pugnant. Novæ indies sectæ rapiuntur ad tribunal, in quibus nihil simile præter unam contumaciam Judices vident. Fœda, indigna hominibus, sentiunt. Non ullius præeunte vestigio errantes, sibi, quid credant, auctores sunt: non tormenta perhorrescunt; non salubribus consiliis aut prudentiæ acquiescentes, igne quoque consumpti, se ipsi furori suo litant.

Jam verò peregrinis cum hoc populo agentibus ingens cautio esse debet, ne ex paucis, ac fortasse plebeiis, totam gentem æstiment: sed neque instituenda est ratio, qua mores tam diversos excipiant. Ferox vulgus ubi vino aut

ira incaluit, nonnunquam ſuperbiam tumoremque in hoſpitum injuriam vertit: In tanto turbine animorum eos per æmulæ ſuperbiæ contumaciam laceſſere velle, paulo aliquid ſupra dementiæ malum eſſet. Nec tunc quidem tempeſtivum eſt tuam cauſam fidentius orare in ſævo ægroque tumultu; multo minus magnitudinem animi oſtentare defenſionem meditantis. Leni & placido queſtu melius exarmaveris irruentes: ignobiles preces erunt quibus primum æſtum mitigare conaberis in furorem euntium.

Nam hic torrens, ſi nullo obice irritetur, momento languebit. Et hæc quidem timidæ prudentiæ cautio adhibenda, ubi in oppidis agriſve multitudo in advocationem eorum qui in te primi deſæviunt, aut concurrit, aut timeri certe poteſt. In ſolitudine autem, & ubicumque non impari certamine potes ingruentes refutare, tunc exercenda eſt, ſaltem ad ſpeciem, vis animi contumelias non ferentis, qua terrebis non vera virtute inſultantes, & injuriam pati tam idoneus quam inferre. Magiſtratus porro, ac judices, peregrinorum queſtibus faciles, haud inultam popularium in illos injuriam ire ſinent; Si modo non peccaverit multitudo, quam accuſari pronum, plecti autem ubique difficile, &, ut plurimum, nefas. Et adeo hoſpitalia tribunalia in ea gente erecta ſunt, ut, ſive externus actor ſit, faventes judices habeat; ſive uno crimine cum indigena reus, cive ad virgas furcamque deſtinato, ipſe interdum nihil acerbius jubeatur

quam

quam à Britannia excedere. Patriciis quoque animus ad excipiendos peregrinos ſponte factus; & famam illius comitatis cum honeſto ambitu quærunt; ut neminem poſſit peregrinationis Britannicæ pœnitere, niſi averſis inculti ſque moribus in barbariem natum, aut indignum qui Optimatum conſortio miſceatur. Cum his tamen, qui ſui faſtigii gravem cultum ipſo geſtu atq; verbis magnifice adornant, ex adverſo componendus eſt gradus ad certamen majeſtatis, ne te forte aut ex ſua gravitate, aut ex tua oratione æſtiment, quæ non Italicæ Gallicæve hnmilitatis more demittenda eſt. Evileſces alioquin apud homines non aſſuetos huic generi humanitatis per alternas blanditias mentientis.

Britannia in Septemtrionem excurrente, Angliam Scotia excipit, inclyto ſceptro ſupra fidē & ætatem Regnorum ceterorum: quippe viginti jam ſeculis ſui imperii fortunā in unius familiæ hæreditatem ſervavit. Centum & octo Reges à primo Ferguſio in Jacobum Britannicum numerantur; qui tot Regibus Anglicam nobilitatem addens, nunc primum uno imperio omnes Inſulæ partes junxit.

Scotis animus ad humanæ conſuetudinis culturam facilis: corporis habitus ſupra multas gentes: ceteraque cum Gallis communia, præter ſoli ubertatem. Nam regio ad Septemtrionem porrecta, nec frumento ubique idonea, multis locis ſteriles montes habet, neque illos ſaltem nemoribus indutos prætterquam ea plaga quæ horridius in cælum exur-

gens, silvestre & barbarum cognomen incolis suis fecit. Fortissimæ tamen genti multum cibum, de avium, ferarumque, armentorum etiam, & gregum frequentia, natura paravit. Trecentorum cervorum aut amplius agmen videre non insuetum. Multo plures incolarum industria cogit ad venantium procerum voluptatem. Neque ex patriis bonis desunt, quæ advectis exterarum gentium mercibus ad necessarios usus permutent. Sed inopiam æris nullo artificio emoliuntur. Sic in patria facilime degentes, etiam numerosis clientibus graves; non in exteris locis simili cultu, & fortunæ suæ pari, vivere possunt. Nulli tamen magis memores suæ stirpis, adeo ut familiæ decus malint interdum sua paupertate fœdare, quam supprimere intempestivos titulos, & suæ cognationis parumper oblivisci. Nam in regione, virorum fœcundiore quam frugum, necesse est clarissimi sanguinis multos in egestatem nasci: quibus per diversa terrarum quærentibus opes (nec alii fide aut industria præcellent) & ad præconia suæ nobilitatis obstinatis, sæpius audientium risus, quam lacrymæ & fides accessit.

Ipsam autem regionem, in se quoque animosam, passim inimicitiæ exercent, supra fas humanitatis aut odii etiam sævæ. Quippe per familias & cognomina discreti suarum gentium Principes habent, illos qui in antiquissimam familiæ hæreditatem successerunt. Eos ita observant, ut vix patriæ caritas major sit: & ad ipsos læsi confugiunt, patrocinio viri-

viribuſque ſuæ familiæ uſuri. Ita ſæpe modica jurgia, & inter obſcuros, magnis & indignis motibus ſuffecerunt; dum utrimque jurgantes apud illos ſuæ gentis Principes dequeſti, privatas contumelias in ipſarum familiarum injuriã vertunt. Neque rem modico ſanguine peragunt: Interdum in agmen & veluti aciem coacti deſæviunt, & inſita inimicitiarum vis in hæredes quoque abit. Cædem cæde repenſare decorum; incendia alternis ignibus vindicant: Nec aperto tantum Marte; inſidiis, fraudibus agunt. Nihil turpe aut ignobile, ſananti oculos inimicorum malis. Et hæc peſtis ſæpe Optimates evertit: ſive inter ejuſmodi arma extinctos, ſive frequentiam ſtipatorum (nam ſuſpectam vim inimicorum ita ſubmovere neceſſe eſt) fere inopia diſtractiſque fundis luentes. Etiam quod ut plurimum regio arboribus caret, quidam putant illorum odiorum facinus eſſe, dum adverſis facibus inimicorum ſilvas cremant, & privatis injuriis vaſtitatem patriæ faciunt. Sed hæc olim deflenda dolentius, cum indies iſta arma ſævirent. Nunc placidis rebus, quã ſentire meliora, tam licet augurari. Quanquam enim tantum nefas ſubmovere non fuit in veterum Regum manu, proceribus fide clientum numeroque ferocibus: tamen patriæ ſuæ hoc demum Jacobus Britannicus beneficium dedit. Is cum adhuc uni Scotiæ imperaret, hanc publici mali cauſam habuit in præcipuis regni curis. Sed pigebat illi peſti per partes, & plerumque inutili ſolicitudine, occurrere; nec enim poterat ullis jurgiis vera pax

ſtatui, niſi ſimul omnia componerentur, cum exempla ejuſmodi criminum, illiſque venia neceſſitate temporum frequens, omnes ſolicitarent ad parem audaciam, ſaltem ne timidas aut degeneres iras geſſiſſe viderentur. Semel itaque & in perpetuum placuit hæc odia aboleri.

Ipſe Rex eorum rationem inivit, quorum familiæ & rixæ eminebant. Precibus, & auctoritate fractos, partim per ſe partim per Senatus ſui delectos, ita reconciliavit, ut vix amplius in tota Regione tam aſſueti facinoris acerbitas nominaretur. Ingens opus, nec à ſapientiſſimo & diligentiſſimo Rege, niſi multo tempore & mira felicitate, abſolutum. Jam biennium erat ex quo pacaverat Scotiam, cum ad Angliæ ſucceſſionem vocatus eſt; ingenti auſpicio ad hanc novam Scotorum ſanitatem; quippe tot viribus auctum Regem nunc vero & ſalubri metu colentium.

Scotis præceps ad omnia animus quæ ſpes ſemel perſuaſit, cui maxime credunt. Iracundia in promptu, ſed quam facile poſt primos impetus mitigant. Quærere opes, quam ſervare, meliores: ſive quod indoles fortuna ſua major inconſultæ liberalitatis impetu laborat, amatque opulentiæ famam, ſive patriæ more decepti, ubi ad nummos pervenerint, qui in Scotia felicitati ſufficerent, jam de inopia ſunt ſecuri, neſciuntque in unaquaque regione cum auri argentique frequentia ſumptus quoque & rerum pretia convenire; ut nec facile ingens pecunia quæri poſſit, niſi ubi effuſiſſime ſolet

expendi.

expendi. Animi illis in quæcumq; ſtudia inclinant, mirifico ſucceſſu inclyti, ut nullis major patientia caſtrorum, vel audacia pugnæ, & Muſæ nunquam delicatius habeant, quam cum inciderunt in Scotos. Etiam urbanis negotiis pares, ad omnis fortunæ vitæque genera ſuam induſtriam aptavere. Vagis porro, nec ex dignitate peregrinantibus, adeoq; non alia nitentibus ope, quam ut ſuæ gentis hominum, qui in externis regionibus ſibi divitias pepere-re, ineant domos, exigantque veluti patriæ vectigal, nihil eſt ſuperba mendicitate deterius

Inſulæ Britannicæ plaga vicina, ſub eodem imperio, Ierna antiquis, mox Hybernia appellata, ſpatiis ingentibus diffunditur; navibus commoditate portuum facilis, neque ex quorumdam incolarum illuvie æſtimanda. Quippe multa felicitate colonos ex Anglia Scotiaque invitat; humenti quidem cælo, ſed ſalubri, & quod animalia veneno infeſta impune non hauriunt. Lacerti bufoneſque ibi delati non vivunt. Exportatæ arbores nullo ſitu concipiunt vermes, aut incuria araneas admittunt; quanquã & ſuas Hiberni araneas, ſed illas innoxias, habent. Weſtmonaſterii ampla ſedes, ubi jus litigantibus dicitur, ex illis Silvis trabes accepit, & effiéta multa arte tabulata. Mirum dictu! araneis circum parietes pendentibus, vix ligno tam ſordidæ texturæ filamenta adhæreſcunt.

Hybernis, qui ab oppidis cultuque receſſerunt, mira cujusvis aëris cibiq; patientia, paupertatis longo uſu. Victu parabili, ſemicruda

fera

fera, vel bove, ſatiant famem; cibum temperant lacte; fragiles domos ad altitudinem hominis excitant ſibi pecorique communes. Et hoc in illa gente mirum: Amor deſidiæ reliquas gentes emolliit; Hybernos duravit ad bella: Quippe per ignaviam fertiles campos illis colere, ac ſerere, penè ignotum. Pabulo, & telluris genio ad armentorum alimenta, contenti ſunt. Artificia quoque non exercent tanquam maculantia nobilitatem, quam tantopere jactant. Ita turpi otio exigunt vitam, & incommoda ex ea barbarie frequentia, patientia quam laboribus malunt refellere; tantaq; eſt ignoratio deliciarum, ut nec ſentiant mala. Simplici veſte imbrem & frigora tolerant; venatibus ad celeritatem perveniunt, feris parem; feſſis vel nocte deprehenſis humus ſufficit, contectoſq; nivibus, vel imbre diffluentes, prius ſaties quietis quam cœli injuriæ excitant; pulcra fortitudinis bellique rudimenta, ſi non ex tam foeda ſegnitie. Et has ſordes ne in pace quidem excutiunt, comunione Anglorum, vel æmulatione Hiſpanici moris, vitamque tot malis horrentem, veluti curis vacantem, diligunt, improba libertatis ſpecie capti, quæ per diverſas fraudes variis gentibus illuſit. Illis animus ad vitia obſtinatus, labori averſus & per hoc omni frugi; acer ad furtũ & prædam, omnemque laborem qui venationem imitatur. Et hæc quidem ignavæ plebis mala. Optimates ſincera fide multi, eximios animos dignis ſuo ordine virtutibus excolunt. Etiam qui in urbibus degunt, aut amœnioribus plagis, non mediocri

humani-

humanitate adornantur. Ita probant, feram illam populi partem, sua sponte barbaram, non Insulæ fato, in illa vitia factam esse.

CAPUT V.

Germaniæ ritus, & Belgii, cui hodie Germaniæ inferioris nomen.

RHenus flumen ab Alpium radicibus per Belgarum fines Oceano illabens, quam olim incipiebat Germaniam, hodierna imperiorum nominumque mutatione auctam interfluit. Ampla regio, & à Gallia Alpibusque ad Sarmatas & Pannones pertingens, in diversos Principes & Respublicas distributa est. Olim silvis & incolis fera, nunc oppidis passim insignis: nemoribus quoque, quibus immensis tegebatur, ad usum decusque castigatis. Vitem alit, qua in primam excurrit Italiam, supraque inumbrantes Rhenum colles, in Pannoniam quoque declinans, & aliquot præterea locis, ubi humus propitiis collibus vel tepore fluminum mitigatur. Multa deinde abiete, in montibus, silvisque, frigentis plagæ arena abundat. Penè mediam Ister intersecat, in Europa fluminum Princeps, maremque alveum in annuorum pontium ruinam attollens. Ripas amnis celebres quidem urbes, sed paucæ, nec pro fluminis nobilitate, insigniunt. Rhenus, Albis, & plerique jam ab antiquo celebres fluvii totam, quam lata est, Germaniam permeant. Regio diversoriis non inculta, qua Alpes la-

tus tegunt,totoque Iſtri curſu, & qua labitur Rhenus, Mœnuſque, & Moſella, tanti fluminis incrementa: eadem, qua ad Oceanum ſpectat, aut introrſus, à præcipua ac publica viarum celebritate divertit, ſqualentibus hoſpitiis, totoque vivendi genere, multum ſui illius genii retinens, quem antiqui ſcriptores notaverunt. Urbes tamen non indignæ ſua fama: foro præcipue compitiſque ad munditiem exactis: porrectis quoque domibus in altum & æquale faſtigium, & fragilem materiam celante pictura.

Interiora ædium non pari artificio ad uſus aptata ſunt. Lectos ſternunt in ſemota ac plerumque obſcura ædium parte. Caminis, ut plurimum, non utuntur. Fornaculas ad levamen frigoris malunt; quas intextas tricliniorum parietibus pro conditione aëris ignibꝰ complent: ſed hic calor pleriſq; advenarum moleſtus eſt, quod & capita inexpertis vaporibus gravet, & illinc in publicum prodeuntibus laxum corpus atque omnis auræ impatiens, exhorreat. Præterea, ſi remittere ignis incepit, hoc genus hypocauſta ingratis odoribus ſpirant, ea maxime in quibus convivantur, ubi expreſſæ confuſæque tot dapium nebulæ exæſtuant; vino quoque, ut illic aſſolet, quam epoto tam effuſo. Neque in hypocauſtis modo, ſed & in ceteris thalamis quoq; atque tricliniis, foeda multis Germanorum & confuſa rerum incuria: ideoq; advenis in hæc penetralia admiſſis aer gravis.

Immenſa cupiditas potus, jam confeſſo vitio, ideoq; magis libero, illam gentem infeſtat. Nec ad voluptatem tantum hæc Thracica libido

bido eſt, ſed in parte comitatis, & penè diſciplinæ. Venalis quorumdam Principũ gratia pretio tam infami, ſive quærentium comites vitiorum, ſive legatis adveniſque hoſpitalem parantium menſam. Nam Germani nulla comitate ſuavius, quam longo nec ſobrio convivio, peregrinos credunt excipere: & tunc veriſſimam ab ipſis hoſpitibus benevolentiam in ſe expromi, ubi mutuis poculis inundare non abnuunt. Id illic ſumma urbanitas, & coëuntibus prima amicitia animis in fœderis locum.

Forte ſtipendiarium à Germania militem Tribuni in Gallias, & ipſi Germani, adduxerant, Regi operam ſuam navaturi. Ex his unum vir inter Gallos clariſſimus vocavit ad cœnam, gnarus utique quam pretioſum eſſet amicitiæ pignus quod bibendo cum Germanis ſancitur. Itaque hominem largiori potu invitavit ad hilaritatem convivii; crebræ poculorum formæ & bibendi rationes commeabant, cum Germanus, ſive in experimentum benevolentiæ quam hoſpes præferebat, ſive quod languidum in bibendo certamen averſatus, ſtrenuam victoriam quærebat, laceſſito Gallo præit, exſiccatque ingentis molis ſcyphum: neque Gallus conterritus mirantibus nobis ſurgit; &, Ut ſcias, inquit, te in amicum incidiſſe, non modo conditionem, quam feciſti, non recuſo, ſed ecce & in benigniſſimam litem mutua vice laceſſo. *His* dictis, poculum primo, in quod erat provocatus, perpetuo ſpiritu haurit: idemque iterum ingeſto mero plenũ in hoſpitis gratiã jam tumentibus membris infundit. Delecta

tus

tus tam prolixi amoris indiciis ille Tribunus, in pedes vix tum patientes oneris surgens, Tu verò inquit, nec putes collocatam in ingratum tantæ amicitiæ operam. Scis non parvam militum manum sub signis meis esse. Hos ego totis duobus mensibus in castris habebo, vestro ærario nihil graves (quandoquidem id jam temporum iniquitas absumpsit.) Stipendium deinde, si placet, & licebit, persolveris. Ad tam grandem unius poculi mercedem tum subito quidem horrore stupuimus, sed multo deinde amplius cum promisso fides esset. Apud hanc gentem aperti mores placent, & qui Baccho libertatis nomen imposuerunt. Omnem speciem reconditi astus odere; sive quod fideliter non tegunt arcana, cum mero solvuntur, sive quod animi in illis corporibus plerumque sentiunt se retusos, & aciem ceterorum, tanquam in se intentam, molestissimo timore suspiciunt.

Rerum publicarum Magistratus, ex civium sorte delecti, non quidem sublimis elegantiæ mentem afferunt ad Tribunal, sed diligentia efficaci inhærent parentum institutis Faciles autem ad imperantium nutum populi, etiam sæpe suis Magistratibus de Religionibus credunt; & vix sacrorum ritus, quos Princeps Civitasve probaverit, videas ulla privatorum religione aut pertinacia inquietari. Mala quæ Angliam, & quamdiu inter hos æstus luctata est, Galliam jactaverunt, hæc miserabilis incuriæ penè dicam felicitas evasit. Austriam tamen exceperim, scilicet penè exeuntem de Ger-

Germanico cælo, nec quæ ut nomine ita priſcorum ingeniorum ſorte excidit. (pars enim Pannoniæ priſcis fuit.) Bohemiam quoque, non hac primum ætate infelicibus circa Numinis cultum litibus in ſe converſam. Sed & illa quanquam in Germaniæ ſinu, tamen ab ipſius corpore execta eſt, lingua, moribus, legibuſque diverſis.

Literæ in multis locis cultæ inter homines minus ſciendi avidos quam docendi. Plura quam legerint ſcribunt: & ſuam famam ex voluminum quæ edunt numero aut magnitudine æſtimant.

Vis mentium ut opaca, ita ad æternitatem laborum eſt robuſta, ut ceteri melius quidem ſcire, illi vero plura poſſint. Ex Optimatibus multi, qui ſuis opibus moribuſque contenti, unam Germaniam aut viderunt, aut mirantur, licet judicio ſuo graviſſimæ prudentiæ conſcii humanitatem noſtri ſeculi parum habent.

Verba illis ſimplicitatis antiquæ, neque ſcientiarum vis hodiernæ ſapientiæ coloribus cincta. Peregrinandi gens avida, & exterorum morum, dum ſe receperit domum, aut ſimulatrix aut retinens. In eorum ſedibus inoleſcere peregrinos aut ad dignitates pervenire, inſuetum: & penè contumelioſum apud illos nomen eſt, quo externos appellant.

His moribus oneratam Germaniam ſuæ dotes & magnitudo virilium virtutum abſolvit. Ignota ibi perfidia, etiam in venali fortitudine ſtipendia merentium. Ne ingeniũ quidẽ fraudis aut odia ſub amicitiæ titulis latent: & o-

& omnino ingentia ſcelera verecundi populi ſimplicitas ignorat. Parca & in furtorum ſuorum tenebris merſa libido: non, ut alibi terrarum, palam inter titulos atque ludos exſultantis juventutis. Nam & prope ad muliebris pudicitiæ ſimilitudinem viri quoq; hanc peſtem aſpernantur. Prudentia autem ut non illic ſubtilia ingenia paſſim habet, quorum artificio deducatur in confinium doli: ita veris maturiſque judiciis inſidet, quæ & facile caveant ſuis rebus & alienos errores deſpiciant.

Neque deſunt altiſſimæ mentes, in quibus patriam gravitatem vividi & excitati acuminis felicitas temperat: Præcipue ſi validum ingenium diu peregrinis artibus moribuſque miſcuerint. Gens armis egregia, & quæ pacem ferre poſſit. Tarde & cunctantibus conſiliis ad tumultus concitantur: ſed excitos longa tempeſtas, & hominibus digna, exercet. Populus æris ferriq; tractādi peritia, & per mille artificia ducendi, inſignis eſt. Typographiæ inventum, pulveriſque nitrati, illis ingeniis Orbis debet, ambiguo prorſus beneficio, & quo tam pernicies mortalium, quam utilitas, ſeſe humanis rebus ulterius inſinuavit. Candidi animi, virtutes aliorum, factaque, aut inventa, maxime abſentium, non maligno & timido livore delibant, ſed ſinceris laudibus ac propemodum immodicis attollunt.

Sed nihil in ea gente magnificentius, quam quod nomen ſummi Imperii Aquilamque ſibi habet: tanquam Romam Germania vicerit; & provinciarum ultima, quæ Italico jugo acceſſit jam

jam ſit ſola in qua nomen atque reliquiæ Fortunæ Romanæ acquieverint. Tanti nominis ſancta Majeſtas, nulla ſociorum Principum æmulatione corrumpitur, Regeſque quanquam viribus ſæpe majores, ſponte Imperatorio culmini concedunt. Olim quoque illi ſummæ appellationis faſtigio inerant dignæ vires, quæ paulatim emarcuerunt veluti fatali ſenectute. Quippe domeſticis bellis, tum nimia Optimatum potentia, deniq; quod non naſcendi ſorte, ſed per ſuffragia defertur hęc dignitas, datus ad terrā Imperii vigor venerabile ſpecimen in hæc ſecula magis cæterorum pietate, quam ſua fortitudine ſervavit. Inter cæteras hanc præcipue excidentium virium cauſā invenias, quod ipſi Optimates nimiis patrimoniis, tum Imperatorum beneficio aucti, commiſſas ſibi quondam Provincias tandem in Principatus mutavere, & ne non aliquid ſupra Imperatorem eſſent (qui non juri ſuccedendi, ſed ſuffragiis, fortunam ſuam debet) etiā ſuæ hæreditatis fortuna in ſobolem tranſeunte. Hoc modo gentium & populorum mentes, quas vis quædam ingenita ad ſuorum Principum cultum advertit, antea in unius Imperatoris reverentiam intentæ, ad iſtos vicarios, & mox dominos, acceſſerunt: propiori ſcilicet vel periculo, vel utilitate. Ita cœpta, inſitaq; deinde, Purpuratorum potentia, totam Imperii molem exhauſit: Primumque quod è Gallia ſupererat, mox ipſa Italia, fons nempe Imperii, tū validiſſimæ Germaniæ partes, veluti de ſuo corpore exciſæ, in diverſos animos, ipſa dominantium varietate numeroque,

que, abierunt. Galliæ, Britanniæque, id est, verissimis regnis, longe alia ratione provisum; exterminati, Numinis consilio, regnantumque industria, Optimates quorum suspectæ vires erant Nam quis porro regibus locus, si Neustriam, Armoricos, Aquitaniam, Æduos, Arvernos, Pictones, Provinciam, atque Campaniam sui, ut quondam, Reguli, Ducum titulis Comitumve, obtinerent, viribus suis tuti, & veluti precario obsequio Regem minorum tantum non despicientes? In Britannia autem formidabiles Ducum opes, Comitesque Palatini, regio prope jure, factionibus & clientelis graves, quibus regnum cladibus miscuerunt? quam sæpe in Reges atroci conjuratione certarunt? Nulla hodie certior Regni salus, quam quod eorum potentia, stirpesque depressæ regni nervos in unum contulerunt.

Hanc igitur descripti Imperii cladem antevertere Imperatores debuere, cum se primum immodice Optimates efferrent. Nunc autem inveteratis rebus, adeoque composito Imperio, ut ex his ipsis Proceribus potissimum constet, velle iisdem potentiam extorquere, intempestivum ac inane facinus esset, tot vindicibus ejusmodi dignitatum in communis decoris securitatem coituris: maxime cum tam jure hodie suis Provinciis potiantur, quam Imperator summæ rerum præfectus est. Consensu videlicet eorum qui potentiam tradidere; tum possessione, ac tempore, quo omnia Imperia, plerumque ab initio aut violenta, aut invalida legitima esse cœperunt.

Sed

Sed quod expiranti Imperio malorum ſummum fuit, imitatæ Procerum morem plurimæ urbes, ſe quoque velut in ſingulares reſpublicas collegerunt. Leges ſibi dixere, certoſque magiſtratus; &, ne dubites ab antiquo receſſiſſe officio, ſibi nomen libertatis in iſta ſeceſſione fecerunt; mutuis quoque inter ſe fœderibus ad auxilia, & aſſerendum jus repentinæ majeſtatis. Sic illa regio quæ ſub uno ſpiritu, uno quoque Rectore, par toti Europæ eſſe poſſit, viris, urbibuſque inclytis, & digna in quam Romanæ Fortunæ ſpecies tranſierit, jam vix agrum urbemve inveniat, quam ſuo Imperatori pleno jure cum Imperio tradat. Neque enim aut Reſpublicæ, aut Dynaſtæ, in ſuis arcibus Imperatoris præſidia regnare patiantur; neque inveniat tam auguſta appellatione dignatus, in tot oppidis, ubi cum civium venia habitet. Hoc dulci publicoque errore, ſuæ patriæ majeſtatem exarmarunt. Neque enim Septemviri, quibus nominandi Imperatoris patrio more conceſſum jus, alium quam ingentis potentiæ virum, & qui vel opulentis ditionibus, vel purpura etiam ſceptriſque emineat, Cæſarem dicere debent. Sola virtus atque nobilitas hæc ſuffragia ferre non poſſunt. Ubi enim conſideret Imperator, niſi jam illi antea extra Imperium ſedes; ubi Regia, quæ tantæ majeſtatis titulos excipiat? Ægre alicubi habitare paterentur, quem ut plurimum amant abſentem venerari. Quod ſi fortiſſimæ gentis fatum delecto Principi totam provinciam regio more habendam permitteret, tunc

indomitis viribus de ſuo corpore inveniret illi ſceptro idoneos, unamque in comitiis virtutem reſpicere cogeretur.

Igitur Imperatori in omnes eſt, ſed certa & caſtigata, potentia. In civilibus litibus ad eum ut plurimum provocatur. Capitalia judicia Dynaſtæ, atque Reſpublicæ, ſæpe ſuo jure exercent. Is comitia Imperii cogere, bella indicere, de ſummis inter ipſos Dynaſtas controverſiis judicare. Ingruentibus bellis milites & pecuniam imperat: ſi imperare putes, quod non aliter quam aſſenſu civium tollit.

Principes, ut in ingenti regione, permulti. Sed diviſæ inter agnatos ſingularum familiarum opes ingentium titulorum magnitudinem ſæpe non æquant: quippe haud multo ſecus Provincias atque Dynaſtias quam privatæ ſortis hæreditatem dividunt. Eo modo Saxoniæ Principatum forte plures hoc ſeculo fratres inter ſe ſpargebant: & quoniam res ardua erat, legum & conſuetudinum periti his advocantibus advenere. quibus in conclavi ſedentibus cum litigantes fratres adeſſent, emotæ mentis vir, ſed innoxia jucundaque inſania conſuetus delectare audientes, in id ſecretum perrupit, quem grandior natu ex Saxonicis fratribus intuens, (nam is illius aulæ cibiſque aſſueverat) Vis autem & tu, inquit, ſententiam dicere de herciſcundæ familiæ rebus? At ille, Et quidni, inquit, velim? Expectaverant omnes ab amente ridiculi leporis venuſtatem. Igitur rogare perſeverant ne in tanta re ſuum conſilium deeſſe patere-

tur.

tur. Sed ipse negabat, nisi vestis qualem Jurisperiti induebant sibi daretur, tantæ consultioni misceri; cum illa se sapientiam esse sumpturum. Hilarior genius omnes invaserat: Adeo ut ipsius quoque herus, non sine maximo risu, juberet, de penu sua produci suffultam pellibus togam, injicique cupienti. Quam ut ille curiose aptavit, bis terque per triclinium spatiatus, rogare dominum cœpit, ecquid se illa vestis deceret? Egregie, inquit, sed superest ut his rebus, quæ inter nos agitantur, tua sapientia modum imponat. Ille brevem in se moram esse respondit, in proximum conclave paulisper abiturum: illic se melioris sapientiæ spiritus ad consilium arcessere velle. Cum eo secessisset, adduxit repente ostium, ne quis arbiter prudenti nequitiæ interveniret: exuitque illam togam, & gladiolo, quo erat accinctus, ab humeris ad fimbriam in longas & exiles partes exsecuit. Ita laceram cum sibi iterum injecisset, reserat fores, pervenitque ad dominum, & intueri rursus jubet quam ornatus incederet. Iracundia arcuit risum, quia pretiosa erat vestis quæ ita in partes perierat, &, O te vecordem, inquit, flagellisque scindendum! nihil verò timuisti dominicæ vesti furiosas manus afferre? Neque ille conterritus, Ridiculum, inquit, cum vos multo periculosius insaniatis, tam graviter mihi irasci. Hæc est vestræ fortunæ imago quam indui, multoque stolidius Saxonicum principatum perditis quam ego hanc togam. Incolumis me decebat,

ridetiſque diſcerptam. Ita Saxonia integro corpore viget, armis & opibus gravis: cum eam per partes laceraveritis, nemo priſtinam dignitatem agnoverit.

Germanorum Principum divitiæ, præter aliquot vectigalia, aut tributa, plerumque ex gregibus armentiſque ſunt: agri quoque fœcunditate, quem ut maxime ſpontanea nec redempta ruſticorum opera exercent. Hoc modo ſuas opes, & annuæ pecuniæ numerum, non poſſunt definire, cum ſit ex mutabili annonæ pretio æſtimanda. Nobilitati magna & ſuperſtitioſa ſui generis cura eſt; & maculari veterum ſanguinem putant, ſi ad novam imparemve familiam matrimonii conſortio acceſſerit; nec in multas ſtirpes hæc nota eluitur. Quippe, ad Patricii generis ſincerum documentum, in utraque parentum ſerie octo ex majoribus numerant, in quibus hæc inæqualis conjugii labes non hæſerit. In conferendis ſermonibus unicuique hominum ſorti deſtinatos titulos & loquendi normam habent. Ea negligere, aut incurioſe confundere, magna religio eſt. Nec ulla gens tot conceptis formulis agit; etiam eorum memoriam fallentibus, quos à puero illa ars & tot diſcriminum ſuperſtitio exercet.

In illius Belgii parte, quam ſuo nomine Germania invaſit, ſunt fere illæ provinciæ, quæ ſub Burgundica olim ſtirpe unum corpus bello, nuptiis, ſucceſſione fecerunt: mox ad Hiſpanum conjugii fœdere delatæ: & ſummum illius gentis robur, ſi tam pati abſentis

Prin-

Principis cruda imperia, quam præsenti parere, potuissent. Sed ex his populis multi durius hac ætate se habitos questi, rescissis concordiæ vinculis, quibus cum Principe, ac inter se, tenebantur, acerrima tempestate, & ad Europæ terrorem idonea, inhorruerunt. Per hos motus pars sibi libertatem armis fecit, & cæteri, sive domiti bello, sive antiquum dominorum nomen reveriti, in Principis fide manserunt. Qui Hispanorum Imperium aspernati inRempublicam secessere, ii maxime ad Oceanum colunt, ad exteros populos nomen à præcipua inter illos Batavorum gente sortiti. Necessaria post defectionem audacia, rem nauticam curavere. Inde robur, atque opes, omnia litora scrutantibus, & per hos infestum Hispaniæ mare. Statimque ducta oppida, & ex quotidianis prædis divitiæ. Accessere ex Gallia, Angliaque, auxilia, in mutuam tam eorum qui juvabantur utilitatem, quam illorum qui juvabant. Alii sub Hispaniæ sceptro positi, nomen quoque à Provinciarum una duxere, & per Orbem Flandrorum appellatione censentur. Distinctis in hæc duo imperia populis, idem tamen genius, iidem mores manent. Candida quidē, sed veluti cæli vitio depressa ingenia, quæ etiam gravius bibendi intemperie stipant, sive hanc sitim Fortuna terrarum, & ex majoris Germaniæ vicinia velut spiritus, sive mos educandæ infantiæ accendit. Quippe adhuc ab ubere pendentibus, quo paulatim lactis desiderium minuant, lagunculas ad similitudinem uberis

effictas, & hordeacco potu plenas, tradunt in manu. Tum rudis & incuriosa ætas subinde ad os referens tarde meantem potum, sugendi similitudine capitur, tum etiam innocentis otii fastidium levat. Nec utilitare res caret, si ex primis incrementis rem æstimes. Quippe valida membra, succoque lætissimo ad venustatem florentia, ita institutam infantiam decorant. Sed assidua bibendi ratio, ipso usu in perpetuam voluptatem transiens, subinde palati aviditatem solicitat, semper utique post hunc morem aut natantem aut arentem. Accedit illius potus conditio, non ad diluti vini consuetudinem sitim satians; sed crasso liquore identidem faucibus relinquens quod succedente potu diluendum sit. Illa tamen perpotandi dulcedine (quod mireris) in segnitiem non merguntur obrutæ mentes: Sed ultra cæterarum gentium sedulitatem, mercaturæ, artificiis incumbunt. Assuefactis scilicet robustisque corporibus, illi vitio pares sunt, & haustas inter convivia nebulas mirabili felicitate exolvunt, adeo ut in multam noctem producta temulentia postero mane ad negotia vacaturis pigritiam non imponat.

Nulli ad vilium artium industriam meliores. Otium plusquam Attica severitate multaverunt. Pueri in tirocinia distributi, publico, si necesse est, sumptu: virgines ad filum lanamque eruditæ: omnem ætatem idoneus sudor exercet, & à puero familiaris labos ignotam segnitiem, vel ipsa consuetudine, nescit amare. Tam frugali disciplina, artificiorum

vis

vis ingens opulentiam illustrat civitatum, paucique in mendicitatis veterno acquiescunt. Ingenium populi neque capax neque patiens fraudum. Ea fide, qua sunt digni, facile alios æstimant; sed decepta simplicitas intractabili odio perfidiam lædentium fugit. Inter hos eximiæ quædam mentes omni seculo sustinuerunt dignitatem literarum, aut ad Principum, rerumve publicarum secreta admissi, commissas res digna solertia curavere. Nimirum ut in regionibus, ubi vulgo, & velut ipso natalium munere, acria aut lepida ingenia exurgunt, pauci ex suæ mediocritatis tenore vel curant vel possunt excedere: ita humilioris veluti fati gentes, & plus antiqua bonitate, quam per vanam subtilitatis culturam ornatæ, interdum ingeniis sunt insignes, quæ propius ad cælum accedant, quam ad terram erant nata.

Batavorum Optimates, ad Reipublicæ genium, quam ipsi fecerę, animos quoque & mores velut in vulgus deduxerunt; sive facilitate naturæ, & in eam sortem nati quam res suæ hodie habent, sive callida, & ad tenendum populum apta imagine; prompti quoque ad mutuæ servitutis imperia, nisi cum jussi imperare. At Proceres Hispanicæ ditionis, plus scilicet stimulis aularum exercentur, & Belgicos animos imperantis populi moribus miscent. Hinc veluti gemina illis indoles, variatumque, ac penè divisum, per diversissimos affectus ingenium. Sed inter ceteras cupiditates præcipua honorum libi-

libido est. Titulos, ac nomina per adulantium astus inventa ad discrimen dignitatum, anxie ambiunt ac tuentur. Neque ulla re magis tibi eorum animos conciliaveris, quam cum arte & honore compellando. Blandientibus faciles, largique honorum, dum majores expectant. Ita callidæ laudationis fraudem vera simplicique gratia remunerantur, nisi quod inanibus caussis ad amandum concitatos sæpe idem impetus mutat, vana forsitan suspicione contemptus, usque ad odium quoque aversos.

Vulgus in illis utrimque Provinciis speciem libertatis & vana paritatis indicia plus ipsa libertate æstimat. Et hinc artes, quibus facile capi possit: Non] dedignari rusticos jocos, per viam annuere comessantibus; &, cum multum emineas, ipsis tamen, nihil auferente nec multum duratura humilitate, misceri. Guilielmus Auriacus, summorum consiliorum vir, plus hac arte quam ulla acie Ibericas opes afflixit. Agrestes Batavorum pleraque oppida ad Oceanum incolebant; haud dubie deficientis ab Hispano Belgii summum robur, & utriusque solis divitias fatigaturum, nam urbes natura situque impeditæ, non operoso munimento poterant ad inexpugnabile robur educi. Sub prima igitur defectionis initia, Guilielmus popularitatis novitate animos omnium in se convertit, reputantes quanto meliori conditione quam sub ipso Rege viverent, sub auspiciis Ducis, sibi fasces & imperium debentis. Quippe ab aratro aut navigio inculti, adibant nec majestate nec satellitio gravem.

Ipse

Ipſe altiſſima calliditate gaudebat, non ſe per invidioſa nomina abobviis objectiſque, ſed & Guilielmum interdum appellari; gnaruſque quo potiſſimum modo ſuæ gentis affectus impellerentur, nullam ſalutantium vilitatem alto aut incurioſo ſupercilio obibat. Excepta vox in adulationem caſtigantium humanitatem ſuam; hominem bene emi, qui ſalutatione conſtaret.

Caput VI.

Italia, & Italorum indoles.

ITaliam inter exiguas olim aquas quæ Rubiconem faciunt æſtimatam, nunc Alpium clauſtra propius ad naturæ mentem definiunt. Tellus multum ſuis bonis, ſed amplius propitiæ famæ debens, olim Græcorum coloniis ad Orientem celebrata, tum magnitudine Imperii, quo illuſtrius nulla ætas aſpexit, & ſuorum ingeniis culta; nunc etiam, poſt exciſos Romanæ magnitudinis nervos, adhuc multis gentibus manet omnis vitæ & inſtitutionis exemplum. Ibi lævigari juventutem, ibi humanitatem velut ludum aperire, noſtri homines arbitrantur. Ipſa nomina urbium, locorumque, tot hiſtoriis fabuliſque vulgata, ad ſtuporem imperitorum valent, ſemperque aliis ſincerius quam ſibi credentium. Hoc mortalium favore, & Italiæ mala teguntur & bona ſpecioſiora ſunt. Nec dubium quin aliquot locis amœna ſit ſupra cæterarũ regionum felicitatem; qua Benacus maſculis undis per

montium clauſtra ludit, qua Avernus, Puteoli, Cumæ, laſciviunt. Etiam quicquid Gallico nomini Longobardi eripuerunt, ferme æquis & irriguis agris pulcritudinem ſuam habet. Sed ſi totius Italiæ Fortuna cum vicina conferatur Germania, Galliaque, & ad Septentriones pertinente Britannia, tunc fortaſſe & erubeſcemus, quod prævaricatione noſtra, qui tantam illius famam ultro alimus, dotes premat noſtrarum regionum non inferiores.

Tellus frequentia montium aſpera, aut nimio & maxime ſterili æſtu torrens. Solum in pleriſque locis aret, & qua ſegetes patitur, frequens rubiginis tabes crudas fruges corrumpit, aut incuſſa turbinibus grando. Ne quidem paſcuorum magna vis, improbo vellere ciboque pejore. Et vix unquam ubertas Italiæ ſuis alumnis per triennii continuam felicitatem ſatisfecit; multo minus ſuffectura, niſi frugalitas, cælique conditio multum cibum aſpernantis, parca & ſobria convivia temperaret. Variorum generum arbores quæ ſub noſtrorum ſiderum manſuetudine largo proventu ſe onerant, ibi nimio Sole conſumptæ, invalidos & vix utiles fructus edunt. Malis autem aureis, puniciſque, præfervida regio, & diverſa ficuum ſtirpe, ad ſuorum æſtuum levamen abundat: quæ nec neceſſaria ad humanos uſus ſunt, & per orbem circumlata, plus noſtris deliciis quam pretio ſuo merent. Nam olivas, quanquam ibi inter tria maxima humani generis commoda (cum ſegete vinoque) numeratas, maxime

ex ſuarum regionum conditione æſtimant, in quibus paſcuorum vitio ſiccæ boves, exilia ubera, aut olida, mulgentibus tradunt. Carnes, ſi pauciſſimas excipias, animalium ſub Sole pervicacius durantium, à noſtrarum menſarum deliciis penè in alios ſapores degenerant.

Ut jam illa Paraſitorum gula, Græcas Romanaſque Comœdias piſcium commendatione implens, pro illarum ſedium ſorte non parum videatur ſapuiſſe.

Urbes eximiæ, amœnis, ut plurimum, locis conditæ. Domus non è fragili materia, hæ præſertim quas Palatia appellant, plus interdum ſua mole ſpectabiles quam ad habitantium uſum aptatæ. Vario marmore, ac interdum auro nitent: faſtigia ingenti opere in altum producuntur. Exeſæ ſtatuæ pretioſis locantur umbonibus; haud raro ſolo vendentiũ mendacio, debentes quod tam ambitioſe emineant. Qua verò parietes laxantur in feneſtras; non par reliquo artificio ædibus decos eſt. Nam plerumque aut carbaſi vile textum, aut inunctæ oleo chartæ id ſpatium amplectuntur quod recipiendo lumini deſtinanr; quæ nec in publicum decent, & eorum oculos qui ſunt in ædibus, intra triclinii aut porticus fores, tanquã in cuſtodia, coërcent: longe à Britanniæ aut Galliæ cultu, qua muri ad feneſtras aperti vitro junguntur, libero ad exteriora conſpectu, lætaque trepidantis, ut ſolet, ſplendoris imagine. Templa autẽ (nam in tantæ famæ parte ſunt) nec totam

advenarum expectationem implebunt. In imaginibus, signisque, summus decor. Nihil aris formosius. Purpuram, sericumque, inter gemmas, & metalla, pro vilioribus ornamentis numerant. Solum omnis artificii pavimentis effulgens diverso marmore miscetur, quod per idoneos colores vel imaginem florum reddit, vel in volucrum pecudumque speciem conjungitur. Columnæ etiam ex marmore, ingentes, & penè ad illius lapidis vilitatem. Sed tam opulenta pulcritudo non ad ultimum venustatis pervenit, fastigiis scilicet plerumque non editis, & nunquam libero Sole in obscuras sedes admisso. Fenestræ multo ferro, & ipsa picturarum densitate inumbrantur: si quam Ædem vel fores opportunæ, vel viciniæ libertas illustrat, etiam appositis vellis, pariete interjecto, tanti sideris munus repudiant. Adeo religionis sensum putant tristitia noctis elatum, & per lucis jucunditatem expirare. Quidquid vero peregrini de publicis illis operibus credant, certe privatas hospitiorum sordes, ac plurimum egestatem, non sine tristi sensu & mirantur, & oderunt. Quippe in diversoria delatos jejunæ squalentesque epulæ inter aviditatem & fastidium dividunt. Tum tricliniorum situs; tum culicum, cimicumque omni genere infesta cubilia. Acer inde diversitor, & inclementis hospitii gravis merces.

Sed alia illi regioni blandimenta Fortuna invenit, quibus adventantium studia caperentur. Nam aut publicus error, aut propitium

Italiæ

Italiæ fatum, ex omni Europa ibi juventutem propellit, mutuo in tanta frequentia ſolatio, quod cum ipſi ſibi debeant, huic tamen imputant terræ. Sive igitur tuæ gentis homines amas, ibi frequentiam invenies: ſive te aliorum delectabit conſortium, in tam numeroſis diverſarum regionum cætibus erit quoque quod deligas: præcipue quodam animorum commercio peregrinos alligante, ut interdum ad amicitiam plus valeat hoſpites ſimul eſſe, quam cives. Ita ex omnibus provinciis in unum corpus tranſeunt, ibique communem, & extemporaneam patriam videntur conſtituiſſe. Præterea, qui in Italiam pergunt, juvenes, ac plerumque opulenti, dum aut oppida mutant, aut præcipua incolunt, dum omnia ad videndi audiendique voluptatem ſolicitant, annos elapſæ pueritiæ venturæque prudentiæ medios permittunt incurioſæ remiſſioni: maxime cum à patria ſemotis non occurrat domeſticorum negotiorum facies, & hæc ætas à gravioribus curis ſe ipſa ſubducat. Accedunt oblectamenta juventutis ars equeſtris, cithara, ſpectacula, artifices ad Comœdiam nati, ſed vix cothurno pares. Reverſis deinde in Patriam, & negotii (ut opus eſt) plenis, quid mirum ſuavi recordatione redire mitiſſimi têporis ludum, percuſſoque animo in elapſæ nec rediturae oblectationis memoria, locum quoque tantæ felicitatis conſcium gratum eſſe?

Cæterum magni caſus, & regio toties in exitium ſui dives, illos primos, & quos ex veteribus

teribus dicimus mores, de Italicis gentibus ut plurimum excussit. Animus tamen omnium rerum capax. Neque pingui impetu, & tantum ad naturæ imperium, sed erudite, & cum artificio, virtutes, aut vitia sequuntur. Humanitatis effusa promissio ab iis omni corporis gestu sancitur: verba exactæ urbanitatis, &, cum volunt, ad persuadendum aptissima. Etiam prolixe benevolentiæ indulgent, &, ubi vere amant, omnia discrimina habent infra tam humani fœderis sanctitatem. Si quos autem oderunt (sive sponte aversi, sive se lacessitos existiment) ideo periculi plenior res est, quia hanc animi ægritudinem plerumque tegentes, alte interim æmulationis aut offensæ memoriam recondunt. Læsi interdum ad obsequium descendunt, ut inter amicitiæ jura tutiori fraude grassentur Etiam ætatem odia hæc ferunt; ac, quod noxiosissimum putes, nonnunquam animus tam facilis est ad vulnus, quam pertinax ad cicatricem. Mentes intra tristiorum prudentiam castigatæ vix sustinent jocos; nec quid temere, & absque consilio, vel dicere assueti vel facere, ex suo quoque more alios æstimant: nutus omnium, oculos, verba, in argumenta animi superflua subtilitate ducentes. In perpetuis suspicionibus, atque curis, sui æstus pœnas luunt. Sed & ipsa nimiæ calliditatis opinio est ingrata, cum vix in simplicem, nec suspectam familiaritatem descendentes, semper stare in specula credantur, quid ceteri agant arbitraturi, Venena, damnatamque libidinem, ideo omi-

omiſerim , quod non Italiæ propria vitia, ſed in totum Orientem criminatio, ad meridiem quoque deflectens, uni genti præcipue imputari jure non poſſit. Maxime cum hæc ſcelera tenebris fraudique mandata, & negari facilius à conſciis poſſint, & ab æmulis fingi. Ingens autem & publica crudelitatis opinio eſt, qua illic feruntur odia inter ſe inimici exercere, prædoneſque graſſari. Ita affectus diſpenſante Natura, ut, in quibus regionibus major paſſim humanitatis ſpecies cernitur, ibi prædonibus ſit trucior animus, inimicitiarũ quoque & ultionis ingenium magis in barbaros ritus degeneret. Nam Italia ultro prodigens obſequii cultuſque promiſſa, quod eſt ad odiorũ immanitatem aut latronum, in extremum ſævitiæ abiit. Galli non pari humilitate verborum, geſtuumque, amicitiam colentes, multum quoque de crudelitate remiſerunt. Neque enim tam facile adducuntur, ut impiis cædib9 naturæ jus violent; ſaltemque mortem ſuppliciorum maximũ putant, non pœnarum optabilem metam, & ad quam debeant inimicis per tormenta gradus eſſe. Demum Anglia à Gallicæ humanitatis pompa recedens, etiam multo magis ab illa crudelitatis barbarie divertit. Nam & prædones ſpoliis contenti ſunt; & omnino inſolens facinus, adimere vitã: oblongas perticas, ferroque præfixas, cervicibus euntiũ illidunt, ut, animo per ſubitum & brevem liquente torporem, nec illi ſuas res defendere poſſint, nec ipſi ad cædis nefas adigi, qua mutuæ rixæ frequenter funeſtæ ſunt.

Ita-

Italiam autem, quanquam totam Alpes & maria in se collegerint, unius quoque linguæ societate cognatam, tamen diversus multiplexque spiritus in varios mores egit. Sæpe enim, & per partes, à diversis gentibus victa, non unius animi incolas admisit, quos indoli suæ miscens, ab iis vicissim externi genii satis imbuta est. Accessit ad formanda ingenia reginiinis modus, in quod se unaquæque pars post tot cladium mutationem composuit.

Roma multo variarum gentium impetu jam olim de suæ magnitudinis ac opulentiæ fastigio dejecta est; tanquam Orbis sua spolia inde reposceret. Neque unquam mutatio jus suum in hominum animos majore prodigio exercuit, quam cum illud Imperium, ingenti spiritu Romanæ indolis erectum, humilitate & socordia afflixit. Nunc ipsa Urbs sub Pontificum jure, cum non modica Latii Umbriæque regione, vicinisque aliquot populis, aptos quoque tali Imperio animos induit, scriptis quippe, terroreque, & veneratione cœlestium rerum, toto Orbe sui Principis Majestatem, plusquam armis & majorum fortitudine, asserens. Sub Regibus autem illud omne concessit, quod à Piceno, sinuque Formiano, Adriaticæ & Tyrrhenæ undæ cingunt, in ingens Jonii maris latus extrema cornua Italiæ effundentes: Sedem nomenque imperio Neapolis dedit. Non alibi in Italiæ finibus majoribus armis nobilium virorum impetus, ac propemodum fastus, attollitur: Equorum armorumque studiosi sunt; faciles ad stimulos

los gloriæ, & in omnis magnificentiæ cultus intenti.

In alia Italiæ ora, qua influenti Adriatico primæ terræ intercedunt, urbẽ Veneti condidere, cum oppidis exuti, in illa vastitate quam Attila Italiæ fecit, suis se paludibus tegerent. In ea civitate quanquam toti nobilitati gerendæ reipublicæ jus est, tamen summum Imperium penes paucos ex senioribus manet, severum quidem illud atque solicitum, ut necesse est, in tanta vicinorum potentia, civiumque deinde opibus, nisi cohibeantur, ad ambitum vitio divitiarum spectaturis. Sic illa disciplina domitos animos, per aulicorũ studiorum venustatem non deducit; ac ne quidem illis voluptatibus decorique assuefacit, qui Patricias stirpes alibi tenet: ut est rei equestris, armorumque disciplina, aptæ quoque elegantiæ, & urbanitatis, pro seculi more, peritia. Plus denique publice sapere, quam privatim, edocentur; nisi quod in procurando patrimonio eximiam sedulitatẽ habent. Aliæ præterea urbes olim se composuerant per varia Italiæ litora in Reipublicæ auspicium, quas Fortunæ vis erepta claritate Imperii, quod per externa maria quæsierant, in Regum Principumque clientelam coegit. Jam in iis mixti animi, semperque pendentes sunt, inter gloriosæ libertatis cupiditatem, cujus adhuc imaginem vident; & Principum, ad quorum patrocinium confugere, necessariam simul gravemque potentiam.

Insubres autem, corporibus animisque spe-

ſpeciem ac genium Galliæ Italiæque miſcuerunt, vultu membriſque penè compoſitis ad Gallorum venuſtatem, quam deinde Italicis dotibus implent. Sed & utrimque ut virtutes, ita vitia exceperunt. Ceteræ in Italia regiones Principes ſuos habent, modicis plerumque imperiis, ideoque majori calliditate, ut ſunt in ingenti pelago ſcaphæ, adgubernandis: cumque in anguſtis Provinciis niſi per immenſa vectigalia ſufficere opes non poſſint majeſtati dominantis; ſalubri conſuetudine illæ gentes aſſueſcunt & opes invenire, & pro imperio repoſcentibus non negare.

Nihil autem eſt tam arduum ſedulitati humanæ, ad quod Italici acuminis præſtantia non tollatur. Ab ultima etiam ſorte vulgi non paucos quotidie in nomen atque opes felix induſtria producit. Nullum curarum genus quod divitias promittat, aut, ſi opus eſt, humilitatis ſpeciem aſpernantur: longi quoque laboris ſpeique patientes. Quorum alterum faſtus Hiſpaniæ, alterum ſubita atque præceps vis Gallorum non tolleret. Altæ, & ad Rerumpublicarum gubernationem validæ mentes, ad omnem fortunam idoneæ, frugi homines, intentique ad futura.

Latine ſcribere inter illos haud pauci, non utique loqui norunt. Linguam quoque, qua vulgo utuntur, quamquam nihil eſt aliud quam cum corrupta Latinitate barbarorum mixtura verborum, quantum poſſunt, ab originis ſuæ veſtigiis loquendo ſcribendoque avertunt; adeo ut in fauces revocent verba,

quo

quo asperitas soni, vocumque contractio (quæ vix totæ ad aures perveniunt) nihil Latinæ cognationis videatur habere. Quo more Hispania jam & ipsam suam linguam infecit, ita demergens simplicitatem vocum, ut confusa & summo pectore coacta asperitas deleat multarum literarum suavitatem. Tamen amœnitas studiorum in Italia non exigua, & maxime eæ partes ad quas vivax Naturæ lepiditas invitat. Testis gentilitii carminis pulcra, & ad vicinorum invidiam gravis ubertas, quæ nomina Poëtarum, tot amorum ignibus ad supplicii celebritatem fictis ardentia, sacravit. Nec enim interest, sua an antiquorum lingua locuti sint, cum sit ejusdem virtutis impetus, qui tenerum & opulentum ingenium in popularem, quique in veterem facundiam, laxat. Nam & Græci quæ intelligeret populus scribebant; & Romani Græcos mimos, & Atticæ eloquentiæ efficax robur, ad sui vulgi aures accommodaverunt. Jam quid de Italicis historiæ scriptoribus dicam? Istis quidem sincera prudentia victuris, illis autem tantum nimia eloquentia & partium favore peccantibus? Sed & sapientia cælestis, & humanæ prudentiæ disciplina, ceteraque omnia quæ in Musarum tutela sunt, nunquam parum illius populi ingeniis debuerunt. Ad extremum non alibi sanctiorum virtutum exempla, pejorumve facinorum, quam in Italicis animis cernas, &, quod quidam de Attica dicebat, nullibi vel atrocior cicuta est, vel suavius apes exuctis digestisque floribus cellas implent.

CAPUT VII.

Hispanorum genius, mores.

ULtimum Europæ claustrum est, in immensum Oceanum Libyamque tendentibus, Hispania; quæ olim à situ Hesperia, mox ab oppido Hispalia appellata, tandem in hodiernum nomen concessit. Ingens tellus, quippe Galliam Afris committens, & si Pyrenæi paterentur, Insula, antiqua ubertate insignis, hodie per vastas solitudines fidem tot historiarum corrumpens. Nudum in pluribus locis solum & sterilibus arenis incultum, egens aquæ, non herbarum, non messium decore spectabile. Sed qua repentibus venis frugum aut vinetorum alimenta suggeruntur, mirum est quantum natura indulgeat. Illic ubertas eximia, & penè reliquæ plagæ sterilitatem pensatura. Monstrum putes quod alicubi arva auctum centies semen agricolæ restituunt. Frequentia oppida non sunt: sed nec in iis commeatus, quo hospites, Gallico, Britannove, aut Italico saltem more, excipi possint. Incolæ autem in priscos habitus geniumque majorum, ut maxime durant. Robustum hominum genus, laborisque illius patiens, non quo arva coli solent, aut artificia procurari, sed qui maxime est ad bella idone⁹, ut est ferme pervigilium, inedia, sitis, & omnino ad militarem disciplinã obsequium. Nam in susceptas spes pertinax animus, præcipue virtutis partem credit, malis & periculis

non

non laſſari. Hinc ad Romanas olim partes obſtinata Saguntus, excidio ſuo & mutuæ cædis fortitudine clara. Tum pro famæ magnitudine parva Numantia, tot Romanorum primo, ad extremum ſui victrix. Luſitania quoque repentinis viribus, & cogi ſolvique facilibus, Viriatum ſuum ſuccingens, & omnis Hiſpania, ad Sertorii diſciplinam fide & moribus commoda, ipſumque cum Pompejo Metellum fatigans. Adhuc Barbaros, & in rudia variaque imperia diſſectos, ſuæ fortitudinis admonere laceſſentes hinc Pœni, inde Romani; quorum ambitu Hiſpania luebat, velut in præmium alienæ victoriæ conceſſa.

Domitis expulſiſque Carthaginis copiis, libido & aviditas Romanorum, libertatis quoque cupiditas, quam Hiſpani demum, ut amiſſa eſt, cognoverunt, crudam gentem, & barbaram, ita inconciliavit victoribus, ut nunquam in totum pacata, penè omnibus faſtis Italica arma laſſaret. Ipſe quoque Auguſtus, bellum cum Cantabris, non ut leve & quotidiani momenti, ſuis Legatis mandare ſuſtinuit: Viſum illi par ſuæ felicitati periculum, præſenſque depugnavit. Necdum Hiſpani tot bellis, tantoque ſuo & hoſtium ſanguine, de exteris imperiis cogitabant, duntaxat adniſi non ſervire. Tandem jugo aſſuefactos Gothi, Vandalique, de Romano exemerunt imperio: tunc quidem ſibi ipſis, ſed quoniam in Hiſpaniæ corpus tranſierunt, & Hiſpaniæ quoq; vincentes. Supervenit deinde

ex Mauritania atrox fulmen, non ipſam modo Hiſpaniam corripiens, ſed uno impetu in Galliam tranſiens, Saracenorum viribus in immenſum effuſis. Exacti è Gallia & viciniore Hiſpania illi Mauri, ultra Bætim & Iberum conſederunt. Reliqui Hiſpaniæ partes in diverſa & plerumque æmula imperia abiere: donec in primum coaliturae Hiſpaniæ pignus, Iſabella, quæ fratri in regnum Caſtiliæ ſucceſſerat, Ferdinando Arragonio nupſit, & magnitudine dotis, Arragoniam, ſemper liberiorem quam ſub juſto Rege provinciam, in mariti jura coërcuit: Mox ambo communibus armis domitos Mauros, penè octo jam ſeculis Hiſpaniæ incubantes, ſuæ Africæ reddidere. Sub eorundem auſpiciis Americam aperuit ille Columbus, ad Occaſum poſitæ Indiæ pene auctor: & ut proſperis undique fatis res Hiſpana emicaret, huic etiam Belgium, aſcito in communionem generis & imperii Philippo Auſtriaco, acceſſit. Eodem tempore pulſa ex Apulia arma Gallorum, Neapolim Ferdinando conceſſere. Mox novis & creſcentibus rebus, reverentiam, & quamdam maturitatem, addidit Carolus V. imperii titulo auctus, ſtrenueque Mediolanum ſibi aſſerens. Reſtabat ex omni Hiſpania, nomine & affectu Luſitania diſpar, Orientis commercio gravis, ad quem per immenſa, & infida Africæ litora magno auſu navigans, victo etiam & per ſparſas colonias occupato imperabat. Sed hanc quoque provinciam in ſuæ Hiſpaniæ corpus reſtituit Sebaſtiani Regis caſus

casus, quo amisso Lusitani in Philippi II. Hispani potestatem concessere.

Tam ingentibus incrementis non mutati in Hispanis quidem mores, sed magis aliquanto excusati. Quippe eorum rebus adhuc humilibus dignus tamen hodierna magnitudine tumor fuit, in quem suæ naturæ sponte nati sunt. Et hic illis vitiorum ac virtutum causa est. Graves enim animi, & cum pondere qnodam elati, non subito impetu effunduntur in diversa. nec vincere magis sciunt, quam victoria uti. Ita ad omnia pericula pervicaces, ne tempore quidem & tædio vincuntur: factamque natura & arte constantiam vix de illis locis amoveris quos semel insederit. Sed verba, quibus se suosque attollunt, ingrata audientibus, fabulisque scribentium traducta, vultus quoque cum hoc grandi sermone conspirans, & convictus, nisi servientibus & domitis animis gravis, severæ majestati penè quoddam odium addit. Unusquisque in acie, ac maxime phalange, quam singulari discrimine, melior servatas parcimonia opes, & ad temperantiam institutis corporibus sæpe negatas, in vestitu consumere amant, & sic ad ostentationem proferre; immensa sui fiducia, sed apud timidos aut patientes majore. Illis frugalitas eximia, non tantum in suæ Hispaniæ æstu (ubi corpora nimio Sole marcētia cibum pati non videntur) sed ubicumq; suorum nummorum periculo edunt. Modicus panis, nec pretiosa herbarum condimenta, assuetis tam rigidæ virtuti plerumque sufficiunt:

In

In alieno autem ſumptu haud facile alii ad menſarum hilaritatem meliores. Nulla tunc ſeries opulenti convivii,quam non totam oculis manuq; percenſeant. In ultima paupertate ſupercilium non omittunt. Sutori & egeno,cũ jam fata inſtarent, aderat filius in paternam ſortem natus. Is cum rogaſſet, ecquid ſibi deceſſurus præceptorum relinqueret, jam defecta voce pater: Ut, inquit, memineris in majeſtatem aſſurgere familia tua dignam. Miraculo nobis fuit ex Hiſpania mulier, vix centonibus ſatis tecta, tribuſque qui comitabantur liberis precarium ſpiritum triſti mendicitate producens. Forte in Gallorum cœtum inciderat: Et ex his ſtatim unus ſpectaculo motus: Ego, inquit, ô mulier, hoc te onere ex parte levabo: majorem ex tuis liberis (& is forte ad decennium pervenerat) mihi trade: hunc levibus, ſuæque ætati paribus ad ſerviendum officiis aſſuefaciam: ubi adoleverit,meo ſumptu, curaque, artificii genere quod maxime probaverit, imbuetur. Ad hæc mulier: Nec Deus hoc ſiverit, inquit, ô mi homo, quanquam pauperem me vides, ut in tantam humilitatem filium damnem: qui aut tu, aut ego ſcimus, in quæ fata ſit genitus? aut quam claris virtutibus ſubſidium patriæ paraturus? Satius illi, ſi ita fata tulerint, inedia extingui, quam ad ſervitutem (ſub externo præcipue domino) egregiis hominibus indignam accedere.

Fallunt tamen Hiſpani tantorum ſpirituum ſpecie, quales naturæ ſponte, & ſæpe incogitantes,effundunt,Nam plerique illorum parca modi-

modicaque ſorte contenti, ne ſpem quidem ad majora faſtigia, & ſupercilio ſuo digna, videntur attollere. Hinc videas ad arcium præſidia modico ſtipendio collocatos, velut in patriis laribus, inter impares tam ambitioſis verbis curas, ad ſenectutem pervenire. Quod utique minus pati Gallorum animi poſſint, ad nova ſubinde omnia erecti; & Italica ſedulitas, ſemper illam quæ ventura eſt fortunam obſervans.

In Hiſpania, ſtudia literarum eo cultu non nitent, quem hæc ætas nudis & ſqualentibus Muſis repoſuit, cum periiſſe videretur ille eruditionis ſpiritus qui omnem ſcientiarum partem debet implere. Non enim Latinæ eloquentiæ ſtudium ibi viget, non venuſtas poëtices, non hiſtoriæ priſcorumque rituum utilis & robuſta lepiditas. Veterem ac penè Barbaram in quærendis ſcientiis rationem obtinent: Philoſophiæ incumbunt, Theologiam amant, non ſpernunt Legum & Canonum peritiam. Sed illas ſcientias Græca Latinaque eruditione mitigari indignantur; putantque hoc modo fucum addi, quo virilium literarum lineamenta elangueant. Vir nuper nō ignobilis in literis famæ, cum ab iis, quibus obſequium addixerat, juſſus eſſet in Hiſpania divinarum rerum ſcientias profiteri, ſtatim hac politioris doctrinæ velut infamia eviluit, admotiſque precibus ſupplex, à ſuæ libertatis dominis impetravit alias ſedes, & ſuæ humanitatis patientes. Præcipua ad Germaniæ morem ibi eruditionis ſpecies, prolixis voluminibus pauca

complecti; sed & illa plerumque ex aliis auctoribus supervacuo labore decerpta. Et hoc quidem Academiarum malum est. In cæteris urbibus non adeo frequens est scientiarum commercium (nisi quod in suæ regionis dignitatem libros patrio sermone conscriptos amant haberi;) Prorsus ut in militaris nominis ambitum videantur hanc formam severioris in Musas negligentiæ quæsivisse.

Reconditæ illis mentes, & ad lenta consilia idoneæ. Hinc longos cuniculos agere, & veluti obsessis inaspectos. Arma & pacem ex suis temporib⁹ sapientissime æstimare. Opib⁹ animos subigere, ab hac invicta arte de fortissimis gentibus triumphare. Maxime autem solenne est, ad parandam reverentiam nomine cælitum uti, specieque sacrorum subducere ambitum oculis vulgi. Numini suas cupiditates imputant, &, veluti pro illo depugnantes, solertissime sibi vincunt. Illa veluti præfatione, in omnium rerum cœpta, tanquam in scenam & tragœdiam, intrant. Ferdinandus, & Isabella, hunc jam patrium morem nepotibus tradiderunt. Quippe in hostibus suis inveniebant publici odii causam, adeo ut semper in bellis credi vellent divinæ iracundiæ ministrare. Cum externarum gentium Principibus acturi, non ex Optimatibus Ducibusve Oratorem legebant, sed ab alicujus monasterii solitudine extractum. Ita præter recisos legationis sumptus, fidem quoque ejusmodi feciales & reverentiam negotio faciebant. Equidem dignissimum laude putem, quod Hispani in

magna hominum penuria, vastum tamen & dissipatum imperium suorum civium coloniis aut præsidiis tenent, suique ærarii famam opulentiæ Indicæ nomine & ingentibus præterea verbis cauta & industria fraude sustentant. Ceterum in Hispanica gente pompa verborum, gestuumque, ideo minus ingrata est, quod non ascititia aut extorta, sed veluti ex Naturæ præcepto intumescit, cujus omnis impetus, etiam in vitia declinans, nescio quo genio decet. Sed nec indignos putes illa specie animi in cothurnos assurgentis. Sordes saltem palam odere, cultuique corporis amant munditie & Patricii ritus vestibus indulgere: arma, etiam deficiente penu, tanquam præcipuum in viro ornamentum, & servant, & gestitant. Nihil in illis ineptum (nisi si quid jactatio expresserit)in colloquiis cæteræque vitæ usu: callidis aptisque ad omnia ingeniis, nec se ipsa eodem fuco ignorantibus, quem facere aliis verborum pompa volunt. Sermonum & amicitiarum exordia per speciem mitissimæ humanitatis adornant. Hos tu quoque illis initiis optime poteris eadem tranquillitate adoriri; succedentes autem ad fastum, mutua majestate excipere. Si verò te Gnathonem angustior fortuna voluerit esse, timido silentio plausuque satia animos in suam aut patriæ magnitudinē diffusos. At tunc quoque, nisi quod jam admordeas, tuum esse ne duxeris; memineri sque, ut te promissis onerant supra fidem ingentibus, largiorem etiam quam præstare unquam possis operam, mendacium astruente fiducia, polliceri.

CAPUT VIII.

Hungari, Poloni, Mosci, Gentes reliquæ ad Septentrionem positæ.

PAnnoniam, jam nutantibus Romani Imperii rebus, Longobardi insedere, Hunnique, qui transfuso in provinciam nomine Hungariam appellaverunt. Hinc pro diversis regnantium viribus sæpe mutata limitum sedes est, nunc illos in viciniam proferente, nunc in arctius cogente Fortuna. Savo, Tibiscoque fluminibus rigatur. Ister jam plurimis fontibus auctus interfluit, capacique apud Taurunum alveo excipit Savum. Regio à Polonia atque Germania ad Dacas & Mœsiam excurrit; qua Illyricum & Dalmatiam spectat, Alpium molibus tecta est. Omni proventu felix solum. Uberrimas segetes alit, pascuorum ingentium fidem exteris gentibus facit, venalibus per orbem armentis. Paulo minus centum millibus boum in singulos annos Germaniæ transmittit, illincque in vicinas Germaniæ terras. Partem quoque Italiæ iisdem cibis alit. Vinum generosissimum est, nec multum illi dispar, quod in Hispania gignitur. Cœlum quoque ad valetudinem commodum, nisi quod sub Autumno intemperies mutantis in horas aëris morbos creat; maxime hospitibus sævos. Noctes scilicet multo frigore horrent, ingens æstus succedit, media luce campos corporaque adurens. Sub vesperam gelidus aër iterum incautos astringit. Varii generis pretii-

que

que metalla in visceribus tellus habet, aurumque interdum cum arena fluvii volvunt, feracissimi piscium, quos ibi nimia copia viles facit.

Indolem gentis ideo magis arduum scire, quod hoc seculo horribili clade perculsa est, suisque moribus vix relicta; hinc urgentibus Barbaris, potitisque magna parte provinciæ; hinc milite ex omnibus Europæ populis ad auxilium lecto, moraque, & multitudine, aliquid suorum morum sensim in illam regionem transfundente. Dixerim, bello & assiduis malis factum, ut vulgus quod in agris habitat, excussa rusticitatis simplicitate, in sævitiam plerumque abierit. Nullo discrimine, in suos, atque hostis milites, insidias struunt. Si quibus sub noctem aberrare contigerit, adsunt statim ad prædam, & ingratissimo scelere suos milites, sibi opem per omnia discrimina ferentes, non aliter à se quam nudos, & in ultimæ mendicitatis imaginem amittunt.

Nobilibus, ut par est, mens erectior, meliorque frons, & animus ad magnificentiam factus, membra, incessusque compositi ad venustam majestatem. Togis & tunicis utuntur, ad morem Orientis, purpureis maxime, aut quæ cæruleum colorem acceperunt. Et hic vestitus egregie viros decet, brevi ut plurimum acinace ad togatum latus appenso. Callidis & ingentibus consiliis valent, parique audacia; præsertim si brevi dumtaxat & furtivo impetu opus. Ingentes Proceribus opes sunt; magna quoque, licet in regno, liberta-

tis veſtigia. Unicuique, pro opibus multitudo clientium; & illis in patronos ingens fides. Non alia ingentior nobilibus cura, quam ne quid de iis prærogativis decedat, quas tam à multis ætatibus intemeratas habent. Et ideo major armorum pertinacia contra Turcã, qui in unam ſervitutem omnis claritudinis ſanguiniſque familias premit. Abſque hoc, inclinatio animorum in illis timeretur, aliunde potius Reges quam ex Germania petituris. Quippe Hungaros Germanoſque vulgare viciniæ malum, ſuperba æmulatio, inter ſe committit. Probra utrimque in domeſticis colloquiis ſæva, alterniſque vitia curioſe aut explorant, aut fingunt.

Hungari equorum ſtudioſi, quos optimos habent; veſtes quoque, & arma, ad delicias pompamque exigunt: equis malunt quam pedibus prælium inire, timerique cum ambitu quærunt. Italica ingenia arteſque ſequuti, nequidem ab eorum vitiis creduntur abhorrere, & vindictæ facinora peragere dicuntur iiſdem artibus, parique livore. Ad amicitiam facillimos putes: Sed hæc verane ſit aut tuta, nulli melius æſtimabunt, quam ii ipſi qui illam inibunt; ſerio reputantes num amari meruerint, an vero illa gens utilitatem captura, ſimulatione benevolentiæ, fraudem paret.

Inſignis eſt apud illos magiſtratus quem Palatinum dicunt: Is nihil ex ſe decernere, ſed obſtare Regi poteſt quicquam publicum ſancienti: cui poſtquam ſuo ſuffragio interceſſit, infirmum eſt quod deinde ſtatuitur. Et hunc

plurimi colunt, tanquam vindicem libertatis, oppositumque Regibus, ut olim Tribunatus Romanis Consulibus potestatis modum fecit. Hinc scias, magnos gentis animos, nimiumque tumentes, dura aut soluta imperia pati non posse: nisi (quod in provinciis illic cernas quas Turcæ invasere) ad reverentiam dominorum, acri metu cogantur, & premente spem omnem libertatis.

Illyrici, Dalmatæque, quos Istros Sclavosque appellamus, ad Hadriatici maris litora incolunt; illinc qua introrsus terram spectant, in Pannoniæ fines perveniunt. Immanium montium dorso ea regio horret, perpetua hieme in cacuminibus rigente: quæ in valles demittuntur, mitiora sunt, vicisque & arcibus frequentia. Gens alieni juris est; diversisque dominis jamdiu assueta, in eorum plurimum mores, ac veluti indolem, abit. Pars Principibus Austriæ subest; Veneti non pauca ad mare obtinent: reliqua Turcarum Imperio accessere: hinc Germanici habitus atque mores, Italici etiam, ac denique Barbari, pro dominorum genio dispensati. Penè invia regio est, nisi quod in portubus naves interdum excipit, quæ à Venetis in Orientem solvunt, aut illuc in Adriaticum remeantes: cætera peregrinos non invitant. Inde lectis militibus fortitudinis & audaciæ fama est, in Turcarum præcipue castris: paucique præter illos Constantinopoli in prætorianas cohortes leguntur.

Hungariæ à Septentrione Polonia est, inde ad

ad Oceanum procedens, Russiæque contermina. Tot spatiis diffusa regio penè nullibi in montes assurgit: & à planitie factum nomen, quam Scythico verbo *Pole* appellant. Campi in immensum patent, quos nix altissima hieme obruit: hac discussa segetes crescunt, non in indigenatum tantum usus, sed & mari delatæ, per multa Baltici litoris spatia, sterilibus fundis annisve opem ferunt. Sævæ hiemes terram fluminaque advinciunt, quia violentia Aquilonis, nullis montibus repercussa, liberum ut in pelago cœlum rapit: accedit Septentrionis vicinia, & ibi emoriens Solis vis, præsertim cum recessit ad brumam. Natura subsidium admovit profundissimas silvas, quæ & in ignem datæ frigus expellant, & in suis præterea umbris animalia alant, quorum pelles fulciendis vestibus pretiosissimæ habentur. Hac duplici ope utuntur in hiemem. Alio quoque commodo suis silvis obnoxii. Quippe alicubi immensa examina apum fervent: Agrestia illa sunt, nec cujusquam cura aut pastum aut tecta accipiunt. Vacuis quercuum ramis, aut truncis inhærent, ibi cereas domos extruunt & optimo melle implent. Hinc ingens facilisque in regionem proventus. Ceram mercatores devehunt; ipsi melle conficiunt potum quem in deliciis habent. Flumina, paludesque, plus justo quasdam provincias obruunt, adeo ut æstate vix possint adiri, concretis per hiemem undis curricula habent, quæ lubrica glacies facile evolvit: ita per regionem ferun-

feruntur: & hoc est commercii tempus quo externi ad eos commeant, ceramque & pelles mercantur, ac si quid præterea sub tam rigido cælo in pretium nascitur. Plerumque lapides extruendis domibus desunt. Lignis ad parietes utuntur, stramentoque operiunt, præterquam in celebribus oppidis, arcibusque Optimatum, quantum illa regio ferre potest excultis. Polonis ut plurimum dura vita, cœlo aspero, nec populi moribus factis ad nostri seculi venustatem, & hinc aliquando sæviora ingenia. Diversoria peregrinos excipiunt, longe à nostrarum terrarum ratione. Deducuntur in sedem quæ inanis, & plerumque perfossis ad accipiendum lumen parietibus, ventis quoque & hiemi patet; nulli quibus decumbant lecti, non erecta ad epulas mensa, longo ac multiplici clavo paries fixus est. Illic hospites sarcinas quas habent in ordinem appendunt. Multo deinde stramento sternitur solum; & hoc in illis diversoriis pro toro est. Itaque per illam regionem processuri, ad iter ita se comparant, quasi domum circumducant: cibos, & cætera in alimentum ferunt, lectulos in rhedis collocant, ut nudis illis tectis excepti sua supellectile, & famem & frigora arceant. Gens est ad ferociam, & licentiam nata, quam vocant libertatem, adeo ut infandæ barbariei legem, multis seculis ibi solennem, vix nunc demum omiserint. Ea scilicet caverant; ut, qui hominem peremisset, solveretur metu judiciorum, si in jacentis cadaver projecisset pauculos nummos, quorum nume-

numerus eadem lege destinabatur. Nec tam vile fecissent humanæ vitæ pretium, nisi sui genii impetu pro levi facinore haberent humanum cruorem prodigere. Ipsum nomen non tantum servitutis, sed & justi ac legitimi regni oderunt. Rex ad patrias leges vi & armis adigitur. Nobilitas tristibus prærogativis se ipsa donavit, quibus possit sibi invicem & impune nocere, quippe Principi non satis juris est, ut quod peccaverint ipse vindicet. Maxime sibi credunt: nec major libido est libertatis in moribus vitaque incivili, quam in religionum & cœlestium rerum sensu; de quibus, ut placet, sine metu, & sentire volunt, & loqui: scilicet immani fiducia sui, quibus sapere alieno ductu pudent. Hinc in diversa hodie scissæ mentes, errorumque omnium lues, quicumque antiqua secula polluerunt. Quisque in suæ familiæ laudem intentus est; præsertim si in exteros incidit, & expertes suarum fortunarum. Sævire quam decipere promptiores, & ipsi magis fraudibus quam vi patent.

Ultra Poloniam Russia jacet, quam obtinet Moscovitarum Princeps. Nomen Imperio ab urbe Mosco est: quam illius Russiæ caput multitudo incolarum & habitatio Regum fecit. Ab Oceano ad Caspium mare immenso tractu patet. Diversis lateribus Polonis Suedisque confinis est. In aliis ejus limitibus Tartari hærent. Longo frigore, & penetrabili, damnata est. Vix profecto jam vere redditur terra, quam nives oppresserant. Inde æstas gra-

graviſſime incumbit, & quaſi redimeret moras quas longa hiems fecit, ſubito æſtu percoquit fructus, non tamen ad noſtrarum arborum felicitatem. Penè ſupra fidem eſt, ibi quoque pepones matureſcere, quibus apud nos non flagrantes modo ſoles quæruntur, ſed & ſæpe repetiti. Crebræ ſilvæ campos attollunt; in iis pretioſæ pellibus feræ; ceræ etiam copia, atque mellis; & hinc præcipuum in illis regionibus mercaturæ commercium. Multi incolæ ſunt, neque tamen pro terrarum amplitudine, quas poſſident.

Servituti gens nata, ad omne libertatis veſtigium ferox eſt; placida, ſi prematur Neque abnuunt jugum. Ultro fatentur Principi ſe ſervire, illi in ſuas opes, in corpora, vitamque jus eſſe Sordidioris reverentiæ humilitas Turcis non eſt in ſuorum Ottomanorum ſceptrũ. Ceteras quoq; gentes ex ſuo genio æſtimant. Hoſpites, ſive forte, ſive conſilio in Moſcoviam advectos, in idem jugum damnant, & ſervire ſuo Principi volunt; ſi quos furtim abeuntes retraxerunt, ut fugitivos plectunt. Magnatibus licet ipſi ſerviant, in minores ſuus faſtus eſt: & vulgus horum maxime ſupercilium timet.

Fertur populus adeo literarum rudis eſſe, ut pauci inter illos vulgatiſſimas preces memoria teneant quibus Numen propitiamus. Bello quam otio aptiores: & plerumque in armis ſunt; ſive quo Tartarorum impetum frangant, ſive alio limite Polonos laceſſunt, aut repellunt; Iſta quoque ætate civilibus odiis

inter se certaverunt. Acies illis ex equitibus tota: pedite ideo vix utuntur, quod omnium bellorum momenta in celeritate constituunt: magno impetu vel impressionem adorti vel fugam. Sed ubi pavere inceperunt, ad desperationem quoque vertuntur. Adeo ut ex prælio fugientes, si assequitur hostis, nihil ausi repugnare, ita se victoribus dedant, ut nec mortem deprecentur. Castigandis furtis remissi sunt: tamen prædones ultimo supplicio ulciscuntur. Gens est cauta, nectendisque fraudibus apta: Neque ignorant, ideo mercatoribus se suspectos: quos ut placabiliores habeant, interdum in mutuis commerciis aliam patriam sibi fingunt. Perpotandi studium acre est, & præter patrios potus ne quidem advecta vina desunt.

Uxoribus longa captivitas, quas domi serio continent, dignas quoque majoribus malis: adeo servilibus supra fidem ingeniis demissas esse ajunt. Virorum in se benevolentiam ex verberum numero æstimant: nunquam melius suo judicio habitæ quam cum in sæva ingenia inciderunt. Quidam è Germania in Moscoviam migraverat, vir è plebe, & si nomen in tantilla re placet, Jordanes dicebatur. Hæsit ergo in illa regione, & cum sibi eæ sedes placerent, inde etiam duxit uxorē. Hanc cum caram haberet, omnibusque officiis mutuam gratiam affectaret, illa dejectis luminibus mœsta, crebro in singultibus & cæteris mœrentis animi indiciis erat. Viro denique sciscitanti mæstitiæ causam; se enim nullis, quod

sci-

ſciret, amicitiæ muneribus defuiſſe; Quid tu, inquit mulier, tam egregie fingis amorem? Num putas latere me, quam tibi vilis ſim? ſimulque largos gemitus cœpit effundere. Ille attonitus, in amplexus mœrentem recepit, rogare perſeverans, numquid eam offendiſſet; peccaviſſe ſe forſitan, ſed culpam emendatione deleturum. Ad hæc illa; Ubi autem ſunt verbera, inquit, quibus te amare docuiſti? hoc certe potiſſimum pacto, maritorum in uxores apud nos benevolentia & cura ſancitur. Hoc à Jordane audito, primum ſtupor continuit riſum; mox utroque vaneſcente, è re ſua eſſe putavit, ut uxorem eo modo haberet, quem ipſa præſcripſerat; nec multo poſt arripuit cædendæ mulieris cauſam: & illa fuſtibus mitigata, tum primum bona fide amare & colere virum cœpit. Nec tenuit ille modum, ſed jam ferior quam miſera conjunx optaſſet, ad extremum grandi ictu dicitur hujus etiam crura & cervicem afflixiſſe.

Germania, qua Baltico alluitur mari, Cimbricæ Cherſoneſo confinis eſt, parvoque maris diſcrimine cæteras inſulas videt, quæ idem Cimbrorum regnum faciunt, hodie Daniam appellamus. inde brevis in Suediam trajectus eſt: cui ad Boream. Norvegia adjacet. Et hæ quidem regiones ſunt, ex quibus tantæ gentes numero ſuo, victoriiſque celebratæ, quodam turbinis æſtu toti olim Europæ infuſæ ſunt. Inde Cimbri, Teutoneſque, inde Gothi Vandalique prorupere; per quos Italia, Libya, Hiſpania, cum Galliæ parte afflicta eſt.

Recentioribus seculis quæ inde Coloniæ emigrabant, Northmanni dicebantur, id est, homines à Septentrione venientes. Per hos diu occupata Britannia, in Galliis plurima ferro igneque corrupta sunt: sed illis post varia discrimina pax placuit, & concedentibus Gallis, Neustriam insederunt, quam exinde vocavere Normanniam. Adeo nihil in Europa intactum illis fuit, & omnibus formidabiles, etiam vulgo indomiti censebantur. Unde tanta hodie multitudo, & velut fons gentium aruerit, incertum est: certe jam minus crebra in illis regionibus oppida; tantumque à mittendis colonis absunt, ut, cum bella ingruerint, externo milite uti consuescant. Crediderim barbaras gentes, cum frugales ibi olim in inculto solo essent, ignaræque vitiorum, multa sobole increvisse. Et quoniam infelicitas terræ numeroso populo alimenta negabat, sæpe dimisisse juventutem novas sedes quæsituram; cui se sponte tunc omnis ætatis homines applicabāt: Nunc autem insono comessandi bibendique vitio obruisse genitalē vim, nec habitatores nisi suis regionibus sufficere posse. Illic Germania perpotandi studio superatur. Mane primū excitati stomachum implent ingesto calidissimo potu, quem ab ipso vino igne exprimunt. Sic refectis, missa ad caput æstuantis potionis caligo somni cupiditatem facit: brevis quies est, rursusque secedunt ad potum. Vinum tunc bibunt, aut, si quibus, ut vocant, cervisia placet. Quod inde spatii ad medium diem est, negotiis datur. Tandem ad prandium conve-

niunt, quod utique sæpe non dubitant continuatis sermonibus in cœnæ tempus extrahere: hinc ut plurimum in thalamos deferuntur; contumelias nec facere prompti, nec pati. Datæ dexteræ fidem non violant. Multa Germanicæ in his linguæ sunt, sed in moribus plura vestigia.

Norvegiam rari incolæ tenent. Ut plurimum venatione vitam tolerant: nullibi commodiores malis, aut navium tabulatis arbores crescunt. Gens est rudis, & apud multos veneficiis infamis. Ajunt venalem apud illos ventum esse, quem inde navigaturi emant, Ulyssis Æolique fabulam vero æquante prodigio. Diræ apud illos hiemes, & plerumque incautis infestæ. Torpens aër, remisso, ac penè nullo sensu, occupat corpus: ne, ante quam perieris, intelligas te perire. Memorabili exemplo huic pesti is ereptus est, quem Numen ad regnum Britanniarum destinaverat, nunc unius Scotiæ Rex Jacobus. Filiam Annam illi desponderat Fredericus II. Cimbricæ Chersonesi Rex: Sed cum illa in Scotiam veheretur, non semel in Norvegiam ejecta est, vi sortium, malisque geniis ad Veneficæ imperium ventos cientibus, quæ aliquanto post facinoris pœnas luit. Sed Rex interim amore & juventa impatiens, ad conjugem deferri constituit: provectaque jam hieme, illud mare glacie infame ingressus est. Cœlo & tempestatibus luctatum Norvegia excepit; nec multo post, quæ eum vexerat navis, velut in aridam delata; ita circumstante glacie

im-

immobilis hæſit. Res ad Jacobum delata eſt: ſtatimque libuit hoc inſolenti ſpectaculo frui: quippe nulla ſuæ Britanniæ litora concretas undas tenent. Sudum erat, neque portus ab hoſpitio Regis procul: Proceſſit igitur, nec ſpirantibus ventis, nec acriter, ut videbatur, inhorrente aëre; contemplatuſque pauliſper glacie ſtratum mare in thalamum rediit, nec dum aliquid de pernicie hiemis ſuſpicatus. Sed dum foco ſe admovit, ex circumſtantibus unus, in dexteram Regis manum, ut forte fit, intuens, advertit vicinum pollici digitum cæruleo & exangui livore rubenten; perituſq; cæli illius, Ne tu, inquit, Rex ad ignem acceſſeris; nocuit tibi aër, & digitum exanimavit; ſic jam affectum, pejus ignis intempeſtivo calore perdiderit; frigoris lues alio frigore pellenda eſt. Admiratus Rex primum ſe læſum negat, quippe nullo modo doloris ſenſu tentatus. Sed non diu dubitavit, quin recte moneretur. Nam ſtupebat rigens digitus, ſenſumque cum ſanguinis calore amiſerat. De remedio quærenti, referunt, certam eſſe & in promptu medicinam, cujus ſe ſalubritas, brevi quidem, ſed acerrimo dolore, inſinuet. Id pati oportere, niſi malit intercidere digitum tam noxia hieme contactum. Allatumque eſt vas ſubito, plenum nive, non quidem ad ignem domita, ſed per ipſum triclinii teporem jam ſenſim diffluente. Illo Rex digitum inſerere ex præcepto incolarum monetur; ſubitoq; ingens dolor pertorpentes paulo ante articulos pene illius patientiam excuſſit. Remeantis in

digitum sensûs documentum primum fuit, quod doleret. Eo modo Rex incolumis evasit; admonitoque tam improvisi mali facilior postea cautio fuit, vel certe medicina: quippe & post, aurem dexteram equitanti eadem pestis adussit.

CAPUT IX.

Turca, Judæi.

TUrcarum ferum genus, & ad urbium, artificiorum, scientiæ excidium natum, nostris vitiis, quam sua virtute felicius fuit Hæc publica Orbis lues, barbaro impetu, tum multitudine hominum, & austera parendi disciplina, invaluit. Primum illis à Scythia, quam Tartariam appellamus, exordium. Hinc sive stipendiarii diffidentibus Persis ad auxilium accersiti sunt, sive ultro inopes patriæ campos reliquerunt, invitati felicitate viciniæ, Ducis, quem sibi constituerunt, auspicium mira religione sequuti sunt. Huic se suaque addixere; sive libertatem nunquam viderant, sive ultro projecerunt. Nec in aliis gentibus constantior in modestos & legitimos Principes fides, quam illis in atrocem, cui se damnaverunt, tyrannidem: nisi quod tantæ reverentiæ impetus sensim creditur jam torpere, sub Principibus illo obsequio minus dignis; nimiis quoque in populo animorũ affectibus numquam diu constantibus.

Per hos primum correpta pars Asiæ, quæ olim

olim fluere deliciis dicebatur. Hinc ſub Amurathe in Europam, Ligurum ope remigioque, tranſvectis, illa Græcia, illud Muſarum domicilium, conceſſit in prædam. Ipſi tamen dura indole eluctati humanitatem, in majorum feritate perſeverant: prorſus ut intelligas, ſub molli cœlo immania ingenia eſſe poſſe. Quamdiu in Bithynia hæſerunt, aut in Thraciæ deinde litoribus, æmula hinc Græcorum, hinc Trapezuntinorum imperia, per quæ vinci oportebat niſi ipſi vincerent, accendebant ſæva ingenia, & tunc quodam primarum victoriarum æſtu ferventia. Ubi pudendo nobis bello tantos hoſtes ſuſtulerunt, Conſtantinopolim à Mahumete captam habuere in præcipuum regni caput; deliniti ſitu urbis, quæ Europæ Aſiæque faucibus hæret, & commoditate pulcerrimi portus, tum fama Imperii, quod ibi multis ætatibus inclytũ duraverat.

Quod in Oriente reliquum erat, vel à Soldano tenebatur, qui Syriam, vicinaſque regiones, Ægypto addiderat; vel ſub Perſarum jure erat, terras, quæ ab Euphrate ad Indiam late jacent, uno Imperio jungentium. Perſa palam Turcæ infeſtus, & de regni limitibus quotidiano odio belloque certabat. Utrique cum Ægyptio fœdus erat: ſed viſus Selymo Turcæ Ægyptius id cum Perſa arctius & religioſius colere: Et hæc ſtatim cauſa armorum: Nunquam tam brevi bello parta major victoria, ſpolis, viris, terris: &, quod eſt amplius, diuturna earum rerum, quæ victæ ſunt, poſſeſſione; quippe duobus juſtis præliis, unoque

tumul-

tumultuario, omnes Soldani regiones, opes, arma in Selymum Fortuna contulit. Hinc ille in Persam gravior: Europæque simul imminens, nostras opes fastidiose despicere. Sed à Syria cum Triumpho redeuntem acer morbus oppressit, eodem illo loco ubi quondam in parentem Bajazetem acie certaverat: veluti diris patriam vindictam reposcentibus. Sed statim Solymanus ipso Patre acrior Pannoniam invasit. Rapta Buda, quæ Hungariæ caput est, ausus quoque Viennam Austriæ obsidione tentare. Sensim tamen Byzantinæ deliciæ illorum Principum animos à nostris cladibus averterunt. At nos intestinis interim odiis & æmulatione gentium fracti, non erubescimus pacis bellique momenta ab iis exspectare, in ipsos nihil sponte audentes, contentique non lacessi, adeo ut legatos, velut belli redemptores, & deprecatores fœderum, ad hos Byzantii Tyrannos dimittamus, quos illi, sive sua superbia, sive regionibus nostris offensi, nullo colloquio, ac vix quidem conspectu dignos putant, rati infra sui Imperii dignitatem, suos quoque legatos ad mutuæ amicitiæ commercium in has oras destinare. Ceterum, ut tot victoriarum felicitas, majestatem Principis Turcæ penè supra humani fastigii cultus subvexit, ita ipsum populum, cujus manu impetuque partum Imperium, (mirum dictu!) videtur afflixisse. Nam adhuc humilibus Ottomanorum Principum rebus, cum pene suam gentem, quantacumque tunc erat, in castris haberent, certe quicquid dignitatum præda-

rumque, vellent dividere, spargendum in illos ipsos milites erat: nec alios præter hos Scythas habebant, quibus amicitia miscerentur. Auctis nunc opibus, liberoque delectu, ex suis domitisve gentibus, quos malint ad Rempublicam admovere, à præcipuis honoribus arcent veteres illas stirpes, illorum militum nepotes, à quibus Ottomanica domus idipsum cum Imperio olim accepit, ut jam ingrata esse possit. Nescias id fastidio factum, an consuetudine (quæ postquam invaluit, Barbaris pro religione est) an secreto ad sui regni securitatem consilio, quod ingentes præfecturæ, tribunalia, dignitates, non aliis permittuntur, quam iis qui ex Christianis parentibus nati sunt. E Dalmatia potissimum, & Illyrico, de sinu parentum abrepti pueri, virginesque, in destinata Constantinopoli Claustra ducuntur. Ibi sacra parentum, quæ vix infantes meminerunt, in vesanas superstitiones mutant, circumcisis genitalibus, & reverentia in Mahumetem imbuti. Et hi cœtus in tam miserabili rapina coacti, Regi Turcæ pro seminario Ducum, principumque sunt, quibus corporis sui curam viresque Imperii tradat. Hinc præterea spadones, ad intima destinati obsequia, ideoque non vile aut pudendum ibi genus. Hinc Reginæ pellicesque & semper tanto Regi regnaturæ post se subolis mater. Suas quoque amitas, & sorores, ex illa cohorte delectis nuptum dant: sibi patrueles, & nepotes, daturis. Adeoque est in pretio de Turcica stirpe non nasci, ut summa in imperio munera,

quæ iſti ex Chriſtianis parentibus geniti tenent, in eorum liberos nuſquam tranſeant. Nec alia cauſa eſt, quam quod illos in legem ritusque Turcarum ediderunt. Et hoc illa gens patitur, ſuo quoque judicio vilis.

Turcis enim ruſtica ac demiſſa indoles: neque digna libertate quam non curant vindicare. Rudes animos ne ulla ſcientiarum humanitate mitigent, Mahumetes lege cavit, quo facilius ignari componerentur in legis veſaniam, quam præſcripſit. Gregum, armentorumque, & ſupellectilis præcipua illis cura: ædificia vix ad uſus, nedum ad cultum extruunt; ſive adhuc Scythicæ originis memores, & vitæ in plauſtris errantis, ſive quod unuſquiſque ſuum agrum precario jure poſſidet, ad Principis nutum non fundos illos tantum, ſed & provinciam mutaturus. Principem ingenerato affectu mire colunt, umbram hunc & effigiem Numinis vocant. In ea gente ſæviſſimi, fœdiuſque in Chriſtianorum odium intenti, non ſunt illi qui longa majorum ſerie in Turcis ſunt, ſed qui in eorum ritus a nobis defecere: cæteris mitius ingenium perhibetur, longe tamen à moribus noſtris eſſe. Venena non alibi ingenioſius parantur: & vix credibile, quantis artibus vim nocentium rerum exprimant copulentque, nec aliter ſcilicet, quam per mirabiles aſtus, illa lue quemquam tollant: omnibus, quo hanc mortem & effugere poſſint & tradere, in pari vitio calliditatem quærentibus. Quis credat non guſtu, ſed nec tactu opus eſſe, levi aura hanc pe-

pestem insinuante, corruptisque vitalibus ne lentam quidem mortem inducente; Nuper Alepensem præfecturam emerat à gratiosis in aula hominibus quidam ex illarum dignitatum candidatis. Urbs est vix bidui itinere à Cilicio mari summota, mercatorum frequentia Orientisque commercio gravis, unde merces partim Euphrate, partim jumentis delatas accipit. Inde suis rectoribus ingentium opum causa, tam licenter in provinciam grassantibus, quam profuse illam emunt. Hoc igitur homine in præfecturam misso alius majoribus donis solicitat fidem eorumdem Optimatum, jubeturque illi priori succedere, qui provinciam vix dum libaverat. Is, hoc nuncio celeriter amicorum fide perlato, vehementer, ut par erat, improvisa clade perculsus est, nec dum ulla scilicet præda ambitum emptæ præfecturæ repensante. Igitur amicorum qui aderant consilium advocat, apud illos amissas opes deflet, perfidiamque aulæ queritur, tam fæde venalem. Incertus consilii erat, pareretne revocantibus Constantinopolim literis, an successori armatam manum objiceret; audaciæ veniam à Byzantinis proceribus novis muneribus impetraturus; aut saltem publico suo decori, simulque domesticæ rei, superstes, non futurus. Inter has cogitationes furentem, anxiumque, seduxit fidissimus amicorum; monet ne quid temere audeat; si restiterit ad mandatam provinciam venienti, id Regem pro defectione habiturum. Nullum in sua gente atrocius crimen

esse,

esse, quam non modo violantis, sed vel remorantis obsequium. Tutius, inquit, consultum tibi volo. Accedenti æmulo etiam cum donis occurre: ne tua benignitas sit suspecta, apud eum querendum est, tuarum rerum spes hac intempestiva successione propemodum esse accisas. Tamen nihil tibi antiquius quam parere. Accipiat sane provinciam cui destinatus est, in amicitiæ quoque pignus illa munera, quæ hospitali comitate protuleris: iis satis gratiam habiturum, si in Regiam redeunti literas dederit, quibus significet, nihil te cunctatum, imperium, statim ut jussus es, urbem, jura, provinciam tradidisse. In tuis autem donis strophiolum erit, inquit, quod habeo, multi operis, sed nocentissima tabe perunctum. Hoc si, quasi artificii venustatem monstraturus, ad illius vultus explicas, sic ut vel minimo halitu perfundatur, spondeo, nunquam in Alepensi urbe regnabit. Utitur sagacissimi viri consilio Præses, longaque & multiplici pompa exceptum successorem in ædes deducit. Ibi inter insidiosæ liberalitatis blandimenta evolvit fatale strophiolum, auro & serico distinctum. Lætus hospes suæ mortis instrumentum aspexit. Inde divertunt ad cœnam. Sed hic fraudibus agens, simulabat, primo se mane iter Byzantium versus ingredi velle. Expressit itaque eadem illa nocte literas suorum officiorum testes: Neque enim tam benevolo decessori iste miser perfunctorie indulgebat. Sic exacta noctis parte ad quietem secessum est. Primo

mane

mane novus præses inspirato per strophioli auram veneno impar fuit. Jacebat in strato exanimis, nec tam repentini casus aliis causa patebat, quam illis qui incautum peremerant. Peracto facinore veneficus Præses Constantinopolim literas destinat; tam illas quibus successor significat ut optime esset exceptus; quam alias successoris interitum nunciaturas orantesque, tunc saltem imperium sibi & provinciam prorogari. Nec id ægre impetravit, tanto sceleri felicitatem indulgente Fortuna. Et hoc sævo & in flagitium mirabili astu, non plus studium venenorũ, miserabili subtilitate excultum, suspexeris, quam corruptos in ea gente mores, venundatos magistratibus populos, fas æquumque infra pecuniam positum, & cætera ultimæ tyrannidis mala. Vix ambitus, aut repetundarum actio; viles magnatibus injuriæ, ac penè indigne vindicari, quibus vulgus affligitur, diuturnitate servitutis, & institutione parentum, non ausum aspernari tam dejectæ sortis cladem.

Non aliud in Turcis magis mirer, quam quod homines immortalitatem animorum tam constanter asserentes, ut his inde vilior hæc vita sit, sibi eorum flagitiorum licentiam faciant, quæ etiam absque lege natura refugiat. Tamen in egenorum ac hospitum opem multorum animi illic effusi sunt. Ad hæc humanæ miserationis opera passim ædes extructæ, in quas ægri aut fessi divertant; ibique constitutæ privatorum testamentis & publico sumptu opes. Nos etiam, quanquam canes

&

& credunt & vocant, non arcent à tanti beneficii humanitate. Ingens in parentes reverentia: &, si quando molesti sunt, plus recordatio dati spiritus, quam acerbitas injuriæ valet. Multi cibi gens, & plus curando corpori intenta quam animo.

Omnis autem libidinis, qua sunt infames, minor his ipsis culpa quam fœdo Mahumeti, has cupiditates maxime innatas mortalibus, sed Numinis pudorisque vinculis astrictas, sua lege exolventi. Ita allicere placuit militatem quidem populum, sed ut in Oriente ad voluptates molliorem. Inde his vitiis, tanquam concussa remissione, exercentur, miserabili virtutis inscitia. Neque abest à libidine crudelitas, saltem in Principe tam suorum sibi sanguinem quam opes vindicante. Constantinopolim Rex Turca obibat, in proximos agros venatione decreta; cum apud milites foret, adolescentulum videt impudice fractis oculis vibrantem. Accensa deterrimi Principis libido est, rapique & in regiam duci jubet. At miles, qui puero assueverat, reverentiam amore vincente, non dubitavit pro scorto opponere suum pectus, strictoque gladio irruentes ministros submovere. Sed quid unus in multitudinem posset? Ipse princeps, ad omnem suorum contumaciam tam pervicacis iræ, tamen hanc amantis violentiam in crimen non duxit; illum quoque, tanquam in pretium abrepti pueri, rustico prædio donat: & stipendium jubet augeri. Neque mora, vilissimi scorti amore Rex flagrare, nec tantum

in deliciis habere,ſed & in ambitioſæ amicitiæ locum. Quod miles cũ audiret, eum olim ſibi cariſſimũ aſpicere inter tantos honores concupivit. Donis itaque ac precib⁹ evicit à cuſtodib⁹, qui ſtabant ad fores, ut, cum Rex in hortis veſceretur, clam & à Satellitum tergo ipſum accumbentẽ ſimulque adoleſcentulũ intueretur. (nam & is ſolebat regiis conviviis adhiberi.) Conſtituto tempore adeſt. Jacebat Rex in tapetibus patrio more, neque procul impuriſſimum ſcortum, & nimio impudicitiæ pretio jam ſuperbum. Inter hæc miles incautius forte prodire, ſic ut à puero conſpiceretur, qui veteris obſequii memor, ſtatim ad ipſum curſu defertur, amplexæque dexteræ oſculum ponit. Princeps in redeuntem inſiliens, fronte oculiſque furore ardentibus, interrogat quo vecors & infidus divertiſſet. At ille; Ad priorem, inquit, herum, Rex, quem à me ſaltem oportuit ſalutari. Haud mora, rex æmulatione inſaniens, brevi ferro quo erat accinctus, ſui amatoris perfodit pectus. Sed ut labentem videt, ſequutus in terram, ſuo ſinu vulnus fovit, ingemuitque morienti. Juſſus ſtatim miles mori; quaſi tanti doloris Principi cauſa: ſed ille inter tumultum elapſus, ipſo favore Satellitum evaſit, latebris & ſuorum ſilentio tectus, donec Princeps mitigaretur. Adeo nullius amicitiæ nexus tuti ſunt à tyrannide tam atroci, nec incolumitatem ſuam tantum, ſed & voluptates, ſupra vitam ſuorum civium æſtimante.

Ar-

Arma autem, jam cessantibus Principibus, sub quorum aspectu ingens militum audacia erat, modicis in ea gente studiis, nec ex parentum impetu, culta sunt. Prætoriani in urbe regia, quos Janissarios vocant, desueti jamdum vero pulvere exerceri, in otio & civilibus deliciis ad turbidam sed gnavam audaciam instituuntur. Hinc solvendæ disciplinæ initium superbis militibus, nec laborem, nec felicitatem pati idoneis. Non aliis vitiis olim eversi sub sua mole Romani jacuerunt. Et illud forte Imperium, jam deficientibus ventis quibus alte intumuit, suo pondere vitiisque obruetur. Illi tamen qui Ægypto præsident, maxime ad Memphim collocati, veteris militiæ decus cum ingenti laude obtinent, scilicet ab aula semoti, arcendisque prædantium manibus, qui de montium jugis erumpunt in vallem, in quotidianos labores exerciti. Sed in fugientium latronum agmen fortes, tantumque instare cedentibus, si in nostrorum hominum robur inciderent, fortasse equorum celeritate qua præstant, ad salutem, non prælium uterentur.

Sagittarum, quæ præcipua Turcæ vis, jam neglectus ille usus qui olim formidabilis Orbi fuit; credo, quia sine longo sudore, corporisq; ad laborem obsequio, ad hanc artem perveniri non potest; & hodie milites fracti otio, & languenti disciplina, tanti non emunt fortes esse. Breves arcus sunt, inflectique nisi à peritis difficiles, cæterum multo majore impetu tela expellunt, quam quo machinæ

nostræ plumbeas glandes ejiciunt. Vidimus quidem (& fidem oculis nostris tarde habuimus) chalybem tres digitos altum ab exigua sagitta pertransiri: nec minoris prodigii fuit, destitutum ferro telum in modicæ arboris truncum arcu impellit, & utrimque defigere. Hanc artem clarissimo apud nos viro, cum Constantinopoli esset, tradidit Solymani vetus miles, confessus illam artem interire suorum socordia; vix tres esse in tam vasto imperio quibus curæ fuerit hanc majorum fortitudinem in se producere; cæteris laxos arcus, nec aliis quam levis armaturæ hominibus esse timendos.

Quod si numinis beneficio, & illorum vitiis uti vellemus, quid hac tempestate facilius quã opimas extorquere provincias à barbara gente, suumque impetum, quem pro fortitudine habuit, dediscente? Hoc gementes sub tam feræ tyrannidis mole expectant à nobis Christiani, immensa multitudo, sed ducibus armisque defecti: hoc nostri quoque ritus, & templa, quæ vesani delevere: hoc de illorum Imperio dejecta humanitas, terræque olim cultissimæ nunc velut informes, nec in sui decoris honestatem, nisi nostris auxiliis, rediturae. Quod si quem moveant experta toties arma, frustraque exhaustæ divitiæ, dum nostri majores à Saracenorum impetu Syriam, Palæstinam, Ægyptum, contendunt vindicare, in Turcas etiam ingentibus sæpe copiis moventes; cogitet, eos magis æmulatione inter se, quam hostibus illis victos. Ut omi-

omiserim Principes Græcos, semper infestos militibus ab Occidente venientibus; quoties ipsi inutilibus odiis nostros impetus in nos conversi consumpsimus ? Non oportet recentibus exemplis nostri seculi pudorem onerare, ac ne quidem curiose recensere veteres clades, Satis erunt ad doloris & cautionis argumentum, Gallorum Anglorumque in ejusmodi bellis funesta dissidia. Richardus II. Rex Angliæ, cui ex leonis corde cognomen est, in Syriam exercitum duxerat, ultusque injurias quas Cyprii intulerant, ad ultimos metus Soldanum adegerat, jam Hierosolyma tradere & sic cum Christianis pacisci cogitantem. Cum ecce Gallorum Rex Philippus, quē Augustum appellant, reversus & ipse à Syria, & Richardo infestus, cum exercitu in Normanniam movet, (hæc tunc Anglici juris erat) & oppida adortus, quædam vi capit, alia metu aut factione subigit. Sic Richardum, tum publicis Orbis rebus intentum, ad rerum suarum tutelam in Europam revocavit, & tunc Saraceni Gallorum manibus Christiano exercitui erepti sunt: qui postea Anglis quoque beneficium debuerunt. Quippe vix seculum inde effluxerat, cum Philippus cui cognomē Valesio, Francorum Rex, omni regni sui mole ad hæc bella transmarinæ pietatis conversus est. Aderant in auxilium Navarræ Rex, Arragoniæ, atque Bohemiæ; multique præterea mortales quos regni magnitudo, sanctitasque belli coëgerat. Jam in anchoris classis stabat,

quæ quadraginta armatorum millia veheret. Trium annorum commeatus addebantur. Exercitus terra iturus trecentorum milliũ erat. Sed tam gravem apparatum, tantamque ſpem mundi, intervertit Eduardus III. Angliæ Rex, tunc primum Franciæ ſceptrum, tanquam matris Iſabellæ hæreditatem, aggreſſus vindicare. Sic in noſtra viſcera acti ſumus & à nobis ſuperati, triumphos Saracenis Turciſque conceſſimus. Triſtiſſimi quidem hi caſus; ſed illorum ingens ſolatium, nobis adhuc vires eſſe eruendo illi Barbarorum imperio; ac ne quidem conjurationem noſtrorum Principum in hoc quæri: plures ex illis eſſe, qui ſoli huic victoriæ ſufficere poſſint. Non innumero exercitu opus eſt, nec velis immenſum mare tegentibus. Vir inſignis judicii animique & jam longiſſimo uſu rerum Turcicarum peritus, ſuo Regi ſpondere non dubitat, ſi ſibi claſſis detur, triginta millium exercitu impoſito, in biennium ſtipendia, in annum commeatus, ſe eo tempore Peloponneſum, Eubœam, magnamque Achajæ oram, in illius ditionem redacturum. Ni fecerit, idem exercitus, qui ſibi committetur, decepti Regis exigat pœnas, vindicetque atrociſſima morte temeritatem irritæ ſponſionis. Eamdem ſpem victoriæ, penè nec tanto ſumptu, auſus maximo Regi ante aliquot annos dare eximius belli dux, opibuſque & ſanguine dignus, cui tanta expeditio crederetur. Sed mors illius conſilia occupavit, incertum an veneno maturata. Utrique cauſa ſperandi, ex noſtrorũ

mi-

militum robore, bellique diſciplina, tum ex Chriſtianorum numero, atque votis, noſtra arma illuc ad ſe vocantium; denique ex languentibus Turcis, qui fortitudinis famam non alio jure obtinent, quam ob majorum ſuorum nondum expirantem memoriam. Sed ajebant iſti Duces, in ipſius hoſtis ſinum jaciendam hanc facem; non tutandis limitibus ſtandum, in quibus ſummum victoriæ præmium eſt, hoſtem à patria ſubmovere, mox ſævius rediturum: victis autem, & ſua, & patriæ captivitas imminet. Ideoque volebant non in Pannonia nos hærere, ſed ingenti procurſu in media Græcia, Thraciave, caſtra metari. Hanc in bellis inferendis rationem, plerique veterum inivere. Sic in Italia Hannibal vincebat Carthagini: Sic Romanis in Africa Scipio: ſic denique ipſi Turcæ, quas gentes nunc obtinent, armis in earum provincias prolatis domuerunt. Neque Galliam Franci, neque Normanni majorem Britañiam, lento bello remotoque velut à limine ſalutaverunt. In ipſas provincias irrupere, etiam ante victoriam penè occupata mercede victoriæ.

Quid quod multa, quæ jam ſunt ad hæc bella adjumenta, noſtris majoribus defuerunt? Hoſtem ad extrema Orientis quærebant, tunc primo victoriarum æſtu ferventem, quem hodie in ipſo Pannoniæ ſinu, & in adverſo Italiæ litore ſtatim invenias, ſciaſque, plena, & mox receſſura Fortuna ſeneſcere, vel ideo quod non augeſcit. Patrum quoque noſtrorum erroribus edocti, ea ipſa, quæ in illis

expeditionibus peccaverunt, habebimus in melioris disciplinæ cautionem.

Nunc etiam urget hostis, ut penè in hoc tantum deliberare liceat, perdere malimus, an vinci. Juvenis Achmetus, qui hodie tyrannide potitur, ad bellum respexit, & Transsilvaniæ imminet. Sive lassus suo otio animum ad hanc expeditionem adjecit, sive apud suos reverentiam paraturus, ingens inde rerum nostrarum discrimen est, cum languens apud illos militia his stimulis exsuscitari possit, & Princeps, hacten⁹ inter voluptates segnis, solicitari victoriarũ gestu, atque inde acrius in nostram perniciem ardere. Ajunt, Carolum, qui ultimus Ducum Burgundici nominis fuit, primam partem egisse juventutis, non expertem modo armorum, sed & maxime quietis studiosam, mox Gallia flagrante eo bello cui publici boni titulus fuit, adeo in contrarios motus versum, ut exinde nullum vitæ tempus habuerit quo à militaribus consiliis vacaret. Absit, in eosdem impetus hic Achmetus consurgat. Sed quis in tanto periculo non præstabilius credat arma movere, dum illi nondum veternum excusserunt, quam exspectare ut usu & victoriis graves à media (quod absit) Italia atque Germania, nobis ad unam servitutem ferale signum tollant? Quod si Achmetum sua luxuries revocabit ad otium, non à nobis extrusum, non in suis penatibus arma nostra audientem, certe hanc pene turpem pudendãque salutem Fortunæ debebimus, non virtuti.

A Turcis ad Judæos abire hic liceat: vel ideo

ideo quod poſt Turcas illis ſumus. A Judæo percunctati. de quibus melius ſentiret, Chriſtianis, an Turcis, fuit quo frontem hominis miraremur, In nos enim, inter quos erat, vix auſus inclementer dicere, tamen ſenſum non preſſit: &, Certe, inquit, Turcæ ſaltem genitalia circumcidunt. Gens eſt vagis erroribus diſſipata, nullius provinciæ potens: acris cogendis opibus, ad omnem mercaturam ſtrenua, & per fœnoris flagitium dives: Ubicunque ſit, ſervit: & jam domitos animos, quondam ad libertatem tam acres, huic ſorti aſſuefecit. Mores paſſim miſcuerunt, & ſuæ indoli, cui non pervicacia adhærent, addunt regionis ſpiritum in qua naſcuntur. Pertinax illis ſuperſtitionis ingenium, & vix in noſtram pietatem, quantumcumque ſimulent, ſincere mutabile. Eorum corpora olere non ſine argumento vulgatum eſt. Fœda quippe in ipſorum domibus veſtibuſque incuria eſt, & neſcio quid inſolens exhalat. In ſummis divitiis non augent corporis cultum, ſive noſtram invidiam reveriti, ſive inter ſe amantes paritatem. Magnum ſervitutis argumentum eſt, quod nec arma nec fundos poſſidere conceſſum ſit. Recte vires adimuntur hoſtili populo, & nos pejus, ſi polleret, mulctaturo.

Jam vero enumeratis populis, & veluti ad cenſuram vocatis, quorum animos moreſque cognoſcere iis prodeſt qui in publica luce interque homines victuri ſunt, ad varia ingeniorum genera & affectus veniendum eſt:

qui ut unam aliquam rationem veluti suo jure non possident, ita per omnes gentes vagi multisque ubique hominibus insidentes: virtutibus vitiisque aut semina aut alimenta suppeditant.

CAPUT X.

Præter patriæ indolem, dari cuique mortalium suos affectus, atque ingenium. Præcipua investigari posse, non scribi omnia. De ingeniis ad subitos jocos aut sententias valentibus. De aliis, qui spontanea eloquentia diffunduntur. De hominibus tardioris lentiorisque prudentiæ. Perfectos demum esse, qui inter hæc duo genera sunt positi. Vtrum sint præstantiores animi, qui literis idonei, an qui administrandis rebus publicis. Delicata ingenia assiduo aut diuturno minus apta, quam tarda & depressa.

VEluti sub iis sideribus, quæ multo frigore, humentive aëre, solent candidos cæsiosque populos educare, nonnulli haud secus quam in vicinia Solis fusco vultu inumbrantur: in iis autem plagis, quæ nimio Sole flagrantes plerumque spissiori sanguine subjectas gentes tingunt, quorumdam hominum candor à patria ferrugine recedit: Ita in humanis populis quædam asperæ mentes rigent; aliæ de patria barbarie nihil habent; crassæ aliquæ in tenui cœlo mentes, tenuesque in opaco. Nec ulla est regio, tam prosperis, aut malignis illustrata sideribus, quæ non omnium vitio-

vitiorum examen, simulque virtutum, in suis alumnis exceperit. Quippe singulis mortalibus præter patriæ suæ indolem adhuc proprium aliquid Natura concessit: prorsusque ingenti miraculo, per tot secula, & nomina populorum, unicuique hominum sua lineamenta invenit, quæ tam frontis quam animi habitum, à reliquorum corporum mentiumque similitudine distinguerent. Hinc illius mirabilem ludum, tot hominum affectibus animisque variatum, haut quis facilius cogitando assequetur, quam pictor suis tabulis omnium corporum species atque formas incluserit. Licet tamen, tanquam eminentes in condendis silvis arbores, præcipua ingeniorum & affectuũ genera intueri, quibus homines agi solent, ac propemodum componi, simulque à cæteris insigni discrimine separari.

Neque superflua cogitatio erit eo modo percensentis diversissimas hominum classes: in quibus se unusquisque inveniet, &, qualis esse velit, aut timeat, tanquam ex sequestra & aliena imagine, deprehendet. Ac præterea, cum nullius ingenii species, tam lubrico, aut vicino vestigio in vitia propendeat, quæ non facile prudentiæ habenis intra rectum flecti possit; nihil quoque tam cognatum virtutibus, quod non pravitas utentium corrumpat: juvabit affectus, impetusque mortalium, suis bonis malisque stipatos contemplari, & quatenus aut noceant, aut prosint, vestigare, ne deinde aliquos immodice laudemus, vel supra fas & æquum aversemur.

Igitur mortalium ingenia recensenti, statim occurrunt extemporaneæ subtilitatis homines: Illi scilicet, qui, quoties loqui placet, subita ac plerumque festiva oratione per susceptum argumentum decurrent. Hi si justo pondere, ut solet, destituuntur, nec studio eloquentes, nec sapientes consilio, sed, tum demum, cum loquuntur roganturque, Philosophi aut Oratores facti, possint uno pretio cum mercibus æstimari, quæ per se inanes ipso fuco artificii imponunt. Eorum duo genera invenias. Quidam in privatis, & consciis sermonibus regnant, brevi nitidoque acumine. Alii propius ad eloquentiæ dignitatem perveniunt, quandocumque placuerit, statim torrente ingenii, publice, aut inter suos dicturi, rerum omnium, quas viderint legerintve, oportuna subeunte memoria. Utrorumque pompas ac faciles impetus mirantur, non modo imperiti, sed & interdum qui meliori eruditione imbuuntur, dum ab ejusmodi ingeniis multos jocos atque sententias vident facile ac veluti temere effundi, quas ipsi non nisi anxio & severo labore possent exprimere.

Nam quid illis hominibus (ut ab illis scilicet ordiamur) quorum brevis vivaxque procacitas eminet, magis putes ad industriæ simulque leporis imaginem factum? Quid elegantius quam ad omne argumentum sententiolam habere? quid urbanius, quam omnium dicta, factaq; excipere improvisis salibus, vel prudentia, quæ, facilis, & nata sub manu, ipsa

cele-

celeritate placet? Huic venuſtati ſi accedit corporis gratia, vel hominis dignitas, & præter hæc nō im̃odica ſed ſecura audacia, regnabit ubique illa jocatio, his etiam non ingrata quos laceſſet, & veram exactamque ſapientiã, in egregiis, ſed tardis hominibus, ſuo ſtrepitu obruit. Sed hæc loquendi felicitas frequenter ſuis moribus infeſta eſt. Tolle illos de privato conſortio, & à ſubitis fractiſque ſententiis, id eſt, à velitatione prudentiæ, deduc in certamen prolixæ orationis: tum ſterilitatẽ egenarum mentium, nec ſufficientium ad veram longamque ſapientiam, haud dubie contemnes. Quod ſi & illa, quæ in iis miraris, dicta conciſa, & veluti brevi fulgure micantia, ſcriberentur, ut non abrepto & intercepto animo ſimul incidant atque effugiant, ſed ad maturam judicii ſeveritatem exigi poſſint; quam ſæpe inania aut inepta viderentur, quæ nunc inani præjudicio, & lepore celeritatis fallunt? In iis igitur hominibus, non altum & perenne ingenii flumen, ſed Naturæ impetus aliquis, quæ ut exiguas aquas, ſi in ſublimi natæ ſunt, & iniqua tellure opprimuntur, quo anguſtior eſt exitus, eo majori niſu in altum propellit, ita ſcintillas ſapientiæ ſtatim niſi excipiantur expiraturas, magis vivo & ſonoro ſtrepitu laxat de cuſtodia parvarũ mentium & in hanc tantum abortivam ſapientiam felicium.

Alii autem quibus ita in prolixam eloquentiam fuſa ubertas eſt, ut per inexhauſtum ſpiritum verba utique & ſententiæ ſufficiant,

clari quidem apud populum esse solent, si inter publicos cœtus in foro templisve audiãtur. Grati quoque in privato usu vitæ, si tam possint tacere quam loqui. Sed cum omnia animalia id, quo potissimum valent, arcano impetu sentiant, & eo uti ament, tum isti maxime sua eloquentia delectati, qua una insignes sunt, haud facile modum tenent, quamcumque rem dicendi libido rapuerit, ut mirari jure possis, in tanta imprudentia tam commode dici posse. Solutis deinde colloquiis, quæ importune produxere, cum illos, quos loquendo fatigaverunt, lætæ & porrectæ frontis vident, non cogitant ab intempestivæ orationis fastidio dimissos gaudere, sed ut perfusos magnifica voluptate, de omine sinunt abire, ut, si in se rursus inciderint, de eodem cibo gustent. Amplæ hæ mentes, & sponte naturæ per omnium penè rerum seriem patentes: non tamē exactæ neque tinctæ, aut imbutæ, sed singula præcipiti cursu libantes. Et ut Echo neq; postremas quas acceperit voces tenere, neq; quidquam ulterius ingenio loqui potest: Ita isti omnium rerum scientiarumque primas species sibi à capaci Natura subjectas, facilime, ac penè nec cogitantes, admittunt; aliquid autem amplius atque exactius in earumdem rerũ studiis aut facere aut velle vix possunt: ingẽs quidem argumentum esse crediderim, non judicio animi, sed impetu & veluti fortuna, tantã rerum copiam, ac indigestam venustatem ab iis produci: quod omnino, de quacumque re sermonem instituerint, illa pari ubertate huic

ver-

verborum & sententiarum pompæ sufficiet. Ut verò aliquid memoria in ipso orationis cursu subjecerit, ad hoc illico divertunt, inde quoq; in aliam, ut forte inciderit, partem: tandemq; per diversa capita diffusi, non sæpe originis meminerũt, unde universus sermo defluxerit.

Ergo isti vagis animis, nec in certam rem definitis, non sum̃am modo illam, sed & vulgarem inter mortales prudentiam, plerumque non vident. Quidam sui ipsius immodici laudatores, alii nec amicos, nec se ipsos iis officiis juvantes, in quibus sedulus labor, unique negotio inhærens, aptandus est; leves plerique, & ut passim provolantibus rebus varii, ita nec à sententiis, quas videntur imbuisse, in alias transire difficiles. Tamen, ut maximam speciẽ habent cultæ indolis, & per omnes scientias adornatæ, plerumque ad rem & famam promoventes debita uni sapientiæ bona occupãt: Maxime, si, ut vim suam intelligunt, ita & vitia non ignorent, habilique velut fuco se tegant, ne cui, saltem è vulgo, sit aditus ad nævorum suorum contemplationem. Id autem potissimũ assequentur, si in loquendo sibi imperent, neque sinant evagari subitas cupiditates, &, quoniam ut aptissimo ad omnia condimento, ita eloquentia omnia auribus conciliantur, varios sermones cum variis callido deflexu instituant, semperque ejus generis quo audientibus possint imponere: nimirum apud militares viros, aut ignaros vetustatis, de divinis rebus agant, de ritibus antiquorum, de populorum gentiumque origine; & si quid

est

est præterea in scientiis curiosa venustate spectabile: cum iis quos lychni umbræque Scholarum rudiores ad civilis gubernationis disciplinas faciunt, de populorum & Imperiorum fatis, de Principum genio, disputent; neminem denique in sua arte lacessant. Neque enim ingratum, in sociandis interdum sermonibus ad res iis qui audiunt alienas, aut ignotas, divertere; præsertim cum & nova nos delectent, & de iis quæ nescimus quædam nos altior opinio, & reverentiæ plena, subeat. Minus periculi istis oratoribus erit, ubi cum humili & angusto animorum genere agent, cui omnia quæ audaci lætaque facundia effunduntur, tanquã sacræ & per Oracula editæ voces, placent. Igitur has ubique partes suscipiant, quas ex audientium sorte ad suam famam esse crediderint. Quod quidem ideo facilius poterunt, quia adeo diffussa ingenia per cunctas scientias atque artes erudiri ita possunt, Natura præeunte, & modico forte usu, ut de rebus omnibus non inepte loquantur, cum tamen singula magis non ignorent quam teneant.

Scribere autem ejusmodi Oratori tam arduum erit, & plerumque ad famam exitiabile, quam facile & venustum est loqui. Raro enim illi spontaneæ eloquentiæ additur vis judicii, quæ stylum perenni gratia ad posteritatem deducat. Quippe promptus, & penè turbulentus animus, ubi in otio, quod scribentibus datur, se ipsum recognoscit, ipsa rerum quæ occurrunt multitudine oneratus, & confusus, divitiis suis premitur: nec scribere

quæ

quæ invenit omnia, nec quæ potiora ſunt eligere poteſt.

Denique tam diverſa eſt à loquendo ſcribendi ratio, tamque alii nervi, ut, qui robuſta facundia aſſueverat quacumque liberet decurrere, jam in ipſa ſcriptione evanidos moliatur, & veluti in ſomniis, ictus. Cæci tamen, ſuaque & aliorum adulatione corrupti, nonnunquam gloriam eloquentia quæſitam ſcribendi cupiditate deſtruunt. Multo magis è re ſua facturi, ſi longam ſpem ſuarum ſcriptionum facere Orbi poſſint, nunquam autem editis libris in famæ periculum venire.

His cautionibus, ille vivax & per omnia diſſipatus animus ſubducet imbecillitatem ſuam oculis populi, & in ſpeciem ſapientiæ aſſurget, ſive ſe regere ipſum poſſit (quod utique frequenter non videas) ſive ſaltem conſilii patiens ſuadentibus amicis acquieſcat: ut qui prima vini caligine domiti adhuc ſciunt nec ſe ſapere, nec monitis familiarium pervicaci ſua fiducia obſiſtunt.

Ex adverſo ejuſmodi hominum, eſt aliud genus prima fronte tam à ſpecie ſuæ virtutis alienum, quam iſti eloquentes à vitiorum in quæ nati ſunt imagine recedunt. Hi igitur, cum ſubito loquendum eſt, tardam ægriuſve ſequentem orationem habent, hærentque ſæpiſſime blandimentis laceſſiti, vel jocis; quæ ſubiti & expediti ingenii homines in quotidianis colloquiis tanquã levia tela contorquent. Neque autem ſola verba ægre expediunt; ſed ſicubi etiam dicenda ſententia, quærunt quid ſen-

ſentiant, neque ſtatim inveniunt. Verum advocato animo, & in ſeſe ad meditandum reducto, in rerum & negotiorum vim idonea ſubtilitate penetrant, verba quibus utantur apta concipiunt. Vis in illis recondita, utileſque & veræ, non fucatæ, & ex Scholis umbratiles ſententiæ, &, ſi eruditio ipſis acceſſit, uſuſque ſcribendi, plerumque digniſſimæ quas poſteris ipſi tradant. In hoc vero iis Fortuna male conſuluit, quod anguſtis retuſiſq; animis ipſa primorum motuum verborumque ſpecie ſimillimi, iniquiſſimo præjudicio ſæpe jacent, temnunturque. Ideoque ignota magnitudo ingenii non utique habet ſemper propitiam virorum principum manum, qua ad dignas ſua induſtria curas & honores tollatur. Veluti pretioſiſſimarum mercium decor, ſi ſine titulo intra viles faſciarum nodos latet, non adducit emptores. Iis igitur hominib⁹ utilitatis pleniſſima ratio eſt, viam facere, qua ad ſui animi interiora adeatur, nebulaſque amoliri quas in ſuo limine Natura ſtipaverat. Hoc porro aſſequentur, vel ſcribendo(nam quid eſt aliud tabulam animi proponere ?) vel aſſiduo uſu excitando lentioris ingenii acumen, ut quantum eſt, tantum eſſe ſciatur, aut denique quam poſſunt intima longaq; familiaritate cum illis optimatibus ſe miſcentes, qui ut multo uſu agnoſcere robuſtæ mentis vires, ita agnitas poſſunt provehere.

Inter hæc nimii ponderis & levitatis mala, poſita indoles, & ad humanæ dignitatis faſtigium pervenit; huic modica ineſt, & tantum

cum

cum opus eſt, eloquentia; &, ſi tempus ſtudiumve accedat, venuſtior in familiari uſu vitæ; prompta & nitida, non hærens & turbata oratio; vis judicii non multum involuta, & quanquam acris ſubito, tamen poſt moram & conſilium validior. Hic eſt demum idoneus virtutibus homo ad privatam ſapientiam & publicam factus, aut ſi vitiis fœcundum animum tradat, non quotidianæ nequitiæ velut moles, in quamcunque partem incubuerit, perniciosiſſimo caſu omnia affligens.

Ampla autem ingenia ab opacis mentibus velut hac nota Natura diſtinxit, quod hæc dignitatē ſuam agnoſcant, peragantque omnia liberalius, verecundis quidem, ſed erectis ſpiritibus, ſemperque diffuſum aliquid, & vividæ majeſtatis contemplantibus: Retuſæ verò mentes in anguſtas cogitationes atque conſilia ipſæ ſe damnent, nunquam auſæ à timida humilitate excedere; In parvis interim, & menſuram ſui animi non ſuperantibus, ad ultimam diligentiam exactæ ſunt; cum ſcilicet aſtus quidam illis ingeniis accommodatus ſit, non altus ille aut nobilis, ſed ut in exiguis & invalidis animantibus videmus, per diffidentiam ſuis rebus ſemper intentus.

Sunt quidem ex literatorum numero, qui ſive diſciplinis ſuis faventes, ſive eruditionis utilitate (quam eximiam eſſe quis unquam niſi ex Barbaris ignoravit?) decepti, negant aliquod ingenium in magnis numerandum, niſi quod poſſit literas capere; aut ullum ad juſtum decorem perveniſſe, quod non illis ornatum ſit. In hunc modum homines publicis virtutibus

claros

claros, natosque regendis populis, si ad literarum subtilitatem inepti sint, à veræ humanitatis & magnitudinis classe excludunt, pessimo prorsus suffragio ac errore, aut si mavis insania quandoquidem è contrario verius dicas, neminem esse civilibus rebus parem, nisi in ipsis Naturæ divitiis conceptum; multos autem in umbra Scholarum etiam ad laudem pervenire, inanes, & superflui acuminis viros quippe quorum indoles, intra metam nescio cujus scientiæ damnata, caligat ad utilis illius prudentiæ lumen, cui omnium literarum disciplina donanda est. Nisi forte non verius sapientia illum amabit, qui augurari in populis motum, & tempestivis remediis occupare poterit, quam in Lunæ, Solisque defectibus doctum, Astrorumque errores & redeuntes in circulum anni vices perpetua contemplatione numerantem. Illi ipsi, qui adeo importunis laudibus Musas attollunt, non hunc tantum politum aut eruditum vocant, qui omnes scientiarum partes pari felicitate impleverit, sed satis est in aliqua modo regnare. Ut si Orator egregius ad argumenta se ipsam torquentis Philosophiæ ineptus sit, aut si non natus ad Eloquentiam Philosophus, si Historiæ aut Poëseos rudis, non hunc ideo à scientiæ, aut præstantis indolis titulis velint arceri. Quam igitur laudem pars disciplinarum aliqua ferre potest, cur ab ista scientia audent detrahere, quæ est in regenda societate hominum posita, ceterisque omnibus, quæcumque in humanis rebus sunt, antecellit? An sapientiam Græce tan-

tantum; aut Latine, ac non potius arcano impetu & omnium linguarum sermonumque conscio, suis alumnis loqui existimes? Parum est præstanti ingenio nasci, si nihil est aliud quam aptum ingenium ad Academicæ eruditionis industriam esse sortitum Illi primi, quos habemus eruditionis Principes, non in Scholis sudaverunt; & erant tamen propitio cœlo nati. Condere civium mores, patriam consiliis firmare, in ritus peregrinos intueri, quæque inde placebant in suos invehere: deprehendedere cœli motus, ne anni spatia ad statos & necessarios gentium usus laterent: hoc tunc scientia erat; hoc nunc nostri literati scilicet imitari arbitrantur. Quippe illi antiqui dum interiore cura rudes populos student mansuetudini cæterisque conciliare virtutibus, statim facta est civili Philosophiæ origo: dum mutua contentione provecti hoc vel illud populo persuadent, primæ Eloquentiæ nata vis. Denique Historiarum monumenta illorum veterum prudentiam, atque astus, narrant hodiernis literatis, tanquam successoribus, si & ipsi molem negotiorum ferre possunt; sin autem animo non sunt ad res civiles idoneo, tanquam custodibus & æditus antiquæ virtutis: nam Historiam ad solam contemplationem legere, inanis & otiosa voluptas est, quæ absque fructu transit: imitari autem laudatos olim viros, vera & publica eruditio censenda est.

Equidem non negaverim, illud demum absolutum esse ingenium, quod ad rempublicam

blicam ſimulque ſcientias factum ſit. Tum quippe mutuo auxilio hæ dotes ſe in cœlum ipſæ attollunt. Regit enim literas, ne ineptiant aut ſordeſcant, ſublimis & ad ſui ſeculi morem formata calliditas, quam invicem literæ armant, ne expertis tantum rebus, ſuique temporis notitia nitatur, ſed peritia quoque & laboribus antiquitatis.

Si quis tamen, ut interdum fit, publicæ luci & juvandæ patriæ idoneus non eadem felicitate à Muſis amabitur, nihilominus celſioris ordinis & elegantiæ cenſendus eſt, quam qui dumtaxat argutias umbratilis ludi, & quæ cætera in Scholis edocentur, capere poteſt, inepto ad civiles diſciplinas animo, quæ potiſſimum uſu conſtant. Adeo ut non per jocum magis quam ex Philoſophiæ præcepto Favorinus ſcientiam Adriani meritus ſit ex magnitudine poteſtatis. Adrianus Imperator famam ſcientiæ quærebat, & forte in Favorinum Philoſophum inciderat, qui ab eo laceſſitus argumentis, parcius, & ut victus, agebat, quo Princeps impune exultaret. Objurgantibus amicis, quod tam facile ceſſiſſet, Male inquit, admonetis: Nam cur non doctiſſimum putem, qui habet viginti legiones? Hæc non ſine argumento Philoſophus: cum, ex arte tot legionibus moderari, ſit altioris ſcientiæ, quã quicquid exercito, & per contemplationem ſublato acumine, in Scholis deprehendas.

Cæterum ut omnium rerum, tum ingeniorum maxime pulcritudinem, ſæpe ſui fiducia pervertit. Multi enim ſuæ imbecillitatis conſcii,

ſcii, id conantur à laboribus impetrare, quod Natura negaverat, & aſſiduo cultu animum ita mitigant, atque formant, ut deinde ſupra illos emineant qui ad magna feliciter nati erant, ſed ſuarum mentium robur inconſulte ſpectantes, laboribus, tanquam ſupervacuis, abſtinuerunt. Ingens quoque inter hos ipſos diſcrimen eſt, qui diligentiæ ſtimulis exerciti perficiendo ingenio incumbunt. Nam nonnulli, quamcumque rem ſibi ad labores propoſuerunt, in ejus dumtaxat apicibus ſummiſque faſtigiis occupantur, ad minora, ac interdum neceſſaria, ne cogitationem demittere quidem poſſunt. Alios adverſus error habet, qui veluti ac ſi quid à tergo ſuſpectum aut inexploratum relinquant, adeo exigua quæque ſcrutantur, adeo quicquid didicerint ſcire volunt, ut nec progredi in deſtinata ſtudia multum poſſint, nec ad veram & liberalem hujus rei quam tam ſuperſtitioſe ambiunt cognitionem pertingere.

Sed nec omnibus præterea ingeniis vis eadẽ ad laborum patientiam, & diuturnitatem, conceſſa eſt. Nam quo ſubtilior eſt animus, & in acumen magis factus, eo quidem ſibi facilius in impeditas res viam facit, ſed & citius aut magnitudine laboris aut longitudine hebeſcit. Quippe ejuſmodi mentium cuſtodiam habent non opaca corpora, ſed aptata accipiendo cœlorum hauſtui, meantibuſque ſanguinis & capitis ſpiritibus laxata, qui ut aciem ſubtilius expromunt, ita ſua tenuitate vaneſcentes, ſolo otio

& ludo reparantur. Ejuſmodi verò hominur non modo ipſe labor, ſed & pretioſum otiur ideo erit, quia egeſtis mentibus novum robu ſufficit, ac plerumque ſolutum, & huc illu errantem animum altis ſeriiſque cogitatio nibus implebit. Velut pinguium camporur felicitas,dum ceſſat à cultu, interdum inplan tas ſua ſponte luxuriat, nulla hortorum venu ſtate deteriores. Ita Coſmus Medicæus, ido neus prudentiæ auctor, ſenſit, ille condito florentis hodie in Hetruria dominatus. Pla cide, & veluti incurioſo otio, in altam lu cem acquieverat, cum unus forte ex amici ſupervenit adhuc inter ſomnum vigiliamqu marcenti: &, Ubi, inquit, ille Coſmus, cu tanquam Argo Rempublicam credimus? d die ne quidem oculis utitur: ego quidem re bus meis jam in foro operam, jam domi mea dedi. Ad hæc Coſmus; An autem putas, in quit, meam diligentiam anteveniſſe, cuju quies operoſior atque utilior tuis laboribus eſ ſe ſolet?

Quidam tamen exempti ſunt huic fato quod eximios à diuturnis laboribus arcet Pauci illi, & tanquam cariſſima munera, re bus publicis à Natura donati, qui ſcilicet al tum & penetrabile ingenium in prolixam ſe dulitam demittant, non aſſiduæ moli impares non diverſo negotiorum vultu confuſi, a deo ut nati ad imbecillitatis humanæ ſubſi dium rerumque communium tutelam vi deantur.

CA

CAPUT XI.

De fortibus animis: Temerariis, Timidis, Superbis, Sordidis, languidis & Reconditis, Hilaribus & Exertis. De inconstantibus ingeniis, omnia acriter, sed non diu, volentibus.

IMpavidæ ad pericula mentes, suique securæ, ita in hominum societate eminent, ut in campis, coronisve, tori, ac tumuli, cæteris partibus per intervalla superstantes. Est autem illa indoles inter boni malique confinia pari discrimine constituta; nihil ex se iis quos insedit ministrans, præter impetum, quo insignes sint, sive probis esse placeat, sive ad flagitia divertant. Nam utrumque temeritate, & fortitudine, cognatis quidem, sed dissimillimis affectibus, solicitantur illi homines in virtutis & vitii partes. Temeritas penè eadem specie atque vultu cum fortitudine est, adeoque sæpe fallit, ut ipsi, qui magnorum hominum censores se faciunt (quod iniquissimum putes) plerumque ex solo eventu eam æstiment. Quot ex vilissimo militum sanguine, quia superfuerunt contemptis periculis, ad scientiæ bellicæ famam, eique destinatum fastigium, creverunt? Alii vecordiæ accusati, quod in eodem consilio, & iisdem periculis, occubuerunt. Tiberius Gracchus, dum amore populi, proprioque ambitu, ferendis legibus incumbit, Optimatum conjuratione sublatus est. Eodem fato Cajus frater opprimitur. Ergo

illi (inquiunt) inconsultæ temeritatis viri. C. Cæsar popularitate, & largitione vulgo acceptus, ad summum potentiæ pervenit. Illum ideo dixerint fortis sapientiæ virum. Agis Rex in Ephoros contentione provectus, Lacedæmone vilissimo laqueo extinguitur. Cleomenes audet cæde Ephororum regiam dignitatem sancire; casu an virtute, rem utriusque existimes verti? Sed hoc maxime. Alexander, composita jam Asia, exercitus partem continendæ Europæ destinat; aliam, ne qui motus in Asia existerent, apud se perseverare jubet. Ignari milites quo Rex consilio suas copias divideret, una face, & publica, accenduntur ad tumultum. Aspernati Imperium, non Alexandri conspectu, non voce terrentur. At ille, sive consilio, sive iracundia ferox, è Regia sede in furentes prosiluit, & eos, qui loquenti pervicacissimi obstrepuerāt, ad supplicium ipse rapit, eadem majestate in plectendis iis tutus, qua in mulcendis vix fuerat. Ex consternatione militum ponentium minas, hoc consilium in virtutis famam ivit. Galba autem Imperator, dum compescere milites studet, haud paulo remissius, ut videbatur, quam sub Alexandro agentes, in medio foro confectus est. Fortitudinem, an temeritatem appellaveris? Adeo vicina, & penè confusa ratio, hanc virtutem vitio miscet: aut, ut verius dixeris, interdum cogitur fortitudo ad eadem consilia in quæ temeritatem furor impellit, tumque ægre à vitii suspicione expiatur, nisi vel felici successu sibi reverentiam

favo

favoremque conciliet , vel ille , qui ad hanc
ineundorũ periculorum neceſſitatẽ adigitur,
longæ prudentiæ ſanctitate meruerit, ut extre-
ma remedia, & temeritatẽ imitantia, credatur
nõ temere, ſed ex præſcripto judicii , uſurpaſſe.

Igitur hunc affectum, cum non ſatis ſibi ca-
vet, ſevera atque atrox ſui fiducia corrumpit:
faſtidioſo velut nutu cuncta deſpiciens, ſuper-
biæ quoque malis infeſtus eſt: In jactationem
ferme proclivis ; nec placere , aut odia ſaltem
effugere , ſatis curans ; per inſanos impetus
præceps, donec indulgentiam fortunæ , & te-
meritatis felicitatem conſumpſerit. Cum ve-
re tenere modum poteſt, tunc in virtutem cla-
riſſimam evadit, & magnitudinẽ animi in hoc
tantum attollit, ut ſalutis vitæque diſcrimina
leviora exiſtimet quam deſertioffi cii infamiã,
vel proditæ per ignaviam pietatis. Quod ſi quis
præterea illam vim intrepidæ mentis manſue-
tudine adornet , & iracundiam poſſit arcere,
(quæ plurimum ejuſmodi ingeniorum robur
ſtipat;) tum vero eximii in omnem partem
conſortii erit ; & in ipſa formidabilis pace , id
quidem ab indole habebit, ne abſque cujuſ-
dam horroris reverentia cum eo quiſquã agat,
à moderatione autem ſua ut etiam diligatur.

Eſt aliud adulterinæ audaciæ , ſed tutioris
genus, & in quo graſſari infimæ humilitatis
ſpiritus poſſint, cum aliquid non noſtro ſed
alieno periculo audemus. Huic propemodum
nihil cum ea quam deſcribimus indole, præter
appellationem , convenire exiſtimem , tamen
haud raro immeritis hominibus ad gloriam &

præconia ſuffecit. Nec alii eam propitiam magis habent, quam Præfecti militiæ, & qui Medicinam profitentur; hi militum, illi ægrorum periculo inclyti. Et verò quotuſquiſque non Principum tantum, ſed ex Tribunorum aut Centurionum numero, gloriam ſuorum ſanguine non quæſivit? Triſti quidem militum fato, quorum laudes unus intercipit, excuſabili tamen conſilio mortalium; cum publice interſit incolumes duces eſſe, quorum ſapientia ſæpius hoſtem quam armatorum impetus evertit, militeſque in hanc ſortem ſcribantur, ut emptas ſtipendio animas, ubi utile erit, Reipublicæ reddant. At Medicos non pater Æſculapii Apollo, non ſatis cum Apolline Muſæ excuſent. Illos dico, qui ad opes & famam præcipites, non officii ſanctitate aut ſociæ mortalitatis generiſque affectu, ſatis ægris placantur; ſed eos veluti deſtinatas ſuæ gloriæ victimas habent, ſecuro ſcelere ideoque & frequenti. Inexperta & ſuſpecta remedia illorum quos curant periculo uſurpant, non contenti ſuæ artis documentis, non præcepto antiquorum, ſed vetuſtatis accuſatores & ſi illis crederetur novæ arti ſuum nomen daturi. Si hoc modo temeritatem Fortuna adjuverit, & remedium ab illis, in mortem, aut in valetudinem (nam & utrum ſit ipſi neſciunt) propinatum, vel forte, vel concedente jam morbo, vel ipſo robore ægrotantis profuerit, ſtatim fama velut certæ ac propemodum divinæ ſcientiæ in vulgus emanabit. Et hanc unius ſanitatem ſua pernicie plurimi luent; his

Medi-

Medicis jam audacius, & cum pereuntium plausu, peccantibus. Sed tristis istius audaciæ non ab illa indole origo est, quæ erectos homines, & sive temerarios, sive fortes, ad acrem & interdum turbulentum impetum agit; quippe audacia aut fortitudo est, in suo periculo non terreri; in alieno timere, humanitas.

Ex adverso securi atque intrepidi animi, ingenium timiditatis consistit: quæ ut nonnunquam ad probitatem facta est, ita sæpe in vitia deflectit. Si enim in ignavos affectus omnino transierit, qualemcumque securitatem amans; tunc inepta virtutibus, nec privatis aut publicis utilis rebus, in vitium, illudque fœdissimũ, degenerat. Quos autem hæc imbecillitas fregerit, scire, nisi cum pericula instant, idcirco est arduum, quia sibi conscii turpissimi metus, diligenter illius indicia tegunt, etiam adornatis ad audaciam verbis, & discrimina quodammodo lacessentes, cum utique illa absunt. Cæterum injurias, contumeliam, cladem, quam timere tam pati idonei; ad omnem speciem minantis Fortunæ horrescere; neque hæc mala, quæ tantopere metuunt, forti constantique studio, sed dejecto ac ignobili, declinare; virtutem singulorum atque vim, ne quidem tentatam, expertamve, supra suam timide ducere; cunctosque & odisse, & invita ingrataque apud se veneratione mirari. Cum impune autem licet, effusi in crudelitatem: sive quo audaciam simulent, sive fœda & angusta natura in vindictam immanente:

denique futurum timorem occupantes, subrutis quos metuere in posterum possent. Benigni tamen vultus sunt, & ab innata ferocia dissidentes: Ut Syrtibus arenisque similes esse credideris, quæ brevibus ac placidis undis tectæ tamen ventorum impatientes in immensum subsidere solent, & haurire calcantes.

Sed maxime, ubi Principis animus huic ingenitæ formidini damnatus est, servis aut civibus suspecta esse debet illa animi mollities, placere quidem quærens, sed nec sibi, nec aliis, vel tuta vel felix. Nam, velut in vindictā contemptæ Majestatis, penè videas tristissime hos perire, qui captivo timentis domini ingenio audent illudere: Et ipse licet, ingenito pavore perculsus, quos veretur suspiciat, licet indigno permulceat cultu, eosdem tamen odit, interdumque velut ab effractis ergastulis totus erumpit, tam subito & inconsulto turbine, quam se fœde illis ante permiserat. Servos autem aut cives illa timendi indole esse imbutos, interdum magno momento est ad securam regnantis majestatem. Tunc vero neque illi nimis solute habendi sunt, ne se timeri putent, neque etiam crudis aut importunis imperiis lacessendi, omninove spernendi, quia etiam de pavidissimis hominibus acris multitudo cogi potest; ubi tumultuantibus universis quisq; non sua sed sociorum fiducia omnia audet.

Si quis autem sic in timiditatem natus est, ut fortitudinem tamen accersere consilio ac prudentia possit, eaque, cum opus est, suos me-

metus temperare, is non modo à vilitate recedit, ſed & ingentem laudem habet, quod imbecillem affectum, & ſæpe noxium, in virtutem coëgerit. Inſigne pavoris exemplum, cui hæ robuſtæ virtutes acceſſerant, fuit Patrum noſtrorum memoria vir egregius bello, & cui multum arma Gallica debuerunt. Strenuus manu, ſummuſq; conſiliis, tamen in ipſo pugnarum articulo, cum in conſpectu hoſtes eſſent, plenus obverſantis periculi imagine, adeo ſolvebatur, ut etiam ſecreto indigeret, quo ſeſe ſubſidentibus alimenti reliquiis, ſimulque pavore, exoneraret. Collectis deinde ſpiritibus, ea erat producendi milites ars, tantus ardor dimicantis, ut dubitares Ducis partes, an militis enixius obiret. Ad extremum etiam vitæ, clara illius, ſed miſerabilis virtus, oſtendit non ſemper à fortitudine triſtem illum pavorem divertere. Quippe ferale certamen ad Ticinum, quod Franciſco Rege capto penè ſpem Italiæ Gallis eripuit, iſtius quoque Ducis ſanguine funeſtum eſt. Pridie cladis Rex advocato conſilio, ipſe quidem pugnæ avidus, tamen ſuos ſententiam dicere juſſit. Iſte ſenex magnopere ſuadebat ut auxilia expectarentur, quæ accita, & jam protinus adventare conſtabat: neu in diſcrimen, præſertim non neceſſario tempore, in alieno quoque ſolo, res ſaluſque Gallorum conjiceretur. Non de gloria modo Regis, ſed incolumitate agi. Aderat in eodem conſilio acer juvenis, ſed turbulento impetu pugnam incipere quã in ea perſeverare magis idoneus.

Is nihil præſtabilius ajebat, quam ut armis victoriam (nam nec de ea ambigendum) quam primum occuparent. Nimium honorem hoſtibus habituros, ſi à tanto Rege, & tam alacri exercitu timerentur. Ipſo Regis nomine jam paventes turbine Gallici equitatus proculcari ſatis poſſe. Adjecit in hunc Ducem; Nihil mirum, ſi & ſenex, & pavidus, cunctari juberet, cui animus ſolitis terroribus quateretur, jam etiam ſibi per illa quærentibus viam. Non tulit ille vir immodici joci procacitatẽ: &, Ego verò, inquit, quandoquidem Rex pugnare decrevit, cras non obſcura morte in illius oculis defungar: tu vero temeritatis & audaciæ oblitus, hoc certamen, quod verbis jam accendis, turpi fuga deſtitues. Hoc triſte vaticinium uterque implevit. Quippe juvenẽ terror abſtulit; & alter quem promiſerat ſanguinem in conſpectu Regis præclaris vulneribus effudit.

Hæc igitur cauta, ac modeſta timiditas, non modo prudentiæ jungi poteſt, ſed & illius interdum magna pars eſt, utilitatis quoque pleniſſima, cum in eos incidit, quorum nimiam, nec in modum coërcitam, audaciam Reſpublica luere poſſet. Qui verò ſuum ingenium, ad formidinem factum, hac juſta & ſalubri arte regere poſſunt, ii plerumque mitiſſima humanitate adornantur; blanda ſimplicique pietate verecundi, neminem lædere gratuitis injuriis ſuſtinent: etiam in viliſſimis hominibus, aut ultima egeſtate damnatis, ipſam animorum & mortalitatis communio-

nem

nem venerantur. Sed & magis ſibi quam aliis hoc inſito pavore moleſti ſunt. Nam & tacitis ſecum ipſi conſiliis laborant, ægrum animum, & non ſponte terroribus raptum, virilibus præceptis componere; palam autem, neque decorum arbitrantur hos timores fateri, neque ex inquietæ formidinis impulſibus quicquam amant, ſive ſuum, ſive ab amicis commiſſum, miniſtrare.

Aliud ab audacia, aut timiditate eſt, ſed veluti in illorum fatorum confinio, ſuperbum animum, ſordibuſve dejectum, nanciſci. Superbia peſſimi ingenii fomes, funeſtis ac multiplicibus vitiis in diverſa prorumpit; odii, amoriſque, & ſuper omnia invidiæ ſuppliciis obnoxia. Nec alii magis anxii aut perpetui motus ſunt, quam hominum non tam quærentium laudem, quam hanc ſibi deberi credentium. Et contemni ſe facile ſuſpicantur, & hanc aliorum, ut putant, contumaciam, in ſe acerbiſſimis curis vindicant. Jam ſua vitia neſciunt, jam virtutes aliorum. Ita captis, pietas, fides, & quidquid in hominibus ſacrū, intra famam honorumque cupiditatem jacet. Quantumque ſucceſſerit, nihil illis in quietem eſt, ſed in novas ſpes, pejuſque animos diducturas. Sed atrocius ſupplicium non eſt, quam cum ſuperbia hominem pavidi ac muliebris animi ſubit. Tunc pudore ſcilicet atque metu cohibetur inſana cupiditas, interimque, per tumorem anxium ſeque celantem, à ſeipſa exigit pœnas. Cæterum hæc indoles amicitiis inepta, & ubique ingrata eſt, niſi cum fortaſſe

Superbiam crassæ aut territæ vulgi mentes pro erecti animi magnitudine venerantur.

Vile autem & sordidæ humilitatis ingeniũ, ut nihil magis curat, ita nec aliquid ducit indignum quo suis cupiditatibus obsequatur. Cudit autem otii inertiam, atque languorem & veternum voluptatum; vel opibus inhiat tristissimo ardore, & tam partis quam quærendis non utente. His ut plurimum moribus ferri solent objectæ illæ mentes. Si ad tempus sublimibus excitantur consiliis, videnturque rationi annuisse, statim naturali torpore suis sordibus redditi jacent. In hanc indolem moresque dejecti, non ad imperandum nati sunt; ac ne quidem commodos ad obsequia crediderit, cum illis cæterorum virtus invisa sit, quam non amant, capiuntve, quærantque libertatis licentiam, qua inter sordidos & angustos affectus nullo objurgante marcescant.

Sed vitiis sæpissime favemus, & in virtutum nomen, quæ proximæ illis sunt, adoptamus. Ita temeritas interdum pro fortitudine colitur, & superbiam erectæ virilisque indolis titulis admiscemus, transitque hoc fœdæ humilitatis ingenium in humanitatis colores, & veluti rectæ Philosophiæ simplicitatem. Nulla tamen ingenia pejore judicio solemus æstimare, quam exerta, & semper aliquid velut temere agentia. His enim, tanquam à modestia abeuntibus, ut plurimum levitatis infamia adhæret; e contrario autem languentibus, & reconditis mentibus, sapientiæ quædam imago populum conciliat, utrimque non

mo-

modice, sed nec sine argumento, peccantem. Aperta igitur, & vigore perpetuo excitata ingenia, non arcanis odiis, non fraudibus satis idonea, ac ne quidem ut plurimum ea procacitate ceterisque vitiis quorum imaginem referunt, infesta sunt. Quippe in illis magis subitus loquendi aut innoxie lasciviendi impetus viget, quam in vitium provisa consilia. Otium parum ferunt; sive magnis occupentur, sive levia placeant, serio semper intenti. Ita sordes, quæ segnibus animis per torpentes cogitationes subrepunt, illa sedulitas solet effugere; jocos ne in amicum quidem tenentes, sed plus in illis extemporaneam voluptatem quam ullius injuriam amant. Nam inite amicitiam faciles, nec solvere; illiusque dulcedinis impetu non ducuntur, quæ plerosque in rerum aut hominum novo usu vel consortio, tanquam inusitato gustu, blandissime percellit. Rei cui incubuerint, si non exactam manum summeque felicem attulerint, saltem ex suo genio nescio quid quod placeat transfundũt: maxime quia, quod agunt, non anxio labore perficitur, sed ipsa facilitatis gratia eminet; velut spontaneo Naturæ ingenio in suum decorem productũ. Si quid in literis quoque tentaverint; nimii sudoris opinione legentes non offendunt; qui in laboris partem penè videntur cum illis auctoribus venire, quos constat non sine unguiũ vulnere, & pervigilii malo invitas sententias, aut verba, coëgisse.

His ingeniis nullo fuco obductis, semperq; quid agant (nisi multum intersit celari) inge-

nua confessione prodentibus, ex adverso constituta est indoles, arcano pondere, velut prudentia, suos sensus & animi libidinem tegens. Et his hominibus haud pauci nomen virtutis, ac industriæ, nihil ultra exploratis ingeniis, concedunt; quoniam ingens modestiæ imago est, parce, nec aliter quam ex præscripto verecundiæ, loqui, ad omne vitii nomen supercilium ducere, nemini, saltem palam & professo odio, contumeliam aut facere aut referre. Quid denique propius ad ampli ingenii specimen, quam videri recondito nec cessante commercio cum sapientia loqui? Ita enim dixeris factos, qui in istam quam describimus lenitatem, & solitaria consilia, producuntur. Sed hæc lenta gravisque tranquillitas ingentes latebras habet, quibus etiam vitia excipiat, quorum ne nomina quidem ipsi publice audiant absque pudoris horrorisque indicio. (teneras enim frontes, & suis animis dissimiles, habent.) Illud tacitum, intraque se detrusum cogitationum examen, non potest continuis studiis in virtutis aut industriæ laboriosam imaginem intueri. Nam cum omnium hominum impetus à labore in jucunditatem voluptatis declinat, tum vero præcipue istorum, quippe mollioris naturæ, & ad muliebrem lenitatem accedentiũ. Hinc omnium voluptatum ac vitiorum genera illorum animis subjicit hæc frequens & otiosa solitudo: cui fœdissimæ contemplationi ideo securius acquiescunt, quod sic impune liceat sibi unis consciis esse, palam autem non mul-

tum operosa pietate, sed ad cæterorum credulitatem idonea, virtutem adornare. Sed neque hos semper in sapientiæ, ac ne quidem in vitiorum imaginem esse defixos existimes: plerumque tardi animi ideo hærent, quoniam minus apte quod loquantur inveniunt. Ipso interim vultu, & nescio quo silentio, seu si mavis pondere, (quo ut gravissimi hominum ita pecudum insulsissimæ nutant) integritatis laude & industriæ censentur.

Est aliud ingeniorum genus, penè cæterorum omnium discrimina, mira quidem, sed illaudabili varietate complectens, tamen in primis egregium, si quam illi impetum tam frænum Natura addidisset. Illud est hominum, ut quique affectus impulerint, ad extrema ruentium. Si pietas serio illis placet, & Numinis cultus, quasi nulla hilaritas intercedere tam sanctis officiis possit, fronte dejecta, & ad omnem remissionem irascente, supercilium induunt nō duraturæ sanctitatis. Alienæ etiam vitæ superbi censores, cæterorum probitatem ex sua extemporanea severitate metiuntur. Tunc priorum amicitiarum delicias solent abjicere; etiamque innocentem jucunditatem non ferunt, quæ in sapientium vita ad oblivionem vel patientiam laborum solet interseri. Mox nimia intentione fractum animi robur, ubi odisse incipit hanc ipsam cui inconsulte incubuit pietatem, non per gradus & reciprocantis æstus vices, sed in contrarium acto torrente, repetit quem omiserat luxum. Tunc vero tam immodice in voluptates solvi,

quam eas inepte refugerant: tunc etiam ipsum nomen severitatis odisse, jocisque, & omni libertate cultoribus subhorridæ illius pietatis, quam modo reliquerunt, illudere. Dum hæc agunt, ecce tibi, revocata pietas adest, tristique pœnitentia lasciviam rursus expellit; donec etiam illius pœnitentiæ inceperit pœnitere. Nec in Numinis tantum cultu frequens illa, atque immodica mutatio: ubique pari impetu errant. A summi amoris consuetudine eos in extrema odii velut aliquis turbo agit. Nunc assiduus labor placet: statimque sine nervis segnities Jam mite literarum studium, jam amorum exultans cupiditas: & quæcumque præterea in contrarios motus mortaliũ mentes agunt. Loquendi etiam tacendique studiũ non satis adgubernant. Si incitantur fervore dicendi, quemcumque cœtum iniverint, sermonem universis præripiunt, solique audiuntur: Mox hilaritate destituti, quæ in verborum luxuriem diffuderat mentem, ægro silentio contabescunt: secumq; velut ad internum colloquium collecti, ita lumina defigunt, ut vix præsentes agnoscere, aut rogati audire videantur; Pari utrobique flagitio in humani consortii venustatem, in quo & commode loqui & tantum per spatia tacere conceditur.

Illis autem hominibus tanti erroris causa est, quædam interna suavitas cui se totos permittunt. Hac auspice, quid fugiant aut sequantur, constituunt. Et is motus in quamcumque rem istos agat, etiam curis aut labore plenissimam: eam primum blandissima specie fictam

fictam animo offert : quem mox dulci amœnaque violentia victum rapit, & omnia credere sibi cogit. Ubi autem ille fucus evanuit, & hæc mutabilis ac fugitiva dulcedo se in aliã partem vertit, hanc etiam isti sequuntur. Sunt enim non tantum laboris impatientes, sed & ipsius voluptatis, statim ac lenocinium istud abest blandientis intra pectus cupiditatis. Est autem hæc læsi, nec se regentis, judicii nota: Indoles facta virtutibus, sed tantum ad virtutũ initia: non ad fidem, non ad amicitiam fortis, sui dissimilitudine prorsus ingrata. Nec sibi imperare, nec negare quicquam potest. Tristissimum autem fatum est, & populis grave, si, quos Natura in hanc infelicitatem ediderit, iidem extra metus, & propemodum verecundiæ leges, ad imperandi fastigium producti sint.

CAPUT XII.

De animis Amori obnoxiis. Hos affectus singulorum temperari, & interdum mutari, à Fortuna, & vel splendida vel obscura vitæ conditione.

SEd in recensendis mortalium affectibus, præter fas ac humanitatem esset Amoris oblivisci, qui in omnium animis, nisi prorsus barbaris, regnans, tamen quosdam vehementius suis curis imbuit, sibique propius addicit. Est autem blanda & irrequieta cupiditas, iis ipsis placendi, qui nobis sive forte, sive sua virtute, sive nostro denique errore placuerunt.

Et is quidem, velut insidiis; ita irrepit, ut nos ante sentiamus amare, quam instituamus de amando consilium. Neque arduum in ipsis initiis esset excutere tantum pondus; nisi sensim neque sine suavitate incumbens ita eos ipsos suis lenociniis caperet, quos affligit, præsertim inexpertos, ut putent inhumanum facinus fore, sibique omnino incommodum, si influentis mali dulcedinem ausint à se severo imperio arcere. Hoc autem affectu, si institutio recta accesserit, nihil in mortalibus magis eximium. Namque & omnibus virtutibus quamdam ex se venustatem concilians, interdum ipsa vitia excusat. Male nihilominus severi homines Amorem aversantur, eumque fœda & enervi imagine sibi fingunt: quo nihil in humanis rebus sincerius, modo in justis limitibus, & à virtute factis, ardens, non etiam suo incendio quæ vetantur corripiat. Neque in adolescentibus tantum, aut maturæ ætatis hominibus, blanda illa cupiditas concitatur; sed & pueros in innoxiis solicitat annis, ut intelligas hunc ignem dignis pectoribus penè non tam accedere quam innasci. Et quoniam minus se regere, curisque, etiam supervacuis, moderari pueri & adolescentes possunt; ideo magis anxia in ipsis hæc solicitudo solet incumbere. Indeque illis animus ad eximia consurgit, & suam ætatem supergressa; tanquam ipsis hoc experimento probaturis, an digni sint qui jam ament. Adolescentulus quidam in Scholis agebat, multa cura monitisque magistrorum in pares suæ ætati disciplinas soli-

ſolicitatus : Sed ingratæ literæ erant ludi otiique libertatē amanti: cum ecce ad idem oppidum forte matrona nobilis, cum duabus ex ſe natis virginibus, divertit, & quoniam neceſſitudo inter utramque familiam erat, ſtatim iſte in diverſorium mulieris, ad ſalutationis officium, deducitur. Nec mora, cum alteram ex puellis intentius mirari, mox inhærere ſermonibus, ad extremum eodem ipſo die efflictim amare. Tum primum rudis & ſolutus animus ad curas adactus eſt. Itaque poſtero die repetit ignoti vulneris conſcium locum, & ægritudinem ſuam diu protracto colloquio ita pavit, ut deinde pej⁹ doleret. Nam ut terti⁹ dies illuxit, matrona cum omni comitatu profecta pene vivum adoleſcentulum non reliquit, cui, ne aliquod ſolatium haberet, premēdum quoque erat tanti incendii malum, ne vel parentis ſupercilium cogeret, vel inter æquales traduceretur. Diu intra ſe collecto conſilio, nihil utilius [illegible]dit, quam ut ſtudi s literarum totus incumberet: ita quippe parentem conciliari ſibi poſſe, qui non tantæ in ſtudiis diligentiæ ſuum ludum negaturus videbatur. Ab hoc igitur, in recte collocati temporis præmum, veniam exorare ſtatuerat, viſendi celebrē in proximo urbem. Ea erat in qua puella habitabat. Hæc non perfunctorie agitantem, maxime præceptores, æqualeſque, mirari, ſubindeque requirere, quæ illa animi mutatio, quis ſubitus ad literas ardor, paulo ante ipſum ſcientiæ nomen faſtidioſe damnantis. Quippe adhuc quieſcentibus cæteris in ſtudia

ſuæ-

surgebat, nec aliter quam sæpius jussus secedebat ad ludum. Amoris impetus, cui hæc diligentia dabatur, ita sensum laborum mitigabat, ita Musas adornabat, ut nec cogitans puer illarum dulcedine caperetur. Mox, ut solet, in ejusmodi præcipue annis, cum conceptum de puella judicium, & quicquid ille ignis insanienti subjecerat, longiore absentia jam torperet, hæsit acris sciendi cupiditas; & ipse liberalibus stimulis serviens, adeo in hæc Musarum studia subvectus est, ut deinde literæ huic etiam non pauca debuerint.

Cæterum pertinax Amor, nec qua reliqui motus facilitate sanabilis, nisi in cunabulis pereat, vix aliter submoveri quam tempore potest: dum lassus scilicet expiret. Cum enim in cursu est, semper habet quo sui imperii atque jugi fastidium tollat. Nam si amanti per ægritudinem, malorumque perpetuam faciem, aliquo modo successerit, omnino sibi crudelis videbitur, si illam amœnitatem à se velit abigere. Sin verò Fortuna severior aut spem in longum produxerit, aut hanc quoque sustulerit, tunc etiam dolor placet, & sibi ipsi miserabilis animus suam cladem inter suspiria recognoscens, liquescit in delicatæ tristitiæ voluptate. Sed maxime rect⁹ ignis duraturo spiritu viget, sive furto inter duos jurato ipsa secreti & conjurationis dulcedo placet, sive ne mutuus quidē amor sit, ipso dumtaxat supplicii sui cōscio qui sentit se ardere. Nec existimes, in dispari tantum sexu hunc affectum convenire. Nam & Alcibiadem Socrates amavit, nec Lycur-

Lycurgus in turpem instituit disciplinam ne quis juvenum suo amatore vacaret. Pudicitia Naturæ ad justos & egregios amores ducentis sæpe hæc discrimina non videt, multosque ex probissimis cernas, ipsa juvenum cura, id est, si rectam rationem ponimus, amore macerari. Et hic amor, est quidam benevolentiæ nexus, quem amicitiam, sed ardentem, appellaveris: tum morum in iis quos amamus formandorum studium; perpetua denique vota pro eorum gloria ac salute, etiam quidquid egerint ne non succedat timor: & semper, quantumcumque Fortuna indulserit, visa illorum virtutibus esse iniqua. Acris illa est, neque minus irrequieta cupiditas, quam quæ venustatem alterius sexus in licentiores usus conciliat. Sed nec putes eximiæ castitatis exempla inter dispatis sexus amantes durare non posse. Licet res periculi plenior eos ipsos sæpissime fallat, qui paulatim se invitis, vel nesciis, aliter amant quā aut velint aut credant.

Est autem hominis animus, quem ad amādum natura produxerit, præcipue mitis, ipsoque oris habitu modestiam & simplicissimæ virtutis speciem gerens, clementibus magnisque spiritibus factus: neque vindictam contemnere, neque iram supplicibus donare difficilis: cum quid ipse peccavit, in pœnitentiam pronus: humanitatis officia amans, impatiens otii, & omnium quæ in segnitiem solvunt: modo non, tanti muneris oblitus quod à Natura accepit, suæ indolis felicitatem lasciviæ malis, & veluti veterno, corruperit.

Vanum esset totum Naturæ ingenium in mentium humanarum multiplici sorte ludentis persequi velle. Quæ hic tamen posuimus, præcipuorum fontium instar sunt, unde mox rivuli in vitia & virtutes secantur. ut ex eorum notitia intelligas, qui homines regi possint, qui ad amicitias & consuetudinem vitæ apti, denique qui timendi, aut infra curarum gravitatem sua inertia, vel etiam levitate, ponendi sint. Quippe probitas, atque nequitia, veræ aut fucatæ sapientiæ indoles, libertalis etiam & angusta, & quicquid in rebus publicis privatisque potissimum eminet, per horum affectuum fortunam generi humano dividitur. Ex hac autem contemplatione animorum, justa quædam virtutibus & vitiis merces accedit: Nisi enim curiose in hæc Naturæ penetralia spectemus, sæpe se turbulentum ingenium pro forti atque læto ostentabit: tardus animus, aut inanis, debitum maturæ gravitati aut eloquentiæ suæ pretiũ inveniet: vicissimque jacebit incognita virtus, quam sæpe prima fronte quædam vitiorum opinio, aut imago, infra justi decoris fastigium premit.

Sed ingenium, ut plurimum multo recessu abditum, non utique potest sine longæ prudentiæ sedulitate deprehendi. Ideoque qui ex primis indiciis de hominum moribus ac indole judicare non verentur, ipsi se in longissimos errores plerumque impediunt. Certe, ut in gladiatoria arte nihil periculi plenius, quam si cum homine, cui torvi oculi exerrant, dimicandum sit: (quia quo ictum destinet, de-

flexis,

flexis, ut videtur, in contrariam partem luminibus, vix conjici potest:) ita cum illis acturus, qui suum ingenium, vel arte, vel corporis beneficio prorsus dissimulant, debet longa severaque disceptatione à se ipso quid de illis sentiendum sit exigere; ne, si eos iniquo suffragio, aut inconsulte propitio, æstimet, etiam omnium primus suæ sententiæ pœnas luat. Frontis præcipue imago sæpe inexpertos decepit.

Quam multos truci vultu, ipsoque supercilio timendos, humanitatem credas abigere, quos si propius adire contigerit, jam ex prima colloquii lenitate placatus humanissimos esse non dubites? Alios ipso corporis motu, mensuraque suspensi vestigii, se in superbiam componere putabis, qui ad illam tumoris speciem, vel natura, vel innocenti consuetudine facti, mite ac facile ingenium in omnes humanitatis leges sub hac larva instituunt? Neque in contrarium desunt, in quibus, præter corpus in simulacrum virtutis effictum, nihil quod ames invenias: Nunc quietæ lenitatis specimen quam vultu exhibent, tristissima iracundia corrumpunt; nunc vividis oculis impar ingenium subest: denique, velut insidiis, interdum vitia collocantur sub earum virtutum levi bractea à quibus potissimum divertunt.

Hæc autem tam immensa ac perplexa animorum cognitio non potest præceptis definiri, neque aliter quæri, quam ejusmodi hominis lon-

longo usu, qui tam sua prudentia, quam erroribus in ista arte promoverit.

Illud verò cavendum est, ne ex una virtute, vitiove, de indole atque animo universe sententiam feras. Multi enim adeo feli ci ad disciplinarum aliquam ingenio nati sunt, ut, quamdiu in illa versantur, nulla prudentiæ atque industriæ signa desint: In ceteris autem rebus inepti insulsique, ne bonæ quidem mentis vestigia unquam prodant. Aliis suus dumtaxat nævus ita additur, ut in reliqua vita sapientissimi, in una tamen parte aut studio videantur delirare. Nec ex ipsa quidem consortii, & convictus suavitate, aut elegantia, de ingenio aut sapientia judicandum. Sæpe enim in quotidianæ vitæ consuetudine minus offendunt angustæ indolis homines, quam quos magnitudo Naturæ lætioris laxavit: Dum hi scilicet sibi diffisi timide custodiam sui agunt, vel æterno studio hos publicos mores (nempe ad majora non idonei) consectantur: illi autem capaciori ingenio aut hæc vulgaria minus curant, aut admittunt etiam vitia non raro virtutem stipantia.

Sed nec satis est hos Naturæ impetus vestigare, animos mortaliũ in diversa destinantis. Adhuc aliquid ultra est quo ingenia perficiantur, aut mutentur: nimirum sors vivendi, squalorve, vel dignitas, in quam casu aut virtute unusquisque pervenit. Quot enim ad ingenium rectum ac mite geniti, vitio nimiæ felicitatis ipsi suam indolem afflixerunt? Quot mentiũ læta sublimitas, &, si Fortuna sineret,

in

in exemplum omnis virtutis suffectura, ubi pertinaci egestate, aut Fortunæ iniquitate premitur, suæ præstantiæ oblita etiam in contrarios affectus degenerat? Athenion tamdiu mores ad publicum probitatis exemplum componens, quamdiu in Academiarum spatiis inter famam & centones pro virtute dicebat, nactus tyrannidem statim cum viliori pallio etiam Philosophiam excussit. Abdolonimus quotidianum victum ex hortuli cultu quærere suis manibus assuetus, cum destinaretur ad Sidoniorum regnum, optavit, ut qua modestia inopiam tulerat, ea sceptrum pati posset. Nunc igitur & hos quoque videamus affectus, qui ex conditione fortunarum, & genere vitæ, hominibus accedunt, & nonnunquam enecant mores, quos simplicitas Naturæ nullis obruta cladibus, aut illecebris corrupta tradiderat.

CAPUT XIII.

Diversos affectus esse, Tyrannorum, & legitimorum Principum: Rursus Regum qui successionis jure, & eorum qui suffragiis ad regnum perveniunt. De Procerum, qui apud Principes gratiosi sunt, ingenio.

POpuli qui in neminem jus regnandi contulerunt, licet ab omni nomine servitutis abhorreant, tamen sinceram libertatem non habent. Magistratibus enim opus est, quibus ipsi se tradant, vim publicam, quam

toti genti inesse gloriantur, in paucissimis hominibus adoraturi. Adeo illic etiam, ubi omnes regnare existimes, magna pars servit; arcana rerum lege ita nexus & seriem universi dispensante; ut, ad divinitatis imaginem, unius capitis nervis multa membra temperentur. Paulo illustrius in Optimatum imperio elucet hæc dominandi vis, utique paucos amans; maxime autem in regno, ubi omnia unus potest. Illa autem potentiæ magnitudo, cui Numen arcana vi mortales subesse imperavit, non in illorum gratiam qui ad hoc fastigium legerentur, instituta est, sed in eorum qui parerent. Itaque vel Regum libidine ad voluptatem & ambitum suæ dignitatis utilitatem corrumpente, vel ignoratione populi sua commoda non semper capientis, Regium nomen sæpe in variis regionibus ingenti clade eversum est, ac deinde restitutum. Respublicæ, quotquot olim viguerunt, primum Reges habuere; quibus expulsis, & per veræ libertatis imperitiam, devotis, successit aut cæcæ popularitatis imperium, aut permissa Proceribus potentia, id est, multiplex, pro unico quod expulerant, regnum. Ac ut membra, quæ violentia de naturali sede dimovit, non nisi per violentiam in articulos suos redeunt, ita provinciæ, quæ hoc modo ab optimo genere gubernationis diverterant, prius errorem multis cladibus expiarunt, quam antiquæ, & à se projectæ, rectitudini redderētur. Quippe in illis Rebuspublicis cives multo ambitu provecti, sive armis suum nomen inclytum fe-

fecerant, ſive plebis errore nimis amplis aut diuturnis magiſtratibus aſſueverant, ſæpe occupatæ Reipublicæ vires ad ſe traxere, Regeſque ſe dixere. Sed neceſſaria, in novis omniumque odio flagrantibus rebus, atrocitate terribiles, ſcelere quæſitum imperium adeo fœdaverunt, ut pejus plerique populi de Regibus inde ſentirent, nomenque Tyranni, quod olim inſigne regnantibus, in publicam infamiam odiumque concederet.

Cæterum in eos affectus inſpecturus, quos Regibus Fortuna ſui faſtigii ſuſpirat, non ſub uno velut fato omnium Regum purpuram cogere debet. Diverſæ ad idem faſtigium viæ non unam omnibus mentem injiciunt: ſeque longe aliis conſiliis regere ſolent; qui novas habenas in rudem adhuc ejuſmodi imperii populum moliuntur, quam qui jam aſſuefactis gentibus, tuto, & per ipſarum vota regnant. Rurſus alius ſenſus eſt hominis ſceptrum per ſuffragia adepti (ut in Pannonibus, Sarmatiſque fit, & ipſo nomine Romani Imperii) alius paternas atque avitas opes tenentis cum hæreditate imperandi. Nova regna, nec conſtantia populorum nec adhuc vetuſtate inolita, Principes ſuſpicionibus aſſidue perurunt. Adulari illi ultimæ ſorti, timere Magnates, maxime cum timeri ſe putant: reputare aſſidue, nondum conſtitutas res ſub ipſo Fortunæ motu poſſe quam condi tam facile everti! Neque modo his cogitationibus inquietari quos ad purpuram occupatæ tyrannidis nefas provexit, ſed & quibus inſuetæ regio nomini, atq;

imperio, gentes bono jure traduntur. Acrior tamen in Tyrannos hic pavor; quod sive Rempublicam oppresserint, vindices libertatis Optimates timeant, (quos antea sibi pares ægre servire non dubitant) sive in regnum invaserint, iis expulsis quibus illud debebatur, populum in veteres dominos pronum, assiduæ cogitationis molestia sibi fingant. Itaque nec amicis satis fidi sunt, quod, ad notitiam consiliorum admoti, sciant quoque, à quo latere sua tyrannis peti possit, & lædi; & fidem in nemine expectant, quam ipsi violarint. Palam tamen, & ex composito, subornata benevolentiæ materia, integritatis famam, amorisque in Rempublicam ambiunt. In egenos liberalitatis effusæ. Ultores vitiorum quorum ipsi exemplum fecerant; legum denique optimarum, onerumque publicorum, ad civitatum ornamenta, vel auctores, vel vindices. Ita præsentem invidiam, & apud posteros infamiam, amoliturі. Hoc modo Tyrannus ut plurimum sortis suæ, non ingenii, vitio peccat, aut necessitate probus est. Illius animus, immodice austerus; & blandus intuitus, erectus ad omnia, præsertim quæ formidat; sinceræ voluptatis ignarus, cujus spe diducitur; vano decore atroces molestias permulcens, velut fuco, & ipse sibi imponens. At justus Rex, seu comitiis, seu sorte nascendi, admotus imperio, ipsa majestatis conscientia elatus, minus in ignobiles metus, aut scelesta remedia, demitti consuevit: etiamsi turbulentum forte tempus, & populi nanci-

scitur

ſcitur inſaniam, cæteraque quæ Tyrannus ſemper timet. Et hi quidem qui ſuffragio debent fortunam Principatus in ſua familia non hæſuram, adhuc aliquo modo privati, nempe qua eos poſterorum cura tangit, publica commoda non videntur tam vera totaque diligentia procurare, quam qui ſuum jam à majoribus regnũ etiam nepotibus adornant. Itaque illas curas, quæ populo debentur, privatis ſuorum affectibus impendunt excuſabili pietate, modo partita mens ſe utrimque reſpiciat, ita cognationis memor, ne obliviſcantur & regni. Quod ſi aliquem forte ex ſuis ſpe votiſque in ſucceſſionem regni deſtinant, tunc pretio & adulatione emenda ſuffragia, tunc omittenda vis, & veluti ſupercilium majeſtatis. Ita ſerviet per occultam ſolicitudinem animus, iis ipſis à quibus publicæ venerationis cultum accipiet. In has ſuæ familiæ curas ſæpe periit abſumpta eorum ſedulitas, qui publicis antea virtutibus imperare meruerant; Nonnunquam & in pejora rapti ſuos mores corruperunt, veteris odii aut æmulationis memoriam exercentes: cum ſcilicet quos iniquos ante experti ſint, quorum prona ad regnum ſuffragia non habuerint, ex animo minus delent; novaque potentia, & ſeipſam nondum capiens, in ultionem intumeſcit.

Quod ſi nulla ex his ægritudine laborant, illos tamen ut plurimum ſolicitat magna ac memorabilia audendi cupiditas; ut per ingentes illas res ſibi ſuiſque temporibus apud poſteros nobilitatem dent. Tam hi autem

impetus incommodi publicis rebus, quam u-
tiles eſſe poſſunt. Nam ut in pomis bacciſque,
coacta, & præter aſſueti temporis legem ma-
turitas, inſolentia quidem rei jucunda eſt; cæ-
terum ipſæ arbores, medicamine, aut admo-
to æſtu præcipientes maturitatis tempus, hoc
edito ſpectaculo marceſcunt: ita publicis re-
bus, & præſertim gravioribus quidam ordo di-
ctus eſt, quem qui pervertunt, ſalutem provin-
ciarum videntur enecare. Nihilominus Reges,
qui per comitia id nomen adepti ſunt, dum
æterni nominis ambitione flagrant; aut te-
mere externam militiam, aut intra patriæ vi-
ſcera novas res eſſe molitos omni ætati con-
ſpexeris: ex ſua audacla, & periculis ſuorum,
famam comparaturos, forte etiam æſtimantes.
Pauci cum Polonorum Rege, Stephano Bat-
torio, quid agant, non ex ſe, ſed ex ſalute pa-
triæ metiuntur. Extat ſententia illius, efficax
ad tanti animi imaginem: Efficiam vero, di-
cebat, ut intelligat Orbis quam præſtet Rex
ſuæ virtutis merito in tantum faſtigium à vo-
lentibus provectus, iis Regibus quos invitis
populis jus ſucceſſionis obtrudit.

Reges autem, in quos veriſſime hoc ſumæ
majeſtatis nomen eadit, perpetuam potentiã
quam à parentibus acceperunt in ſtirpem
tranſmiſſuri, jam non ſuffragiis populorum
obnoxii à quibus olim omnia habuere, longe
alio genio videntur ad regnandum inſtitu-
ti. Sed hanc mentem illorum, ſe ipſam uni
Numini debentem, explorare, fortaſſis ſacri-
legæ ſapientiæ eſſet, neq; fas nobis deprehen-
dere

dere illos motus, quos ad gubernationem Orbis, & mutationem rerum, ac præcipua humani generis fata, illis divina vis ingenerat. Quærant licet curiosi, an sit utilius Reges à puero in sceptra venire; & huic magnitudini assuescere, tanquam simul secum natæ, quam sub paterno cognatove imperio adolescere, tantæ demum fortunæ hæreditatem adituros: Num pacati, nec quidquam detrectantis populi obsequium, frangat mollitie Regum animos tam secura potestate luxuriantes: an potius ille amor civibus Regem, veluti patremfamilias carissimorum domesticorum officiis conciliet: Denique si aversis civium animis bello occupatus fuerit legitimus dominatus, utrum post victoriam Princeps odio contemptuque grassaturus videatur; an vero experta pericula, nec aliter quam gravius reditura, eum ad alternam placendi solitudinem deductura sint: Utrinque argumenta exemplaque non deerunt, quæ (per vicissitudines mortalium rerum) quamquam sub iisdem sæpe causis non eosdem tamen exitus sortita sunt.

Sed frustra est hæc Numinis consilia explorare. Sit à curiosis cogitationibus intactum Regum culmen, ac, ut arcana in sacris vetustatis, non nisi ad adorationem suspiciatur. Nam optare bonos Principes pietas est, damnare etiam nocentes religio. Ac cum præterea non tam ipsi se regant, quam ducentibus fatis permittant, (quæ per illorum effectus Imperiorum inclinationes & incrementa constituunt) omnis ars atque pruden-

tia inspicientium in eorum genium, & de illo conjicientium, sæpissime fallit.

Primus ab hoc summo fastigio gradus est Optimatum, tam horum in quos divisis Regni curis Principes acquiescunt, quam eorum qui summa dulcique amicitia eorumdem Principum animis inhærent. Per utrosque, veluti ostia fluminum ad ingens pelagus pertinentia, vota civium spesque feruntur. At ipsi diversis rationibus ad magna producti, ne iisdem quidem studiis nituntur. Illis igitur qui flore ætatis, vel generis sorte, aut vivendi discendique comitate, se eximie Principibus commendarunt, institutus ad placendum animus esse solet; quem scilicet propriis affectibus negatum, domini ingenio comparant. Mirum quidem, artisque plenissimum hoc genus servitutis, vilem demissumque animum interdum adumbrans, nunc procax liberumque ingenium. Interdum voluptatem consectari, jocis ludisque incumbere, fœcundissimi laboris instar est. Etiam supercilio in dominos uti, & pene regnare (modica tamen nec longa contumacia) Principes haud raro accendit, quam amare volentes tam amari. Quippe Proceres in tam altum lubricumque producti, si Dominum mollis animi esse cognoverint, nec earumdem voluptatum consuetudinem ferentis, parce suos aspectus, jocosque, aut quicquid in ipsis illi placet, indulgent; ita dispensante prudentia, ut amor sæpe, & per intervalla, incitatus, nec fastidium sui faciat, nec torpore aut oblivione deleatur. Quod si

Prin-

Princeps facilis quidem sit in diversos affectus amicosque transire, sed quocumquè se applicet, ut brevi, ita cæca & vehementi amicitia incumbat; qui ab eo amantur, memores inundari se altissimo æstu, sed in suum Oceanum stata mutatione redituro, quam avidissimis pectoribus de illa felicitate bibunt. Neque enim lassare hunc amorem flagitatis muneribus timent, qui etiam, nisi tempestiva celeritate excipitur, ut vina ætatem non ferentia, inutili veterno consenescit.

Longe alia ratio cum Principibus ineunda, qui amoris torrente non perditi, illi suavitati, qua ad amandum impelluntur, consilium quoque addunt. Nam hæc vera, &, si merearis, perpetua benevolentia, ut nunquã omnia, ita semper aliquid poterit; nec tam spolianda illa arbor, quam carpenda cum delectu, scilicet in proventum reditura. Igitur ejusmodi Dominis gratiosi Optimates dare se totos solent, nec unquam in amando majestatem dediscentes mitigare obsequio; jus libertatis in loquendo, aut monendo, verecunde usurpare; sæpius meminisse, hos esse Principes, quam se amicos. Iis autem ut est prima & assidua cura, locum quem propitiis gratiis obtinuerunt semper insistere; ita proxima solicitudo, opes interim cumulare, præfecturas, aut perennes inire magistratus; Ut, si à tanto apice excidant, saltem felix pristinæ potentiæ monumentum ad reliquæ vitæ securitatem duret. Qui verò vel suorũ immemores, vel Fortunæ confisi, illas opes, & tam splendidæ amicitiæ quæ-

quæstum nihil parcente luxu aut incuria consumunt, dignissimos putes qui intempestivum tandem ludum, egena senectute, inutili pœnitentia damnent.

Est & cautio Proceribus illis ingens, & quæ sæpe negligentes pervertit; non se Domino anteferre, in rebus utique quibus ipse excellere aut credit, aut contendit. Subtilitatis gloriam amat, eloquentiæ, fortitudinis, venaticæ artis, militaris peritiæ: Non vereatur concedere etiam qui sentit se victorem: ne Princeps in æmulationem exardeat, quæ amicitiam extinguere solet, & præterea pervicacibus odiis fœde sævire. Sæpe enim non leni modestaque ambitione, ac nec pro materia, occupatus Principum animus, ejusmodi gloriæ cupiditatibus incumbit, doletque à palma excidere. Nec est aliud, quo certius sibi dominorum animos purpurati isti parent, quam si eos mirari assimulent; sed cum arte, & quæ fidem inveniat. Non enim iisdem adulationibus omnes patent. Ut quisque Principum aut sibi maxime virtutis est conscius, aut vana credulitate elatus, potissimum iis blandimentis decipi amat, aut potest; tot omnium votis ad placendum laudandumque coëuntibus, expugnantibusque verecundiam de se magna credendi. Nec minor ars extorquendæ benevolentiæ, est amoris simulatio, quadam Venere insinuante officiosam gratiam, & pares affectus reposcente. Adhuc vivit, adhuc tantæ Fortunæ præmiis incumbit, qui incipientem domini caritatem ejusmodi casu feli-

feliciſſime fovit. Princeps cum equo in itinere prolapſus, afflicto latere, febriculæ horrore tentabatur: ipſe triſti perculſoque, ut videbatur, vultu, tota nocte inſomnis aſtitit. Sive ars, ſive pietas fuit, ita domini animum permulſit, ut nemo deinde gratioſior haberetur.

Nec dixeris ejuſmodi felicitatis arbitrium (qua tot veluti rivalibus ſummas illas amicitias ambientibus, pauci quidam ſuis votis potiuntur) uni Fortunæ credi. Nam ut illa ſua ſponte non paucos Principibus conciliat, ita multi artificio & calliditate deſtituti de tanto faſtigio ſolent excidere: Ut quidem Fortunæ interdum eſt, ad hæc culmina quos placet ſubvehere: plerumque autem prudentiæ, in ea felicitate poſitos poſſe ſervare. Ideo autem formidoloſior res eſt hoc gradu prolabi, quia ad tantæ amicitiæ ſacramentum admiſſi, vix poſſint ab eo veſtigio niſi in odium, aut certe faſtidium, recidere. Non tam quippe abolere amor ſolet, quam contrariis affectibus marceſcere.

Hi verò Optimates, per quos Princeps præcipua momenta Reipublicæ procurat, quibus externas res, atque civiles credens, in arcanis conſiliis potiſſimum fidem habet, dignitatis ſuæ nervos longe ſolent in alios concentus temperare: ſcilicet ad ſe ſic trahere, ac propemodum ſuas facere, altas illas, & ſalutis omnium curas, ut non tam Republica egeant, quam ſuis officiis deinde Reſpublica. Hoc autem aſſequuntur, aſſiduo in hæc negotia

ſtudio, cæterorumque, ac nonnunquam ipſorum Principum, ingeniis ab intima illarum rerum cognitione, quam maxime poſſunt, excluſis. Nam tunc quidem tutiſſime omnia poſſunt, cum Principes ſuarum rerum ignoratione & credulitate in ipſos laborant. Sed ignari ſuæ famæ veras voces non ſæpius quam ipſi Reges exaudiunt. Non peculatus, non ſuperbiæ invidiam, non cætera facinora, ſi quorum infamia graves ſunt, licet publica indignatione jactata, ante de ſuis penetralibus emanaſſe cognoſcunt, quam ipſo pondere obruti, ſimul ſe eſſe inviſos, & caſtigari intelligant. Vultus ipſis ut plurimum ad gravitatem compoſiti; non promiſcui acceſſus, brevia alloquia, tædiique aut majeſtatis ſpecie vibrantia. Inter hos pauci, nec negotiis confuſos, nec marcentes ſuperbia vultus ſervant. digni hi quidem laude; ſed nec cæteri accuſandi, qui mores ex dignitate inſtituunt, & fortunæ ſuæ accedunt. Quippe neceſſaria quoque interdum eſt ſublimis hæc majeſtas, & de populi commercio excedens, in illis utique hominib⁹ per quos Reges præcipua ſuæ poteſtatis momenta exequuntur: cum maxime hæc aditus loquendique ambitioſa difficultas reverentiã conciliet, quo freno cohibentur vulgi animi, aut timere aſſueti aut ſpernere. Sed & illa ſtrictæ frontis aſperitas, ſive faſtus eſt, ſive juſtæ potentiæ indicium, indulgeri facillime illis poteſt, qui in tot curarum præmium hoc honoris potiſſimum ac reverentiæ ſpecimen habent. Etiã perpetua negotiorũ ſerie & faſtidio

attri-

attriti, non utiq; possunt eosdem semper vultus, nil mutata aut afflicta serenitate, obtinere.

Quid, si illa potentia, simulque juvandi ac fallendi solertia, in impias mentes inciderit, ac dum se suaque respiciunt, publicæ interim salutis oblitas? tunc, licet in suis flagitiis virtutẽ solertissime adumbrent, tanquam rei domesticæ negligentes, & unum Principem, remque communem, videantur respicere: interim autem negotia eo flectant, unde potissimum suæ dignitati incrementum aut incolumitas allucebit? Si impeditis Principis rebus plurimum possunt, dum eas omni diligentia videntur exsolvere, novis nodis colligabunt, & veluti superfusa caligine imbuent. Quod si in placida utcumque Republica securius regnant, tunc etiam necessario oderint motus, sinentque sui temporis pacem in occulta malorum semina adolescere, & nepotes fortasse perditura. Quæ denique Reges suffragiis ad sceptrum vocatos, hos quoque Optimates, cupiditates torquent: subita utrimque potentia, nec ut plurimum in sobolem transitura.

Quis eos igitur non miretur, qui in hac immensa potentia tam facile tantoque præmio, si vellent, peccaturi, tenere vestigium tamen possunt, rectæque virtutis meminisse? quales in generis humani subsidium aliquot omni ævo ad hanc orchestram subvehuntur, in se rigidi, candidaque & innocente gloria omnẽ ambitum Reipublicæ donantes: Sed nec ejusmodi viros illa probitas ab invidia præstare tutos solet. Nam ab ipso dignitatũ lubrico (cui

dumtaxat pauci satis fortes insistunt) vitioque sociorum, sæpe eorum virtus infesta est: Neque maledicorum licentia amat ab illis culminibus abire, in quam potest meritissimo sæpe indicio, nunquam autem sine suspicione, grassari.

Fructus porro tam ambitiosæ dignitatis eximius, quod tuti, & extra teli jactum positi, cæterorum in se invidiam contemplantur, iis quoque ad se colendum coactis, quos sciunt non aliter quam à maligno pectore, & æmulationem celante, imaginem benevolentiæ extorquere. Nam hæc admirationi conjuncta invidia, & in solam felicitatem exerta, nescio quo sensu ambitiosæ voluptatis solet hos ipsos quos petit permulcere: Quippe eos magnitudinis suæ admonens, & humilitatis cæterorum.

Est & eorum alia, sed multo præstantior, in gerenda Republica prærogativa, posse magnis & virilibus ingeniis, quæ rei familiaris angustia aut aliæ difficultates premunt, propitiam manum dare, & veluti adesse Naturæ imploranti. Quod ut illi facere est decorum, ita nec impune possunt omittere, scilicet vel tacita indignatione bonorum castigari, vel assidua exprobrantis virtutis imagine apud se hanc culpam luentes: Cum enim hoc ipso attolli meruerint, quod aut sint, aut credantur, primæ illius & prudentis industriæ viri; quid morantur suam sortem agnoscere, & ingenii similitudine junctos cognata caritate

com-

complecti? Nec ignorant qui ii ſint, aut unde petendi. Nam ut omnium animalium oculi, niſi cæcitate damnati ſint, ſui generis conſortes & vident & agnoſcunt; ita animi caligine exuti, in ingentis judicii felicitatē diffuſi, ſuæ ſublimitatis ſocios non dubia contēplatione deprehendunt. At nec dicant ſe multitudine hujuſmodi[ingeniorum] premi. Iis omnibus neq; ſe, neq; rempublicā ſufficere poſſe. Bene conſultū generi humano, ſi tanta præſtantiū animorum meſſis eſſet, ut, diſtributis inter illos rerumpublicarum negotiis, ſupereſſent adhuc vacui aliquot ſuperfluo & inutili munere à Numine Orbi donati. Multo parcius cum felicitate hominum actum; rarumque in omni ætate ac populo fuit altum ingenii acumen, purum, aptumque omni vitæ cuicumque incubuerit, excultum diſciplinis, exerta fortique verecundia natum omnia nec quid nimis audere. Illas mentes cum Optimates vocant in publicæ felicitatis partem, ſeipſos quidem primum, quaſi illius genii participes, cōmendant, tum Reipublicæ nervos addunt, nūquam pulcrius quam à ſapientibus gubernatæ. Sane ut artium, quæcumque eminent, famā, multitudo artificum, & imperitia ſæpe afflixit, pleriſque ad ea, quæ promittunt, rudibus, ſed vanum modo nomen quo commendentur quærentibus: Ita ſapientiæ gloriam, atque ſcientiæ, haud raro indigni homines, nec quid minus quam cum Muſis aut prudentia loquuti, corruperunt. Sed incumbit ſummis hominibus fictæ & adulteratæ virtuti illudere:

veram autem industriam, imperitorum præjudicio non obrutam, à justissimis præmiis non arcere.

CAPUT XIV.

De studiis Aulicorum. De diversis generibus & affectibus egenorum; itemque divitum.

PRæter hæc duo genera Optimatum, jam propitia Fortuna felicium, ingens est in Regiis multitudo; novi atque patricii, omnis census ætatisque homines, illic opes, famam, amicitias, quærentes. Et hæ quidem Principum domus, licet ad speciem publicæ hilaritatis luxusque compositæ, nunc choreis exultantes, nunc ad mutationem ludi venatico sudore confusæ: plenæ honoribus, omni vestimentorum pompa & epularum spectabiles: singulis, qui in iis agunt, magnificentiæ specie adornatis, & plerumque suam sortem supergressa luxurie: Tamen diligentius intuenti videbuntur nundinarum instar esse, ubi homines laboriosissimū negociationis genus exerceant. Quot artibus quotque molestiis constet hæc vita, quot curas simulatio miserrimæ frontis obducat, ne ii quidem satis dixerint, qui diu suos ambitus illis malis luerunt. Neque ullus in hoc freto portum meretur, nisi qui adeo intelligat sibi curam laboremque assiduum esse debere, ut hæc ipsa, quæ in ejusmodi vita (ut solet) molli jucunditate blandiuntur, in severos usus flectat, & semper in illis

illis deliciis inveniat induſtriæ curarumque materiam. Nam ut acerrimus quiſque labor ſæpe ad oblectationis dulcedinem manſueſcit; (ut cum immodica venatio, aut ſtudia plus juſto pervigilia, acrem animum, nec habenas ſcientem, delectant:) ita ludus etiam omnis poteſt ſeveriori intentione temperari, ut divertat in juſti laboris gravitatem. Igitur illa remiſſio atque otia, quibus aularum luxus vibrat, non tenent eorum prudentiã, qui minus egeſtatem ambitumve expleverunt, ne, inter hæc fugitivæ felicitatis ſimulacra, obliviſcantur, ſe felices nondum eſſe, omittantque Fortunam, quæ ut plurimum non ſe tradit, niſi in mercedem impigræ fortiſque diligentiæ.

Quæris itaque, quo vultu aut quo more illas Seirenes excipiant, ne vel auditæ noceant, vel ſi ab iis ruſtice contemnantur, hos proſcribant tanquam intempeſtive Philoſophos: Nõ opus eſt truci vultu, barbariſque præceptis. Si ejus conditionis ſunt, ætatis, habitus, ut per has pompas & lepiditatis nomina felicius credant emergere, tunc arte hanc magnificentiæ ſpeciem adgubernant, quæruntque comitatis publicam famam, ad illum quoque luxũ ſuam larvam inflectunt qui potiſſimũ Principi placet. Sed nec egeſtis patrimoniis longæ ſpei miſerias emere debent, nec frangere animũ lenocinio tam lubrici motus, & voluptates imitantis: qui inter hæc aſſidue monendus eſt, ſe venationi non prædæ incumbere. Cæteri autẽ qui ad hanc deliciarũ ſpeciẽ non eadẽ fortuna invitantur, (ſeu corpore ſeu morib⁹, aut generis

forte,

forte, ad eam incommodis) illo errore se capi non sinunt, qui sæpe incautis persuasit, non posse fortes esse, aut in Aulæ cultoribus numerari, nisi qui emineant per audaciæ titulos, vel omnem otiosæ voluptatis luxuriem. Sciũt, alios & securiores aditus illic ad opes honoresque per ingeniosam virtutem aperiri. Quippe consciis hominibus suæ sortis, ac indolis, eique absque fuco aut superbia obsequentibus, multo certiorem apud Principes reverentiam esse, quam ambitiose effingentibus mores, quos suo censui corporive Fortuna negaverit. Hanc igitur moderationem illi prudentes tenent, ut, qui ad istas illecebras, velut ad aliquam artem, coacti sunt, his utantur, non fruantur: quos verò Fortuna tam luxurioso sumptui non damnavit, has, si placet, ad sobriam voluptatem delibent, sed veluti in requiem curarum graviorum, magisque ut spectent, quam ut ipsi impleant scenam: his denique quibus jam facta res, sive sua sedulitate, sive majorum, fas est consectari pares illas suo fastigio voluptates.

Neque mirum; si hic ad magna sint inepti, quos velut aliquo carmine attonuerit ignava & se unam contemplans luxuries; cum non alii magis vitæ, quam quæ in regiis ducitur, necessaria esse soleat vigil quædam nihilque omittens sedulitas. Nam ut plantas arboresque exigua semina concipiunt, & modico saltu ingentes fluvios emetimur in fontibus: ita sæpe ad felicitatis incrementum in Aulis sufficiunt parva initia, & quæ oculos facillime

lateant,

lateant, ludo aut odio intentos. Metellam jam imperantis Syllæ matrimonio conjunxit, quod theatrum pertransiens, & ad sedentis humerum leviter manu nixa, addiderit, velle se cum tanto viro in felicitatis partem venire. Adhuc jacenti Mario primos animos addidit fortuita Scipionis oratio, illum ad militaris scientiæ fastigium, velut aliquo vaticinio, destinantis. Scivit enim audientium animos illo præjudicio sibi paratos acerrima diligentia servare, nascentisque illinc famæ magnitudinem implere. Adeo sæpe levi, subiroque susurro, admonemur commodi venti, qui, si audiamus, navem impellat ad vota supra spem ac penè invidiam sublimia. Illos juvit viro illustri occurrisse per soluta & incuriosa gaudia diffuso, & ad primam quæ obvia fuerit amicitiam aperto: hos aut sententiam aut jocum tempori invenisse: indicium fortitudinis vel industriæ temere elapsum, aut laudatio fortuita, nec juvare credentis sæpe grandis auxilii vicem obtinuit.

Est igitur in dignis hominibus, qui Regiam propitiis fatis colant, non præceps animus, non impatiens lentæ ac multiplicis spei, sed compositus, semperque in Fortunam intuens, ne incuriosos effugiat, si quid illa etiam perplexe annuerit. Sed nec expectant in otio, donec ultro illa felicitatis semina occurrant. Magnis artibus juvant fortunæ favere volentis industriam: quarum fortasse præcipuam dicas, quamplurimos amicitia complecti, aliquem autem mutuo cultu demereri ex iis, quos

Prim-

Princeps ad gratiam primæ familiaritâtis admoverit. Nã & illa ſuccreſcendi ratio apertiori invidiæ eſt ſubducta, & ſæpiſſime regni opes minus Regis quam ſuorum amicorum beneficium fiunt. Sed ſit ille cui ſe addicunt ejuſmodi qui clientes publicis commodis poſſit attollere. Privatas enim opes neque volent purpurati effundere; nec, ſi velint, tanti ex illis rivulis æſtus exudent, quanti ex ipſorũ Principũ mari.

Ex his illum, quem ſibi propitiaverint, nolint fatigare frequenti aut inutili voto, ne jam ei graves ſint vel ipſo conſpectu, quaſi novam ſubinde per preces moleſtiam allaturi; aut temere, & in exiguis rebus favore conſumpto multum ipſi debeant (utpote ad preces innuẽti) parumque Fortunæ. In fabulis quoque videmus illius prudentiæ expreſſam imaginem. Neptunus Theſeo filio tria optare indulſerat: ſanxeratque ſumma religione deorum in iis compotem voti fore. At ille bis experta jam numinis fide, cum reſtaret ultimum munus, adeo non prodegit certum nec rediturum beneficium, ut inter Plutonis vincula, cæſoque Pirithoo, non invocaret Patrem ad promiſſæ opis officium, timeretque (quaſi aliquid ulterius morte eſſet) tanto pretio ſalutẽ redimere.

Eſt & alius in Regiis labor multa utilitate ſpectabilis; verſatilem animum in diverſa componere; & motus affectuſque, quicumque juvabunt, ſaltem in ſpeciem, induere poſſe: quod vix tamen commode ullus unquã perfecerit, abſque ſedula auſteraque diligentia, aut ſummo in ſuas cupiditates imperio. Ea arte multis homi-

hominibus parta res, atque decus: sive in liberis civitatibus, in quibus una virtute aut vitio tot dominis non placebis; sive in Principum familiis, ubi non modo simulatio ad eorum studia flectenda est, sed etiam ambiendi qui gratia apud illos excellunt: quos sæpe varios ingenio diversis obsequiis mitigabis.

Hæc & similia anxiæ diligentiæ studia sunt illorum quos spes & præcepta rectæ prudentiæ tenent in aulis; ceterum eadem aut illic non videt, aut pejore quam cæcitatis malo juventus inconsulta aspernatur, & sæpe parentum indigna laboribus, à quorum opulenta modestia luxurioso & mox egeno ambitu divertit. Illis pulcrum ipsum Regiæ nomen, & in proceribus numerari credo, maxime quia hæc prima libertas est à scholis aut magistrorum supercilio exeuntium; neque desunt, qui hos novitios ad inexperta vitia propellant. Quod si illos perfunctorio Principis nutu, aut verborũ comitate, beari contigerit, tunc vero solutis superbo gaudio articulis pene labare: qui adfuerint, quos tantæ gratiæ testes habuerint, vix se tenentibus oculis perlustrare. Sed maxime lasciviæ ludorumq; famã amant, quasi in nobilitatis, & quidẽ jam virilis, indiciũ. Nec pro sua se fortuna, sed ex Magnatũ sumptu, regunt. Ita cursum supra se euntiũ æmulati, nec vestigiis tantis pares exhausto spiritu deficiũt. Hinc interim alieni acerbitas æris, & indigni questus in Principes ab his ipsis qui peccarunt: quasi suorum omnium ingeniis sapientiam possint infundere, debeatve sacrũ ærarium, & per hoc

Res-

Respublica, tantæ libidinantium insaniæ pœnas dare. Sunt non in Regiis modo, sed in omni genere vitæ, diversa quam divitum tam egenorum ingenia: Egenos autem putem, non modo quos inopia ad vestium ciborumque miserabiles curas adegerit, sed quibuscumque opes desunt ad illam quam institerint vitam, & à cujus claritate, nisi pudenda confessione paupertatis, non possint recedere. Igitur ex inopibus aliqui apertis doloribus gemunt, & queri de iniquitate suæ sortis, quam excusare aut tegere eã, malunt. Ita magno calamitatis solatio, palam possint fortunã objurgare, fugiuntque majus inopia malum, simulare divitias. Etiam assuescere incommodis suis possunt, professique laboribus remediũ quærere in ægritudinem quam non tegunt. Et hi quidem sunt, vel humilitate parentum ita facti, ne ad egestatem erubescere jure possint: Vel (quod vitiis penè annumerem) iniquitate Fortunæ velut verbere domiti, nec spirare altius ausi: Vel denique pulcro rerum humanarum contemptu; nequaquam eam sortem indignati, in quam à fatis collocantur, & magna regere idonei, & in parvis non dejecti.

Est aliud egentium genus contumaci Spartanaque patientia ictus Fortunæ ferentium. Hi anxios animos, curisque divulsos, læti vultus imagine obducunt; visi quoque sibi felices, si hoc aliis videantur. Ita ad suarum miseriarum silentiũ obstinati, verecundiæ pœnas luunt, de publica soliciti fama, nec de domesticorum voce securi, quibus hæc privata vul-

vulnera magis patent, & interdum ferenda ſunt. Qui ex illis inopibus in vicino opem vident, & certa (quod interdum ad obſeſſarum urbium pertinaciam ſat eſt) auxilia, ubi aliquamdiu paupertatem ficta hilaritate contexerint, non modo non ſimulandi ſuperbiæ, ſed ingentis virtutis conſcii, dignique ſunt in quorum auxilium felicitas feſtinet. Hi vero qui in ſua paupertate, perpetui ſupplicii imaginem quidem vident, vix aliqua expectatione Fortunæ ſpem ſaltem ſubvehente, poſſunt tamen in hunc modum ſuas opes diſpenſare, ut inter domeſtica mala ſemper ad hanc publicam divitiarum larvam ſufficiant, miſeratione prorſus digni, illum ambitum, quem tot anguſtiis emunt, certe abſque invidia habent. Sunt denique, quos, tanquam in extemporaneis torrentibus aquæ, ita opes per hanc inanem & ſuis rebus imparem magnificentiam, tandem in totum defecturæ prætereunt. Ingens illorum animis ſupplicium ſubeſt, & amentia ſua dignum, neque eſt alius majoris piaculi furor, quam nolle de certo exitio declinare matura confeſſione tuarum fortunarum, quas dum ſumptu non diu ſuffecturo vis à populo ſummas credi, in perpetuum ſic affligis, ne vel poſſint in mediocribus deinde conſiſtere: Hic Magnatum juvenumque præcipue error eſt, in paternas ſuccedentium opes, acerbis adhuc ingeniis, & neſcientibus frugalitatem, vel ſupra rem fortunamque majorum ex profuſis divitiis quærentium famam.

Iis animus longa tabe inquietus, & ſæpe ab ea quam præfert, magnitudine excidens; quippe vix illa humilitas, ac nonnunquam fraudis genus, in quod non ſe ſecreto dimiſerint; ſi inde intercipi nummi poſſint, quos poſtea publice per turbinem inconſultæ temeritatis profundant. Neque quidquam periculoſius, quam aliquid publicum illis ingeniis credere, omni pretio redimentibus inopiæ moram, quam anxia, ſed pœnitentiam abnuente, ſui erroris notitia ſemper expectant.

Nec pauciora ſunt in opulentorum ſorte quam egenorum diſcrimina. Quidam ſcilicet in cumulatas à majoribus opes naſcuntur. Senſim alios divitiæ attollunt, docentque paulatim eſſe felices. Horum utrique nec ſe mirari ſolent, nec immodice exultare, ſcilicet per ipſam conſuetudinem penè fracto quotidianæ lætitiæ ſenſu, quæ & nunquam nimia eſt, ubi per gradus expirat & aſſurgit. Sunt denique qui repente prodigentis felicitatis munere inundantur, uno curriculo viam in cœlum è terra emetiti. Et hi, inaſſueta dulcedine ſui quoque obliti, deducuntur in ſuperbum ſortis illius de qua exiere contemtum.

Nuper fuit ut ejuſmodi animum adhuc recentibus bonis ebrium liceret contueri, & viſa res quæ referatur digna, quoniam ex unius pictura plurimorum imagines poſſunt effingi.

Adoleſcentes duos earumdem Scholarum commercium non vulgari neceſſitudine conjunxerat. Nomen huic Mellæ, illi vero Cœpioni, in cujus patria hæ Scholæ, amoriſque

exordium. Exactis temporibus quæ in ejuſmodi ætate literis dantur, receſſit in patriam Mella, arctis primum fœderibus in æternitatẽ amicitiæ cum Cœpione compoſitis. Nec virilia deinde ſtudia huic adoleſcentiæ animum mutaverant. Crebris literis, invicemque arcana prodentibus, veteris amicitiæ conſuetudinem alebant. Interim Cæpionem inopinata hæreditas in altiorem extulit ſortem. Et Mella in Cœpionis patriam quibuſdam negotiis vocatus eſt. Quem ut Cœpio adventaſſe audivit, non tam amicitiæ memor, ſed teſtem felicitatis habiturus, haud mora viſere properavit. Mellæ ſincerus amor erat, nec paribus machinis expugnatus à Fortuna. Fit igitur bona fide obvius Cœpioni, amplexumque ſalvere multum jubet, & cætera quæ poſt lõgi temporis abſentiã primo impetu amici meminerunt. At Cœpio tardos oculos graviter adgubernans, arguta quoque voce, tanquam diducere timeret compoſiti oris formam, penè occepit modulari. Invitatus in triclinium ſuccedere, ad quod, ut in modicæ fortunæ domibus ſolet, utcumq; anguſti gradꝰ ducebant, Quid tu, inquit, Mella, in carcerẽ me an thalamum rapis? Offenderat Mellam tam contumax majeſtas Cœpionis, ſed ne ex adverſo quoque peccaret, ſe in conducto habitare reſpondit: Limen, gradus, triclinia, advenis tã toleranda locari, quã utenda In cubiculũ pervenerant, cum Cœpio in lectũ negligenter procubuit, frontemq; permulcens, iterum incommodos ædium gradus ruſtica urbanitate deriſit: elicuitque indigna-

tionem

tionem Mellæ, quam tamen (veluti Cœpioni annueret) alio risu texit. At ille ubi cubiculi cultum circumactis oculis, tanquam perfunctoria gravitate, lustravit, convertit ad ipsum Mellam vultus, visisque ocreis, Equum vero, inquit, habes, an potius equos? Iis quidem est pretium qui à vobis advehuntur, nec aliis pernicius fugam cervorum in nemoribus meis premo. Abnuente Mella sibi patrios equos esse; quippe avectos quidem à se, sed nescio qua tabe sub inassueto cœlo interiisse: Cur igitur, refert, ocreas geris? Mella contemptim, has sibi in hiemem esse quæsitas. Hic Cœpio: Rheda autem, quam sub primo liminis tecto vidi, scis cujus sit? Cum suam Mella assereret, At tibi (ait Cœpio) negabas equos esse. Patrios negavi mihi esse, inquit Mella. Sed me putas tantæ urbis compita peditem posse obire? Germanicis ad rhedam equis utor. Bigæ ne, subjicit Cœpio, an quadrigæ rhedam hanc trahunt? Jam fastidium indignationi accesserat. Sed voluit Mella in totum huic scenæ sufficere. Itaque placide, se bigis vehi, dixit: nam quadrigas illis beatis, qualis erat Cœpio, relinquere. Dic autem, inquit Cœpio, Regi tuo sæpe ades? quis agri tibi modus? num habes tui juris oppidanos? Ad hæc Mella penè professo risu, nihil aliud quam se majorum fortunas ita regere, ne aut illis dedecori, aut exitio posteris vivat. Iterum qui annui census essent, importuna sedulitate rogatus, dixit hos sibi, & interdum amicis, sufficere. Hinc se divitias potissimum me-

m etiri. Sed cum obrui tot quæſtionibus tæderet, tandem onus reſpondendi in cupidiſſimũ Cœpionem rejecit, cœpitque rogare quot domeſticis ad familiaria obſequia uteretur, tum de equorum numero, & quã eſſet in Aula gratioſus. Nec ille de ſe moderatior, quam in alios prudens. Sed præcipue de ſtudiis Aulæ egit. Procerum multos ineptiſſimum genus eſſe: Hos ſe non multum operoſa calliditate tenere: alios ſuæ fortitudinis gloria capi: jam bis enim deſcendiſſe in arenam: alios gratia qua apud Principem valeret adductos, quicquid in eis eſt in amicitiæ pretium polliceri. Stupebat attonitus Mella, tantæ dementiæ verba niſi à furioſo poſſe effundi. Tædio igitur in admirationem, & voluptatẽ, verſo, inſtare acrius cœpit, & ſponte ruentẽ, per inſanas quæſtiones præcipitare. Forte modica quies erat, utroque poſt tot deliramenta in ſilentium compoſito, cum Cœpio, tanquam acri ſubeunte memoria, exclamat: At quam putas ingens eſſe ferarum deſiderium canibus meis; Nam hos vetui in ſilvam me abſente produci. Accipitres quidem jam opportune ceſſant, abeuntibus hac anni tempeſtate, & in ſucceſſionem renaſcentibus pennis. Nec interpoſita mora. Sed jam flectit in veſperum dies, inquit; Papæ! me jam diu Principi adeſſe oportuit; habeo objurgatorem deſidiæ, quod in hoc lucis protraxerim abſentiam meam. His dictis velut altiori amplexu in procumbentem Mellam incubuit, invitatumque domum, faſtu ad blanditiem accommodato, rogavit, fidiſſimæ amicitiæ & favere

cupienti, saltē si quid opus haberet, postulando ne deesset. Experturū beneficio, nihil pollicitationibus suis integrius esse. Hic fuit colloquii finis, quod attonitus Mella, impense subitas divitias devovit, si cogerent ad hunc modum insanire.

Huic vitio immodicæ jactationis videntur obnoxii, non ii tantum quorum sapientiam subitis muneribus Fortuna obruit, sed & qui militares disciplinas in præcipuam partem gloriæ ponunt. Rudes enim ut plurimum animi, & vel in castris eruditi, vel inter hos qui castrensibus vitiis ipsam pacem impuunt, nihil credunt præstantius quam timeri; fidem autem facere de se quoque dicentes, insulse arbitrantur. Inde jactionis audacia, tumorque verborum, quasi omnium gratiam & crudelitatem à ferro suo impetraturus. Hinc Pyrgopolinices, hinc Thraso, instituti in veterum scenis, in documentum ferociæ, plus tormento verborum, quam inter vera belli discrimina vibrantes. Sed in senibus præcipue, & quidem Ducibus, securius, & majori venia, hic procedit; factis illis ad gloriam animis, sed nonnunquam inconsulta vanitate errantibus.

CAPUT XV.

De Magistratibus. De causarum Patronis.

AB Aularum Principumque fastigio statim prima est Magistratuum dignitas, quibus

forte-

fortunæ litigantium ſunt commiſſæ, ſontiumque ultio, & quæ munera jam in judiciis numerus candidatorum, & quærendæ pecuniæ cauſa, in varia nomina exegit. Hi plerumque, vel nihil diſſimulata emptione, in hos gradus aſcendunt; vel, ubi hæc mercatura de publico arcetur, privata, & ſæpe rigidiore cum Proceribus pactione, illic quoque, qui Rempublicã vendant, inveniunt. Tanto, & ſæpe immodico ſumptu provectos, palam eſt ambitionis ſtudiis, aut ſpe prædæ atti-neri. Nam duntaxat Reipublicæ velle prodeſſe cara illa & patrimonium deſtruente ſolicitudine, non iſtius ſeculi virtus eſt; & nec forte, poſt Curios aut Fabricios, quærenda. Sed quoniam nulla jam virtus gratis & ob ſuam pulcritudinem colitur, ſed unaquæque ſuis præmiis conciliatur hominibus, ideo hæc bonorum opumve in Magiſtratibus libido facile ferri poteſt, modo contenti publico & veluti permiſſo more peccandi, ſinceris deinde animis in munus quod emerint incumbant.

Cæterum, ut ab illo quod ineunt jugo, moderari ſubjectis gentibus poſſunt, & ſi placet, illudere: Ita niſi maturis ingeniis, & quæ non pro ſolo tribunali ſapere poſſint, cupiditates caſtigent, ne ipſi quidem ludibria aut convitia effugiunt. Sed hæc tecta, & maxime in abſentes egeſta. Palam enim adulantium verbis ſolicitantur in ſuperbiam, ſuique inanem fiduciam; tot litigantium turbis, multo cultu, ſed non diu duraturo, illis propitiantibus:

cum nemo in discrimen fortunarum vocatus, supplicare judicibus dubitet, & vel torvos asperosque mulcere, vel dulcedini ambitionis apertos, multa laude, & venerationis gestu, tanquam cibo aliquo satiare. Jam olim illam artem Roma monstravit, cum reos, sordentibus togis, neglectuque comarum viliores, judicum pedibus reverentia metusque affunderet. Sed ejusmodi supplicum cœtus, in quemcumque deinde exitum dimittantur, ubi primum extra judicantium conspectum possunt consistere, hanc timidam placendi larvam ponunt; & quas adhibuere blanditias, interdum nec modico risu inter suos recensent, etiamque illorum quibus adhibebantur credulitatem. Judices enim succedentium clientum agminibus semper pleni, se haud raro ex eorum adulatione metiri non dubitant; omnesque revera suo fastigio concedere arbitrantur, qui sibi composita humilitate eorum animos parant. Illos judices dico, quorum ambitio nostri seculi moribus & callidioris vitæ peritia destituta est; sive nihil viderint præter Scholam, Curiamque, illic nugari assveti, hic habere cultores & decipi; sive angustiis aut inanibus animis ad facilitatem facti sint; ut pro se dicentibus avide credant. Sed tunc maxime populari risu jactantur, si, tanquam suæ sortis puderet, in militares animos ad sermones erumpant, si in corporis cultu aularum adumbrent delicias, cæterasque voluptates consectentur, togarum & tribunalium majestati non concessas: Quæ nonnunquam vitia inexpertam adhuc fallunt

nam

(nam & ſæpè ad has dignitates ſubvehitur) juventutem.

Sed nihil publicæ utilitati magis infeſtum, quam cum Magiſtratus, judiceſque, obliti nominis Deæ illius, cujus titulis, & veluti vicaria fide, jus dicunt, ex magnitudine munerum aut litigantium gratia, affectum componentes, ipſis legibus imponere non verentur. Nec facile dixerim, utra pernicies Rempublicam pejus infeſtet, cum amicis, aut cum pecuniæ indulgent: quippe illa facilitas nihil familiaribus negandi, Judicis animũ impietati aperit, per hos flagitiorum gradus ita aſſuefactum, ut excuſatis ſpecie amicitiæ ſceleribus, poſtea ubicumque odium aut ſpes impulerit, peccare non dubitet, id tandem pro ſe auſus, quod amicis primum indulſit.

Quod ſi acriter divitiis incumbunt, ſi quærunt de populi malis opes, tunc omnino Reipublicæ corpus ſub illis medicis plus remedio quam vulneribus laborat. Pauci tamen aperto facinore audent vel ſuæ cupiditati, vel amicorum ſervire. Sed eſt lentior peſtis, aut, ſi mavis, modeſta crudelitas, & jam ipſa conſuetudine excuſata, longis ſcilicet nodis impedire productas in forum ſuum cauſas, & infinito, ac veluti religioſo ordine, ad exitum ſero producere. His artibus regnum ſuum producunt in miſeros; & vaſtandos uberius miniſtris ſuis tradunt; patronoſque, & jam magnam illam gentem, quæ clientum miſeriis ſaginatur, perenni paſtu implent. Quis ferat & quorumdam malas artes? Judicia, quæ ipſi vendere

palam timent, ſub aliis ſectorib⁹ proſtituunt: Miniſtros ſuæ domi, à memoria, à ſcriptionib⁹ habent: qui digerere, qui ſervare relata ita in ſcriptis diſceptantiū argumenta & inſtrumēta litium ſolent. Hos autem ad tam ambitioſam ſervitutem non ante admittunt, quam ingenti, & per licitationem creſcente, pecunia ſervire meruerint. O ludibrio habitas fortunas miſerorum, qui ſe tribunalibus credunt! Miniſtraturos judicibus non operam ſuam locare, ſed & magni emere, in familiam & ad ſervilia officia illic admitti, quid eſt aliud quam veniam ſcelerum comparare, ut furtivis inde prædis graſſentur in ſupplices, venditiſque ſuffragiis, & libellis vel relatis, vel obtruſis, ipſi domino, aut æquitati auſint imponere? Multis tamen Magiſtratuum candidæ mentes, potiorque tam avaris artibus ſanctitas & juſti honores, merceſque quam leges conſtituunt. Graves illi, & intra Fortunæ ſuæ magnitudinem modeſte compoſiti; neque hoc magis adulatio implorantium opem, quam juſtitiæ & famæ pietas laudibus implet. Si vero hos Magiſtratuum cœtus, non ex ſingulorum moribus, ſed ex totius collegii gravitate æſtimes, mirum quantam ſui reverentiam ſtatim infundant; ut in eorum conſpectum admiſſus, omnino ſentias, *Cyneæ* verbis dignos, qui in Romanorum Senatu quot convenerant Patres tot ſe Regibus circumſideri dixit. Sed hæc tamen tanta majeſtas longe gratiori ſpectaculo hos mulcebit, qui forenſi negotio vacui, nihil ex judiciis aut ſperabunt

bunt aut metuent, ac veluti in portu consederint, mare procellis æstuosum, hosque Neptunos omnem fluctum suo nutu temperantes, intuebuntur. Carthagine Romaque in fœdus compositis, Regi Numidarum Masinissæ, qui & ipse Romanam amicitiam colebat, cum Pœnis dissidium fuit. Jam in castris utrimque exercitus erat, dictus etiam certamini dies, cum Scipio minor, forte ad alia negotia in Africam missus, pervenit ad castra Masinissæ, tantique prælii spectaculum cepit. Tuta illi res, quocumque se Fortuna inclinasset, Romani nominis majestate. Successit ergo in tumulum, viditque certantes: & impune licuit tot mortalium periculis frui. Et visa res tam ambitiosæ voluptatis, ut negaret hanc ante se contigisse, nisi Jovi ab Ida, Neptunoque è Samothracia, extra aleam Græcorum & Trojanorum bella cernentibus. Idem in fori Judicumque spectaculum convenire non dubites, quo scilicet vix quicquam jucundius, si non in discrimen adductus sis, ut nec preces admovere necesse sit nec timere. Nam & excultis (ut multi sunt) Judicum animis potes interdum jucundissima familiaritate misceri, aut horum in variis litibus sensus saltem, neque ineloquentem eruditionem percipere, ac de ipsis judicantibus ferre sententiã. Aut, si gratum est in tumultu fori esse, ipse discursantium fremitus, vultusq; diversi, hi exanimati metu, spe alii exultantes, ita animum oculosq; abripient, ut te utilissimam humanæ

dementiæ ſcenam intueri exiſtimes. Ac præcipue *Patronorum* calliditas (ubi eloquentia eſt in pretio) oſtentatione ſcientiæ & verborum pompa vibrans, ſufficit ad lepidam nec omnino otioſam voluptatem; qua perfuſus, tamen ſecuris ſuſpiriis ad aliena mala interdum ingemiſces.

Quippe animus & ſors ipſa Patronorum (ut genus humanum etiam ſua auxilia in perniciem detorquet) longe à prima tam officioſæ pietatis inſtitutione divertit. Cauſas apud Judices orare, & vel nocentes accuſare, vel adeſſe ſordidatis, olim magnificum & liberale munus fuit, etiam hominum quibus ſummam rem in caſtris aut Senatu Reſpublica credebat. Non ſæpius in acie Pompejus, quam ſub Judicibus, ſtetit: Primique Cæſares, cum jam omnia poſſent, tam reis interdum advocatione malebant, quam ſummæ auctoritatis ſuffragio, adeſſe. Merces autem, præter gloriam, magnificæ rei adeo nulla erat, ut afflicta deinde illius nobilitatis rectitudine, & Oratoribus jam operam nec occulte locantibus, leges primum rogarentur, quæ tam periculoſam mercaturam infamia notatam arcerent; mox publico vitio hos quoque obices proruente, ſaltem modum conſtituerent, certamq; pro mercenaria eloquentia penſionem. Jam inſaniente Orbe, in immenſum litibus auctis, gens illa quæſtuoſa, etiamque populoſiſſima, vix ferendo agendoque clientibus ſufficit, ſuas exuvias ad certamen tradentibus.

Patronis cauſarum, ut ubique unus ſpiritus, ad

ad opes famamque properandi, ita pro conditione regionum sunt varia studia atque gradus, per quos destinata perficiant. Leges ut plurimum, non nudo & candido genio perceptas, quo ducebantur qui illas condiderunt, sed deflexas per innumeros anxiosque calliditatis articulos, in præcipuæ scientiæ partem habent. In iis aliquid invenire, quo eludi simplicitas possit bono jure utentium, gloriosissimum putatur. Apud plerosque populos illa jura obtinent, quæ Romani sibi olim condiderunt, & civilia appellamus. Et quoniam eæ leges, à peritis olim auctoribus sancitæ, robustam & variam eruditionem habent, ideo earum studiũ non solum diffundere ingenia solet, perardua ac molesta juris factique argumenta, sed & pulcra antiquarum rerum scientia imbuit, quæ ad humanæ vitæ culturam pretiosa est, in foro saltem ad ostentationem valitura. In illis autem gentibus, apud quas non ex Romana sapientia, sed ex municipali, & nonnunquam barbaro gentium scito, jura descripta sunt, vix aliquid humanitatis ingrata Causidicorum ars habet, &, nisi promitteret quæstum, iis quoque invisa, qui studiosissime eam colunt. Ibi enim Patroni causarum ingenia non exercent per Romanæ Græcæque sapientiæ aut facundiæ venustatem, sed inhærentes aliquot vocibus, conceptasque rudibus verbis leges, nunc in cautionem, nunc in dolum, contemplati, vix unquam puriori scientia animos mitigant aut attollunt. Anglia, quæ Musas, & studia literarum, superbissimis Academiarum tectis

excepit, quæ opulenta hæreditate hæc ſcientiarum domicilia, velut in æternitatem eruditionis, ditavit, legum ſuarum ſtudioſos, patronoſque cauſarum, ideo non poteſt Latinæ eloquentiæ aut Philoſophiæ humanitate adornare, quia in iis legibus nullũ Romani juris ineſt aut peritæ antiquitatis veſtigium. Gallico ſermone conceptæ ſunt, priſco illo, & quem in antiquiſſimis auctoribus aut negligimus aut ridemus. Si quid ſcriptum eſt verbis in hodiernos uſus durantibus, hoc ipſum impoſito duntaxat accentu, & pronunciandi errore, ſuum fecerunt. In hanc artem inſtitutis raro majoris ſcientiæ cura eſt, & ut plurimum nec Latini ſermonis elementa perdiſcũt. Satis ad advocationis rudimentum putatur, priſcos illos codices legere poſſe, & loquendo corrumpere: Ita initiati adoleſcentes in collegiis ejuſmodi argutiarum agunt, multoque tempore, provectiorum colloquiis, & uſu, edocentur: nam nec modico ætatis diſpendio tam laborioſa ars, & tot diffuſa ingeniis, conſtat. Non in ea regione certior ad divitias via eſt. Quippe Anglia ab externis quieta terroribus, ſeipſam contentionibus fori, haut multum impari cladi, permiſit; At cum præterea eximii magiſtratus in præmium illius ſcientiæ deſtinentur, nil mirum eſt ingenuos adoleſcentes ejus ſtudio capi, adeo ut nulla ſit patriciorũ gens, quæ non cognationis jure à quo in litibus ſublevetur, inveniat. Ejuſmodi Advocatis, veſtis eſt in ſpecimen ſuæ artis, ad pedes pertinens, tota margine, quantum in conſpectum prodit,
gen-

gentilis cuniculi pelle ſuffulta. Hanc & domi ſubſidium, & ornamentum publice habent; nec dubitant in publicum ocreati procedere, etiam calcaribus verberantem pulſantibus togam.

Gallia aliis virtutibus, vitiiſque, ſuarum cauſarum oratores inſtituit. In Academiis nomine Juriſprudentiæ aliquamdiu degunt Illic quidam literis propitio genio incumbunt. Alios putes in veternum, aut immodeſtiam natos. Utriſque (proh tempora!) inde abeuntibus idem honos, eorumdem titulorum promiſcua merces. Qui enim inutili laſcivia aut corpore luſere, nihil minus modicæ pecuniæ ope ad munus advocationis perveniunt: emptis ſcilicet Juriſperitorum ſuffragiis, quibus, de diſcipulorum eruditione teſtantibus, Magiſtratus & Judices credunt. Jam olim ita tradito more, ut is honor ejuſmodi teſtimoniis haberetur, nondum eruditorum & quidem jura docentium animis ad facilem & promiſcuam mercaturam proſtantibus. Et hi immerita dignitate ſublati, in ignobilibus deinde coloniis agunt, & inter parem animorum cæcitatem, obſcuro tribunali ad miſeram clientum advocationem ſufficiunt; vel ſi inter divitias nati ſunt, paternis opibus ſtatim excepti, proh nefas! & in Magiſtratum quoque excreſcunt. Qui verò lætum ingenium Juriſprudentia primum, mox eloquentia perfecere, ii ſua virtute totum ordinem Patronorum in ampliſſimam laudem attollunt. Vix in aliis hominibus tam ſincera humanitatis ſtudia,

tanta cura aut tam felix literarum; adeo ut simplicitatem Musarum (quas austeri, rudesve Philosophi, penè rusticas extra hominum consortium tonent) erudiisse videantur ad civiles vitæ astus, & deductas de suorum montium secretis, veræ luci aptavisse. Quidam tamen ex illis nimiæ eloquentiæ studio peccant, & juventutis stimulis, aut gloriæ ferventes, à commisso patrocinio deflectunt. Judicum quippe & auditorum auribus ad voluptatem servire adeo curant, ut, ex omni numero, neminem minus juvent quam clientem: &, quod Poëta olim risit, dicturi de capillis, ament ab Hannibalicis ordiri furoribus, luctumque Cannarum, & rubentem Romano sanguine Aufidum memorare. Alii exercitis per fallendi consuetudinem animis regnant, venalemque in quodvis patrocinium fidem, malo innocentiæ exercent. Ita obruere veritatis indicia, ita magna specie inanes induere umbras, & plus juris in foro, suo ingenio quam legibus facere. Documentum tam publici mali; Nullæ lites, nulla in judicium vocata flagitia, quæ non Patronum inveniant; modo sit advocationi pretium, cui tanquam omnis patriæ caritatem vincenti obsequium nunquam deest.

CAPUT XVI.

De divinarum scientiarum peritis: deque Prafectis Religionum.

ELudant ut volent majestatem Scientiæ, per contemptum atq; jocos, quidam barbatis

baris aut incultis ingeniis horrentes, & hunc demum virilem animum & nobilitate dignum existiment, qui Musas omnes, ut viles ineptasq; refugerit; certe nihilominus sub ictu literarum per omnia penè regnantium haud raro res eorum sunt, & in judiciis (quæ utique ex præscripto scientiæ regi debent) tremere solent suæ audaciæ & stirpis obliti. Sed & alia præterea, majorque vis, eruditionem toti generi mortalium præfecit: Religionum scilicet & Sacrorum procuratio, quæ excultis inter studia literarum ingeniis creditur, & plerisque hominum animis vere imperat; cæteros, necessaria simulatione impietatem tegentes, non minus in obsequium sui tenet. Nec tam ulla demissa, seu paupertatis, seu ignobilitatis fortuna est, quæ arcere hominem à celebritate famæ possit, qui supra probitatis aut nequitiæ vulgus semet religionis specie atque argumento extulerit. Et ne usu, aut effectu, hanc literatorum potentiam carere existimes; quam facile inermium hominum, & inter solos valentium libros, nomina percensebis, qui hoc seculo sub angustis compositi tectis, & de religione certantes, hos ipsos scilicet superbos Musarum contemptores inter se commiserunt: Principibus, populisque velut signum ferentes ad exitiabilis belli cladem, quæ necdum consumptis acerbitatis seminibus (ut videtur) nostris malis in totum contenta est?

Nulla igitur utilior animorum inspectio, quam eorum qui in hac Orbis tam multiplici

tempestate ad religionum clavum sedent. Et hos optime in varias classes distinxeris. Quidam, veluti duces, novis sacris initium faciũt, sive veram sapientiam habent, sive ambitioso errore præcipites. Ita ille qui ab Ægypto Judæos remeantes acceptis à cœlo legibus composuit. Ita postea Sanctus ille terrarum ac siderum Auctor, qui hominibus sponte annumeratus, nostro generi sua morte ad vitam iter sanxit. Et (quoniam non hic tantum probitatem, sed & Fortunam, qualis in humanis rebus ludit, describimus) proh nefas! ita ille qui Arabas primum & Syros, postea quicquid ab India ad Hellespontum jacet, & nunc inde omnes terras ad citerioris Pannoniæ fines, suo scelere amplexus, Lybiam quoque, penè quanto ambitu circumfusa maria extendit, sacrilega superstitione corrupit. Et hos quidem, quos vera & cœlestia auspicia ad eam legum ferendarum majestatem deducunt, nobis haut licet nisi ad fidem aut adorationem suspicere. Cæteris, qui nomine cœlestium in re tanta abuti non verentur populisque imponere, eum animum esse necesse est, qui nec ipsis suis legibus, nec omnino de divinis quidquam credat, non virtutibus parcat, non flagitia, nisi ad speciem forte, refugiat: Id quidem potissimum curans, ut sibi venerationem conciliet, legesque, quas condit, ad libidinem vel superstitionem suæ gentis inflectat. Neque (ut in aliis sceleribus interdum fit) qui sic peccant, decipi ipsi possunt, & vel suæ sententiæ, vel

rerum

rerum amore quæ in quæstione versantur, cæcari, sed suæ improbitatis conscii, se impios, & pestes mortalium non ignorant; maxime cum, ad persuadendum populo insolentiam tam seriæ novitatis, sit subtilis ingenii exerta procacitas: Sed & mentiri multa oporteat; Visum scilicet, vel auditum sibi Numen, communicata cum illo consilia, & quæ cætera pestiferi nugatores laborant astruere. Sed hæc non omnium seculorum labes est: pauci enim, neque semper cum successu, ad tanti flagitii audaciam provecti sunt. Est aliud hominum genus, longeque frequentius, profitentium nō abire à patriis sacris, neque aliquid novi afferre; sed tantum errores, humano vitio, & præter auctorum mentem, in Religionem illapsos, purioribus documentis velle exscindere. Et his quidem magnifica species probitatis; ingeniorum reverentia, (nam qui tantam rem nisi industrii subtilesque audeant) denique ipsa novandi, & à cæteris dissentiendi cupiditas, penè semper sequacium hominum turbam invenit. Ejusmodi interpretum lites Ottomanorum gentem multo acerbius diversitate superstitionis, quam æmulatione imperii, in Persas incenderunt. Sed quid interest quo potissimum modo pereant illi populi, qui, quamcumque elegerint suæ legis semitam, errabunt? Nos ipsos in lucem, quæ hominibus una est, missos, quis nō maxime indignetur his eruditorū discordiis tam funesta pernicie posse rapi? Quippe sedecim secula, quibus nostræ

Reli-

Religiones viguerunt, plus centum ingenia peperere, novandi ſtudio, & noſtris deinde malis inſignia; quorum quidem exitus ut nunquam excuſem, (quippe nimiæ pertinaciæ vitio à juſto & qualem exorſi videbantur modeſtia aberrantes) ita primos impetus odiſſe non utique ſemper licet. Nam & opes, & veternus, otiique ſecuritas, ſæpe ſolutam apud noſtrorum aliquot diſciplinam impotenti ſuperbia & aliis pleriſque vitiis obruerunt: & inde tam indignatio peritorum excanduit; quam ſpecie pietatis diſſimulata inquietorum hominum ſuperbia exarſit. Quidam enim juſtis doloribus victi detonuerunt. Alii ſeculi vitia tacito ambitu amovere: quippe occaſionem ſuis queſtibus & ſucceſſioni præbitura. Utriſque idem initium eſſe ſolet. Parce primum neque multa exagitant, votis quoque & exhortatione optimorum provecti: nec tam videntur iraſci quam monere, & gemitibus dolorem profiteri. Sed ubi ad factionis magnitudinem proceſſerunt, tunc & ipſi laceſſere inimicos impunius, & utrimque partium ſtudia æmulatione accendi. Tunc vero nec tantæ celebritatis Fortunam ſatis regunt, nec in veſtigiis hærent, per quæ antea ire ad pulcerrimum facinus videbantur. Sed majori ſupercilio aſſurgentes, plura in adverſariis & atrocius damnant. Sive quo ſuum nomen illi ſectæ quam effinxerint, miſerrima ambitione relinquant: ſive quod olim, agitatum tantæ defectionis conſilium niſi ſenſim prodere non ſunt auſi: vel

deni-

denique odio in illos incitati, qui prima, & adhuc sancta illorum consilia, nimis acri & intempestivo certamine exceperunt. Ita multos piis initiis in hanc emendandi provinciam ingressos, deinde superbia, vel æmulationis acerbitas prodidit.

Sunt denique, quibus vera fortisque sapientia mentem dedit ea vitia insectandi, quæ nescio quam ipsis religionis umbram faciunt, culpa Mystarum. Iis tam casto impetu à modestia non aberrantibus, sublimis fortisque indoles esse debet, &, quod rarum est, nihil pro se, sed pro publicis commodis laborare; Contumeliis, inimicitiis, maledictis, nec in odia rapi, nec à cœptis abstinere. Eximium prorsus munus, arduæque virtutis. Raro enim, qui ab iis sic carpuntur, deesse suis vitiis videas, aut æquo animo pati censores. Sed flagitiis fucum inveniunt, vel, quod pejus est, ea quoque importuno patrocinio tueri non dubitant, conanturque hos ipsos monitores, licet intra justi officii pietatem compositos, apud populum perpetrati sacrilegii opinione evertere.

Cæterum, ut nascentium Religionum ritus, suorum Auctorum industriâ & genio nituntur: ita postquam à populo probatæ sunt, Præfectos suos habent, per quos rite dispensentur: à Hos aliæque gentes diversis nominibus insigniunt: non Pontifices, Præsulesque & cæteris in eum sensum vocabulis appellamus. Servandarum religionum non alius utilior

lior illo regimine modus: qui etiam à cælesti præscripto est. Ex iis qui eruditæ & laboriosæ virtutis sunt, reipsa Sacrorum incolumitatem sustinent; improbi, saltem specie & virtute dignitatis. Munus quondam laboris plenissimū, &, dum publicæ leges nostra sacra vetabant, etiam in extremum periculi excurrens: mox domita extinctaque inimicorum sævitia, congestæ passim opes in tanti officii reverentiam, penè causam reverentiæ extinxerunt. Nam additis (& addi quidem decebat) ad illa divina humanis opibus atque officiis, tantum onus vergere in terram cœpit, eorum vitio quibus in hac utrarumque rerum mixtura tellus potior cœlo fuit. Triste afflictæ probitatis argumentum est, quod tanti laboris curarumque provinciā, quæ olim ministros quærebat, jam multo ambitu sibi deposcunt homines nihil minus quam de pietate & laboribus cogitantes. Ita hæc eximia cœlestisque dignitas plerumque suis ipsa opibus & ornamentis concedit; Et animum ad hæc munera applicare, est ut plurimum in splendidæ illustrisque opulentiæ cupiditatem incumbere. Tum potiti tam ambitiosi nominis, illas gazas in humanitatem hospitii, & spem egenorū collatas, permittunt privatæ lasciviæ, nunc inani picturarum studio, nunc cumulatis variorum artificum laboribus, indigne ludenti. Nam has opes prodigentem per pejora scelera nequitiam, modesti doloris verecundia omittit. Cujus autem dementiæ putes, non mo-

do

do tantorum facinorum audaciam habere, sed & sæpe, quantum peccent, ignorare? Habent quippe præscriptas ad Numen sibi preces, quas effundant in quotidianæ pietatis officium; sanctas has quidem, neque illis omittendas; sed tantillo penso defuncti, credunt se nihil cœlitibus debere, opesque suarum insularum bono jure sibi emptas. Larvæ illæ, & vecordium furor; quod munus assiduo labore ægre perficias, id credere levi & perfunctoria opera tire absolvi. Quod si suas delicias hac saluberrima cogitatione distinguerent, se in specula positos, dicique pastores; si quæ ovium sua ignavia in prædam concesserint, in extremam sui perniciem hoc futurum: fortasse interdum devoverent illam ipsam, qua exultant, otii lasciviæque licentiam.

Sed non omnes paribus deliciis, & ignavia marcent. Nonnulli de voluptatum sumptu detrahunt quod in literatos collocent, ipsi quoque literas brevi impetu, tædiumque non ferente, vel in speciem saltem colunt. Alii ad eruditionem perveniunt, felici mentis impetu evincente ignaviam. Sed & ipsi in nulla re magis eruditione utuntur, quam asserendis illius, qua potiuntur, dignitatis prærogativis. In infinitam sui libertatem argumenta inveniunt, facitque dissimulata cupiditas eloquentes. Eo modo videntur unum cœlum intueri, unius causam agere, tunc etiam à terra vix recedunt.

Qui

Qui verò hæc mala eluctari; in dignam suo fastigio mentem consurgunt, & publico splendore, ad commodum populi, decusque Sacrorum, uti amant, (& vero nunquam ejusmodi desunt) illi nec sui ordinis libertatem sustinent violare, nec extorquere alienam: quantum possint, quantumque debeant, solicita contemplatione conjungunt. Et hi demum sunt ad priscæ sanctitatis imaginem facti, iisdem curis, vivendique ratione, quæ priscis temporibus opes meruit quibus hodie perfruuntur. Absit omnis invidia: hi demum sunt antiquitatis beneficiis & nostra veneratione dignissimi.

Populus Antistitum voce, ut est eorum exiguus numerus, non satis semper potest de cœlestibus erudiri. Hinc doctorum hominum ingens turba, & ubique divinarum scientiarum candidati, quorum aliqui vere, ac cum sapientia, ei quam profitentur scientiæ insistunt. Cæteros verius dixeris pro factionibus suis quam veritate depugnare; adeo torrentis animi æstu rapti omnis generis patrocinium probant, quo Religionis sanctitatem possint populo commendare; amantque pietatem etiam impia ratione provehere. Suas igitur sententias asserturi, pulcre, & cum laude decipere credunt, etiamsi evidentibus argumentis illi rei faciant fidem quam duxerint esse veram. De adversariis porro dicturi, vix sincere illorum sententiam produnt, sed deflexam in odium, & penè de sensu auctoris

exeun-

exeuntem. Veſana autem repugnandi cupiditas eo æmulationem deducit, ut, à quibus diſſidere inceperint, in omnibus divertant: & hoc ſolent in pietate numerare. Tum quaſi nihil probe aut aſtruere ii homines poſſint aut carpere, qui ſemel erraverunt, nefas quoque exiſtimant, ejuſmodi adverſariorum judicio proditos in ſe nævos agnoſcere, & ſalubri mutatione eluere. Hæc itaque propugnando, quæ non poſſe defendi ſatis conſtat, iniquiſſimo præjudicio onerant juſtam in ceteris rebus litem.

Magni nexus inter omnis eruditionis partes ſunt; & affectus, qui divinarum rerum peritos exercent, ſæpe cadunt in cæteras Muſarum diſciplinas: maxime illa conſuetudo literarias lites, ac penè odia, agitandi. Iuriſconſultorum quidem rixæ etiam ad inhumanitatem verborum deſcenderunt, noſtro ſibi ſeculo ſcuticam flagellumque minantium. Abiit in ſectas Medicina, magis etiam pervicaces. quod illis non in gloriam tantum fama, ſed & in opes quæratur, & vix unquam ludicrum aut ad ſolam voluptatem in ea arte certamen ſit, ægris quodcumque iſti male ſenſerint immerita calamitate luentibus. Ceterum omnium literatorum genus in duas rite claſſes diſtinxeris. Quarum illa ſit hominum multa quidē eruditione felicium, ſed qui præterea civilibus diſciplinis imbuti, incurioſam ſcholaſticorum morum vilitatem effugerint, Alia vero illorum qui animum unis literis impenderunt, diutius inter extinctæ vetuſtatis rudera

quàm

quàm cum ſuo ſeculo viventes, ut plurimum foris inepti, & domeſticis ſordibus viles. Neque etiam aliam elegantiam aut noverunt, aut curant, quam illam ſolitariam, qua à Muſis ad contemplationem accepta frui quã uti magis poſſunt. Et hos tamen maxima utilitate colueris, ſi ſcias ab hac cruda informique arena exprimere aurum, & nitere illo ipſo ornamento, quod in iis, velut multo pulvere obrutum, lucem amiſit.

FINIS.

INDEX

Præcipuarum Rerum & Verborum, quæ præcedenti libello continentur.

A.

C.

Caro-

D.

F.

G.

tum

ſpe-

Conf.

Bella

Impe-

lo-

N.

N.

O.

P.

Judi-

Regium

S.

Spi-

Te-

Ve-

F I N I S.

3